

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Prima Sive Ignativs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Vndecimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13935

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER VNDECIMVS.

1551

1
Dux Borgia
apertè Soci-
etatem pro-
ficiat.

2
Cogitat
Pontifex de
eo Cardina-
li creando.

3
Borgia hu-
milisat.

ANno post quinquagesimum primo, cum iam aliquandiu Romæ Dux Borgia confedisset, & pia Urbis loca Martyrum infecta cruore lustrallet, venerandaque verustate oculos animumque fatiasset; sensit non esse dissimulandum diutius occultum suum de inuenta Societate consilium, & elegantem nitorem vestium, ornatumque profanum vnâ cum fortune vniversis, Ducisque titulis deponendum. Eius rei gratia Gasparem Villalonum honestum equitem cum litteris in Germaniam ad Cæsarem misit, vt eius voluntate sibi liceret Gandiæ dominatum atque ditionem Carolo tradere natu maximo. Dum responsum affertur, serpere primum obscuris sermonibus cepit, deinde etiam tota curia dissipari consilium Ducis: vt iam de eo in Cardinalium Collegium cooprandò, ne tantum lumen sub modio delitesceret, Iulius Pontifex cogitaret. Quod vbi Dux rescituit, perinde ad id expatuit, vt exultare & triumphare gaudio, honore illo iam partò, quem tantopere concupierint, vulgò homines solent. Ergo de B. Ignatii sententia, decreuit è conspectu Pontificis prope se subducere, & celeri in Hispaniam reditu honoribus se eripere. Sed priusquam auelleretur à Patribus, vt vestigium aliquod suæ virtutis impressum apud eos relinqueret; exortauit ab Ignatio, sibi vt liceret in communi cœnaculo cum cæteris cibum fumere. Vbi cum princeps ei locus (vt par erat) in accubatione datus esset, is postea, vt hoc quidquid erat honoris pari humilitate compensaret, extorsit precibus ab eodem, vt in humillima omnium mensa, quæ penitentia nomine in medio cœnaculo sterni solet, vnâ cum filio suo Ioanne, nonnullisque alijs amicis accumberet. Hic ad maiorem animi demissionem, vt eius pietati mos gereretur, super mensam obiurgator inducitur, qui de more disciplina, conuiuia penitentis errata noxalque perstringeret. Accessit ad hoc exemplum egregia Ducis humanitas in epulo dando domesticis vniversis ipso Dei Matris Purificationi festo factòque die. Quo die & mensis ipse cum filio apertè semper capite ministravit, & lancium sordes ac coquinaria vasa deterfit. Qua in re dum nimio inter sese ardore pater filiusque eius ministerij haud sanè multum periti decertant, Ioannes ex argilla fictam patinam casu fregit. Qui cum paterna humilitati non cederet, non dubitauit, id quod in nostris moribus animaduertat, recentem errati culpam ad coqui nutum cunctis enunciare conuiujs, & suæ inconsiderantia quodammodo præco fieri. Atque his alijsque domi nostræ relictis præstantissimus

genitor & proles æmula documentis, veniaque ab Ignatio paterna benedictionis accepta, post caros singulorum amplexus salutationesque solennes, in Hispaniam, vnde venerant, eodem equitatu comitatuque domestico, Patrum etiam aliquoradiuncto solatio, remigrarunt. Post Ducis abitum ducta sunt primordia Romani Collegij xii. Kal. Martij, conductis aedibus perangustis ad arcis Capitolinae radices. Atque huc primò è Professorum domicilio, numero tredecim studiorum nomine, & qui eis præflet, Ioannes Pelletarius natione Gallus commigrarunt. Alebatur is numerus pecuniarum subsidijs à Duce relictis, vnde modicum vectigal in annuos sumptus capiebatur: nec aliæ initio tradebantur artes præter eas, quibus vel ad Humanitatem iuuentus instruitur, vel Hebraici Græciq; sermonis eruditio continetur. Verùm cum domesticorum pariter & externorum dies ipsa progrediens numerum duplicaret, ex ijs conductæ domus angustijs migratur in laxiorem ad aream vltimam Farnesiana Basilicæ, quæ flecitur ad Mineruæ. Ea erat olim familia Frangipana. Iam noua capitum incrementa vberiora quoque alimenta poscebant. Ea cum deessent, redacta est è confectio vectigali pecunia, vnde ad tempus aliquod auctus numerus sese aluit. Quo exhausto præsidio, cum iam nihil Ignatio restaret, vnde suorum vitas ac corpora tueretur, erat ei pro vectigali constans in Deum spes, erat ingens ardor amplificandæ publicæ rei bonique communis. Atque hoc erectus animatusque præsidio, conuolante ad se Societatis gratia, cuiusque conditionis & ordinis multitudine, nemini, qui videretur idoneus, aditum denegabat: vt operarum suppeteret copia, quas in varias orbis terræ partes virorum principum inuitatu ciuitatumque dimitteret. Ad interiorem inopiam, & egestatis incommoda accedebat externa magistrorum petulantia: qui cum institutum docendi nascentis Collegij suis aduersari vel emolumentis, vel existimationi sentirent, iniquo scilicet ferebant animo, tot æmulos repente Romæ in erudienda iuuentute succrescere: quorum nomen & gloriam, suam nimirum interpretabantur infamiam. Ergo ad eam obtundendam, & primos eius ortus opprimendos, peregrinis magistris obtrectare: interdum suis effusi palæstris cateruatim currere ad ludum nostrum cum lasciuente discipulorum iuuenta, fores quatere, conuulnerare fenestras, docentibus oblatrare, mediaque in exedras petulanter irrumperere: irrisione, scommatis, conuicijs, omni ope noui gymnasij nomen famamque doctrinæ apud auditores in inuidiam vocare. Quæ tamen omnia Dei

beni-

4
Primordia
Romani
Collegij.

5
Inopia Ro-
mani Col-
legij, & fr-
uctus Beati
Ignatii.

6
Vexatur
Collegium
à seculari-
bus iudi-
magistris.

Deprehen-
ditur inter
domesticos
explorator
hæreticus.

benignitas, eiusque famulorum denique virtus, animique magnitudo, & quod caput est, proba-
rit vulgus docenditatio, perspectæque literæ
superarunt. Nec ab ipsis hæreticorum insidijs
nascenti Collegio licuit esse securo. Quippe an-
no infrequentè proditus est domesticos intra pa-
rietes hæreticus, qui latebat, à Philippo Me-
lanchthone, alioque hæreticorum anreignano,
eo Romani consilio summissus, vt res Societatis
ac inores curiosis oculis exploraret, ex caq; non
nullos, si contèqui posset, ad execrandum sum-
mæ detestabile dogma traduceret. Hunc oris di-
gnitas in robore commendabat inuenire (erat
enim narus annos tres ac triginta) & vt erat ap-
prime versatus, belle simulabat se esse Catholi-
cum: admirabilique facultate sermonis atque
congressus in Societatem seculo nostram intravit.
Ad tirocinium admittitur, obsequijs suis ritè parti-
bus, nemini cedere: sæpe exomologesim inter-
hebdomadam, sæpe sacram iterare synaxim, vo-
luntarijs suum plagis corpus accipere, colere ex-
terna pietatis officia, totum se ad disciplinæ præ-
scriptum, & Moderatorum iuriam vultumque
ingere: nihil denique, quod ad celandam seclæ,
& nefaria sua dissimulanda consilia pertineret,
omittere. Conuulso infructu propositus; so-
cium sui muneris ac laboris adiunctum Oliue-
rium Manarum habuit: quem ille remotis iam
arbitris, testibusque domesticis, vt peregrinis do-
ctimis abduceret, tentare non semel aggressus,
crebro cum eo de controuersis in religione qua-
stionibus agitare: crebros de sacraminimaginum
vsu, de potestate Romani Pontificis, de fide &
operibus, de que ipsi denique rebus, in quibus mi-
nimè Catholicis cum hæreticis conuenit, misce-
re sermones. Sensit Oliuerius post multa ac varia
colloquia frigidis ac perniciosis imbutam opinio-
nibus locum, hominemque suspiciosis hæreti-
cum, obseruare eius omnia dicta ac facta dissi-
mulanter instituit: paucisque diebus quinque &
viginti ex ista dogmata à Catholicis abhorren-
tia ex imprudentis ore collegit. Admonitus ea de
re B. P. Ignatius, eum sine cunctatione ad sum-
mum hæreticæ prauitatis Inquisitorem Cardina-
lem Ioannem Petrum Caraffam, qui summam
postea Pontificatum gessit, deferendum curauit.
Is comprehensum hominem, & in custodiam in-
clusum, cum postea suis se reus confessionibus
indicasset, sententiamque mutasset, ne peccandi
licentiam auerget impunitas, perpetuas ad tre-
mes, & probrosa transtra damnauit. Non hic hæ-
reticorum contra Societatem animus stetit: sed
rem vnâ omnium praeclarissimam factaros ar-
bitrati, si quos ex ea sibi tam insensa, tamque suis
rationibus aduersaria deciperet, ad suaque par-
tes traherent, luteulentam ad eam honesto ele-
mosynæ nomine vinhibrorum, ac supellectilem
transmiserunt, eo ordine collocatam, & in arca
depositam, vt summa in arca Catholicorum mo-
numenta subito se offerrent, in ima condentur
hæreticorum. Sed ne hæc quidem peruersarum
mentiuars, & veteratonia astutia processit. Igna-
tius patefacta fraude, probra illa pestilentissimo-
rum codicum mandari Hamnis, & in cineres re-
digi, ne vel auram inficerent, ac pestem lectori-
bus inhaledent, confestim iussit.

Mittunt
hæreticos ad
insensatos
Romanos
scio dono
in inter
probos le-
bres com-
puras hæ-
reticos.

Tibure suburbanis Societas ædibus eorum
inuitata relicta, in interiorem migravit urbem:
ita melius & Tiburtina iuuentutis commodis vi-
cinitate gymnasijs, & domestica valetudini salu-
britate loci consultum.

9
Tibure d
suburbio
migratum
in urbem.

Eodem anno constitutum in Hetrutia Colle-
gium est: annis hæc fuerunt exordia. Florentini
Ducis vxor Eleonora, Petria Toletio Neapolitani
tum Protegis filia, Iacobum Lainium ex Sicilia
reuocatum, interposita summi Pontificis aucto-
ritate nuptique Pisas, quod cum Duce se contrule-
rat, euocauit. Hic inchoata iam Quadragesima
Lainius diebus festis diuina præcepta legis apud
Benedictinæ familie Monachos, quod Eleonora
iussu diuiterat, explanabat: profestis autem in
varijs gynæceis Archiepiscopi prostrationi com-
missis, affiore virtutis incedebat anellas Chri-
sti. Nec tamen interim plebeculam infimam, men-
dicosque deserebat. Eorum ingentem numerum,
nempe plus centum, ad sanctam confessionem, a
qua per solemnia Pasche abstinerant, comitate
sua & caritate pellexit. Quos & orationem Do-
minicam & salutationem Angelicam edocebat,
nummulosque quotidie aliquoties, qui pridiana
dilatata edidicissent, largiebatur de pecunia, qua
pius mereator distribuendam obtulerat, de que
suo etiam comiteat: Ita pariter & animis &
corporibus confudebat, ac premio illo ad con-
ueniendum libentis ediscendumque sollicita-
bat: vt esset lucelli cupiditas animi esca saginan-
di. Quo tempore (vt ad eum scripsit Polancus)
Roma Pontifex Concilij generalis Tridenti re-
petiturus, rursus illum nominatum Theologum
Pontificij cum Salmerone decernit: Vt appa-
reat, inquit, tuas litteras in Christi pauperibus
erudiendis optime collocatas: summoque Pon-
tifici in ea opinione te esse, qui non oratione mo-
do Dominicam edocere possis, eosque audito-
res, quos mercede conquiras. Hic igitur Lainius
studij intentus, non desistit opportunè de collo-
cando Pisas Florentinæ Collegio (vt ab Ignatio
habuerat in mandatis) agitare cum Ducibus, do-
cere per otium quanta spes esset messis, nisi ido-
nea deesset operæ animoque se iam cernere pe-
riculatis incolarum moribus, quanta inde ad vni-
uersos comoda, quanta rediret vtilitas. Quan-
quam autem Cosmus non ita calebat: Eleonora
tamen maxime ardens, summam pecuniam quam-
dam Ducis nomine, quamdam etiam suo quoti-
nis in id spondit, Lainium cohortata, vt ea de
re ad Ignatium quamprimum scriberet: se quo-
que litteras ad eum daturam, & vt Dux ipse ad
suum in Vrbe legatum ea de re scriberet, perfe-
cturam. Oblata sunt insuper ad habitandum æ-
des, & certus quotannis in alimenta Collegij fru-
menti numerus, vini que prouentus, & ea deni-
que omnia, que ad confluendum Collegij corpus,
tuendosque de Societate duodecim vni forent.
Scripsit, vti receperat, ad Ignatium Lainius, &
Ducum mentem exposuit: simul admonens, vt è
suo numero duodecim ad exordia noui Collegij
designaret: & quoniam sibi discedendum prope-
diem esset Tridentum ad Oecumenicum Conci-
lium iussu Pontificis, Elpidium Vgolettum, si ita
videretur, à Patuino Collegio sibi sufficeret: qui
& ceteris præesse posset, & simul vrgeret Colle-

10
Florentini
Collegij ini-
tia.

11
Lainij in-
dustria in
alliciendo
pauperibus
ad cata-
chismum.

gij recentis initia. His acceptis litteris Ignatius
 Elpidio per litteras mandat, uti quamprimum se
 Pisas conferat: ipse vero Sociorum Romæ mani-
 pulum instruit, adiuncto, qui hos omnes reget, et
 Ludonico Codicetto, eosque ad Pontificem duci
 iubet, ut proficientibus bene precatus, de mo-
 re veniam & commeatum daret. Hæc agenti &
 meditati afferuntur Pisis ab Elpidio litteræ, rem
 Collegij fringere, hætere studia Ducum, & ab dis-
 cesso, iam in sententia non manere: quod ea
 conditione dicerent se postulasse Collegium, ut
 apud se, & in sua ditione Lainius permaneret.
 Sensit Ignatius apertam Satanæ fraudem: nec ta-
 men ab incepto desistere, quin etiam multo ac-
 curius, quasi nihil de immutata Principum volun-
 tate excogitandis litteris accepisset, ex primis Lai-
 nij rem totam gerere: propterea quod integrum
 sibi non esset, admonito iam de Ducum volun-
 tate Pontifice, instituta deserere. Ergo sine cun-
 ctatione de Societate duodecim, ut Lainius scri-
 pserat, Florentiam destinavit, sperans fore, ut ipse
 Religiosorum, quos postularent, conspectus Du-
 cum animos permoveret. Extant præcepta ac-
 monita, quæ B. Pater tradebat ijs, qui novas in
 colonias per id tempus dimittebantur, & vim le-
 gum nondum alijs promulgatis, habebant, & his
 quoque sunt tradita, qui Florentiam abiere. Tria,
 inquit, vobis propolita esse debent Florentia,
 primum, ut Societas ipsa conferretur atque pro-
 ficat cum pietate, tum litteris: deinde, ut civium
 animis consulatur: postremo, ut Collegij ratio-
 nes ad perpetuam stabilitatem. Ex primo au-
 tem pendunt duo sequentia. Quanto enim me-
 liores ipsi fueritis, tanto admicula vos præbe-
 bitis aptiora, quibus & ad animarum salutem, &
 ad firmamenta Collegij divina manus utatur. Igitur
 eo quilibet sincere dirigens mentem, ut nolit
 querere quæ sua sunt, sed solum quæ Iesu Chri-
 sti, magnum assumat animum, generosamque
 voluntatem, ac lectum studium, ut omnino velit
 verus ac fidelis Dei ac Domini nostri servus esse:
 seque probare per omnia, cuiusque addicatur
 muneri, cum abdicatione perfecta suæ volunta-
 tis atque sententiæ, subiiciens se gubernationi di-
 vine per sanctæ obedientiæ arbitria, siue ad hu-
 miliiores procuraciones, siue ad altiores adhibea-
 tur: crebriusque & ardentibus precibus ab omnium
 largitore bonorum insistite, hoc ut vobis donum
 concedat: & Rector hæc eadem identidem suis
 in memoriam revocet. Quo ad eius fieri poterit,
 Romane domus atque Collegij cum in oratio-
 ne quotidiana, & examinatione conscientiæ, &
 reliquo usu pietatis disciplina servetur, tum præ-
 ferunt in custodia obedientiæ, & vlti non habendo
 cum externis, nisi prout Rectori videbitur.
 Quotidie domi Scholasticæ per vices exerceantur
 habendis super mentiam cõcionibus, vnam dum-
 taxat horam præmeditari. Et certis diebus super
 proposito argumento varijs linguis etiam Græcè
 declament ex tempore. De suo quisque in doctri-
 na progressu & aliorum sollicitus sit. Scriptio sit
 frequens, & collatio ac disputatio: ex vltiue erit
 ad auditorium quoque exterorum inflamman-
 dam pietatem, si octavo quoque die, aut certè
 quinto decimo, qui longius in eloquentia pro-
 cesserint, scribant diligenter orationem de Chri-

stianis virtutibus, coramque condiscipulis accu-
 rare pronuncient. Quod verò ad civium utilita-
 tes pertinet, præter allidua preceationum auxilia,
 eas per hæc maxime curabitis. Primum omnibus
 qui accesserint Latinas traditis Græcæque litte-
 ras, sique locus ferret, etiam Hebraicas: seduloque
 auditores & disputando exercebitis, & scriben-
 do. Deinde quaque hebdomada semel, seu die-
 bus Dominicis, seu quo alio die Christianam ijs
 doctrinam exponetis: curaque erit, ut quotidie
 ex ea partem memoriter discant. Præterea admi-
 temini ut magis magisque probis moribus exco-
 lantur. Audiant Sacrum quotidie, concionem sa-
 cris diebus: semel in mense noxas confessione
 detergant: ab excretionibus, iurandique pravi-
 tate ac dictis sædis abstineant. Videbitis quoque
 num ad iuandos Clericos sacrarum Litterarum
 schola aliqua, aut questionum conscientiæ, aut
 subtilioris doctrinæ futura sit vsui: præcipueque
 curabitis, ut errores cognitos habeatis, qui ser-
 punt hoc tempore, ut innotescere eos, redargu-
 ere & extirpare possitis. Diligenter ad Sacramen-
 ta frequentanda confessionis atque communio-
 nis quotquot dabitur, graducris, & ad ea mini-
 strandam promptam ipsi & alacrem operam con-
 feratis. Exemplis vitæ, religiosæque consuetudi-
 ne utilis esse civitati quivis potest. Ad exercitia
 spiritalia hebdomada primæ multos, ad omnia
 non nisi qui perfectionis statui videantur idonei,
 licet adducere. Suo tempore custodij publicis
 atque valetudinarijs nunc opera, nunc alloquio,
 idoneaque cohortatione, nunc confessionibus
 excipiendis adeste. Ac semel vtdicam, quæ fue-
 rint in vrbis pia opera cognoscite: eaque siue per
 vos, siue per alios conamini promovere. Ad ex-
 tremum ex multis iuvandi proximos vijs, pru-
 dentia quæ cuique temporis ac loco aptiores sint,
 edocebit, dum semper spectetur divini obsequij
 maior fructus, ac bonus Societatis odor, ratio-
 que habeatur munus, quæ propria Collegio-
 rum sunt. Porro ad Collegij firmitatem, quæ lin-
 gulis diebus cuique in precibus & sacrificijs ad
 maiorem Dei gloriam curæ esse deberet, vtile erit
 eorum, qui maxime adiumento queant esse, con-
 ciliare tuerique benevolentiam modestia, sin-
 ceraque observantia, & vera significatione virtu-
 tis. Hæc ferme erant monita, quibus Collegia id
 temporis tanquam legibus regebantur. Adde-
 batque ad extremum B. Pater, ut octavo quoque
 die Romam de rerum statu litteras darent, quò
 opportunè iuvanti regi que possent. Iam Floren-
 nus manipulus post multas preceationes ad opem
 Numinis de more implorandam, dulcesque fra-
 trum complexus, ad præclara omnia parato ani-
 mo ab Vrbe discessit. Euntium porro iter maio-
 rum scilicet more fuit. Pedites ambulabant, &
 vacuam tamen cantherius aliquis ad subuehendas
 sarcinulas, leuandamque nonnullorum imbecil-
 litatem, fortè non desuit. Cæterum pecuniæ sub-
 sidia subministrabat occurfantium emendicata
 benignitas. Ambulatione varia de Deo vel cum
 Deo colloquio condiebat. Exacto die non prius
 in hospitij suam ipsi quietem, quam animorum
 commodum divini verbi predicatione capta-
 bant. Ita Florentiam vsque traductum est iter.
 Quò cum extremo Nouembri pervenissent, a

Ioanne

12
 Perseueran-
 tia in bene-
 captu
 Ignaty

17
 Monita
 quibus hoc
 tempore So-
 cietatis Col-
 legia rege-
 bantur.

14
Prima Se-
cundum Ele-
rentis con-
moratio
Baltha Lu-
dovico Co-
dexto.

Ioanne de Rosis per studiofissimo familia nostrae (medicus erat natione Germanus) recto excepti, paucos post dies duos de suo numero Pisas ad Duces mittunt, Christophorum Lamium Iacobi fratrem, & Petrum Ailon. Quorum adventu Duces sanè gratulati, facillimos eis ad sese aditus præbuerunt. Hic multa Patres super re Collegij cum Ducibus collocuti, ad extremum Ignatij rationes, cur Florentiæ præstaret Collegium esse quàm Pisis, conductis præsertim in ea vrbe iam ædibus, in scriptis proferunt. Ex Ducibus probata sunt maximè, & in eam quoque venit Eleonora sententiam, vt Florentiæ Collegium conderetur. Et eò denique par illud Patrum re deliberata ac constituta, non sine itineris subsidio remisit, aliquanto etiam aris ad rem domesticam, & primæ Collegij supellecilem attributo. Ea in vrbe dum idoneus litterariæ palestræ locus instruitur, magno ardore animi par sacerdotum confidentibus operam dabat: tertius etiam ad D. Pauli Christianus moribus ac præceptis erudire multitudinem orsus est. Hæc Florentini Collegij fuerunt primordia.

15
Neapolitanis
Collegij
origo.

Neapoli quoque principes inter viros, & Societatis amicos agitari de Collegio ceptum est. Eius præcipui auctores Hector Pignatellus Montis Leonis Dux, & Ioan. Carrassa Montorii Comes, Hieronymus Fonseca, & Lupus Mardones, Familia Magister in aula; Dionysius Casenas è Benedictina familia Monachus, & Hieronymus Vignes vnus omnium ardentissimus, vnde res femè tota originem habuit. Hi litteras ad Ignatium dederunt, vt in proximam Quadragesimam concionatore ad sese mitteret, quocum ipsi agere ac deliberare de re Collegij possent. Missus est Salmeron, & magna omnium gratulatione humanitateque præsertim Petri de Toletio Proregis exceptus. Is præoccupatis nobilioribus iam in vrbe fuggectis, explanare pomeridianis horis inter hebdomadam ad B. Maria Maioris, Epistolam ad Galatas orsus est, ea doctrinæ copia, eoque ardore animi atque vultus, vt delitescentes hæreticos, qui clandestinis suis venenis multos iam infecerant, redargueret, & omnium per ora traduceret. Sed dum importatam pestem auertere, & errorum noctem suæ prædicationis luce conatur eripere; reuocatur ad Vrbem, vt Tridentinum ad Concilium, Pontifice iubente, se conferat. Perculit hic nuncios animos amicorum: non tamen à suscepta Collegij mente voluntateque deterruit, nec principum virosum studium ac diligentia deseruit. Syngrapha ab ijs facta sunt duæ, quarum in altera Prorex, & Montis Leonis Dux, Principesque complures: in altera alij honesti viri ciuileque diuites, quidquid ad fundandas Collegij res collibitum esset in commune conferre, suo quisque chirographo confirmabat. His ita constitutis, scripsit Prorex ad Pontificem Maximum, & Cardinalem Carpensem, scripsit etiam ad Ignatium, vt ad initia facienda Collegij de suo numero destinaret. Spondidit Ignatius omnino duodecim ad octauum anni, Bobadillamque præmisit. Interim Montis Leonis Dux ad eos, qui mittebantur, excipiendos conduxit ædes, easque rebus omnibus, quæ vel ad domesticam habitationem, vel ad tradendas publicè di-

16
Salmeronis
Neapoli
conuersione.

sciplinas vsui esse videbatur, instruxit. Sitæ erant in vico, quem vocant Gigantis: & iuxta erat, quæ vterentur, sacra ædificia: quæ hodieque cernitur, addito titulo primæ eius commorationis indice. Hinc Socios Bobadilla deduxit, simul ac Neapolim mense Decembri duce Rectoreque Andrea Ouiedo, venerunt. Postridieque, dum ex Ignatij mandatis salutaturo Ducem tam de Societate meritum adire volunt, Dux anteuertit, & eos comiter inuisit. Deinde ex eo numero quatuor Puteolos, quò se receperat Prorex, ab eodem Duce ducti: à Prorege ipso beneuolè item & peramanter excepti sunt. Erat autem ea de B. N. Patre, vel de eius familia claros apud viros opinio, vt prius quàm ex ea quisquæ Neapoli compareret, Ignatij prudentiæ atque pietati Montis Leonis Dux, Comesque Montonus orbium domum, quò cum alijs vitijs hæreses interpretantur, per litteras commendarent, rogarintque vt eius loci procuratorem Florentio cuidam Paulerto sacerdoti Gallo, quem fama erat à nostris in Sicilia viuendi disciplinam hausisse, sua auctoritate committeret. Erat is Florentius moribus probatissimus, Societatemque diu in votis habuerat: sed cum legibus nostris, quòd alienæ religionis cultu aliquando vsus esset, excluderetur, studebat domesticæ sanctitati, & vitam suam è Societatis disciplina institutoque temperabat. Ad hunc cum scripsisset Ignatius, vt illius, quam dixi, domus procuratorem acciperet, paruit ille monenti, & Deo placendi studio, quod imponebatur, onus accepit: idque ea cum laude sustinuit, vt partim vitæ morumque sanctitate, partim excipiendis eiuusque confessionibus, & singulis cohortandis, disciplinam illam breui correxerit, mores recuderit, totam denique domum breui in alteram commutarit.

In Sicilia cum ex magna Sociorum copia, quam hic annus effudit, Nouitiorum palestra Messanæ floreret, tempestuosus subinde suos dabat seu Societati, seu Paradiso fructus. Ac celo quidem Ioannem Antonium Apulum, natione Calabrum sanè immaturo, sed tamen exoptando obitu dedit. Is vnde vigesimo ætatis anno, tirocinio nondum exacto, cum tradendis Græcis Latinisque litteris, quas callebat, destinatus esset, morbo extinctus ad Deum abiit. Tantum autem ille modo discipulo tempore interuallo in schola Christi profecerat, tantoque ardore cucurterat viam Domini, vt altissima humilitate, inique despicientia, & ceterarum progressionem virtutum suos post se collegas æqualesque longo interuallo relinqueret. Summitebat se omnibus, & abieciat vbique: in eoque se pulchrum ac beatum putabat, si limitè despiceretur ab alijs. Nullum eius auribus acroama dulcius, quàm vox oburgantis ac reprehendentis: & ardentius ille contumelias & ignominias, quàm ceteri gloriam & prædicationem sui nominis, sitiebat. Et ea sanè virtus sæpius à magistro periclitata Cornelio, crebrisque tentata conuicijs, minimè fracta atque adumbata, sed vera ac solida reperta est. Nec sinceram minus ac firmam ipsa Nouitiorum periclitatio deprehendit. Nam cum Ioanni Antonio patres læpè suas delegaret Cornelius: isque Magistri severitatem in frangendis Sociorum voluntatibus ita repræsentaret, vt nonnullis asperitatem nimiam accu-

17
Missi duo-
decim Re-
ctore An-
drea Ouie-
do.

18
Mortuus in
Sicilia Ioan-
nes Antonius
Apulus, cu-
ius vitæ
eximia
narratur.

accusantibus, tota eius, quæ celebrabatur, perfectio in suspicionem veniret; permisit semel iterumque magister, ut suo illam ipsimet explorarent arbitrio. Qui cum subito frequentatissime & inter se aduersantibus imperijs, monitis, atque increpationibus importans, & id genus tentamenti bonum sodalem versarent in omnes partes, ac vexassent egregie, successit in locum suspicionis admiratio, prædicatio pro querelis, nec minus sua infirmitate, quam illius virtute perspecta, ceperit perinde venerari eum, ac sese despicere. Nec mirum, cum ipsimet in sese macerando edomandoque nullum, nisi obedientia præscriberet, modum haberet: nominatimque silentij studio, sanctorum virorum exemplo, sæpe in ore calculum, quasi monitorem gestaret. In morbis autem, in quibus fractior esse solet animus agrotantis, constantiam & æquitatem animi semper tenuit; ut nec acerbioris morbi frangeretur incommodis, nec visitata pietatis munia virtutisque desereret. Nullus ex eius ore exceptus est sermo, vel vim deficiente, nisi de Deo. Prædicat quàm è vita decederet, egre animam trahens, cum sorori & noueræ inuisendi eius potestas facta esset, (nondum enim ea Tironum sedes claustrum omnino impetrabili sepebatur) simul ac forem vidit, Quid tu hic agis, inquit, quid vis? adhuc in sæculo es? quid moras necis? nonne vides me penè consumptum? vix vnus vitæ dies superest: propera, festina, curre ad Christum. quid respondes? Demum sic vixit, ut sese reciperet in cœnobij abditum. Conuocatos quoque socios tanquam concionabundus ad Religiosum acriter currendum stadium, ac præcipue ad perfectam obsequij laudem incitans, multum singulis lacrymarum excussit. Adeo verò cunctis ipse erat obsequens administris atque præfectis, ut non modò nihil eorum extra præscriptum, vel appeteret, vel respuerit, sed nec mortem quidem ipsam appropinquantem, nisi eius qui præerat nutus interueniret, posse videretur oppetere. Namque à Fratribus sæpe rogatus, quando tandem emori vellet, vnum & idem semper respondebat, Cum primum venia data fuerit. Cumque idem ex eo Cornelius Vishauæus Nouitiorum Magister interrogasset, Cum tu, Pater, inquit, veniam dederis, nam tuo iniussu hinc abire qui possum? Cui Cornelius, Do tibi veniam, ut postidie hora circiter dici prima, vel altera vita cedas. Tum ille, At hostem humani generis pertimesco, ne truci suo me contereat aspectu. Et Cornelius, Nihil est, quòd ad eius patens & conturbis aspectum, ego illum abs te arcebo, ego Deo adiuvante fugabo. Deinde ab agro digressus, priusquam ad quietem vesperi se conferret, vni de Fratribus mandata, se duas ut ante lucem horas è somno suscitaret. Manè nondum albente cælo reuertitur, quo ipso tempore Satanas affuit volitans circa cubile: cuius ad aspectum ager excitatus è lecto, pugnis arte compressis contra acriter minuitur. Cornelius quoque ipse nimio hortore perfundi, totoque corpore perhorrescere, & igneum cernere quasi globum per cubile circumagi, indicem eius qui præsens aderat, qui que apud inferos æterno igne torretur. Ergo stratus in preces, adiurare functissimam bestiam, Christi que nomine ut illic face-

19
Singularis
obediencia.

feret, imperare: quòd nullum in eam animam ius haberet, quæ per pœnitentiæ salutem mysterium sua paulò ante peccata Domini sui cruore lauisset: proinde sine cunctatione eo se loco protiperet, nec cursum euolantis in cælum moraretur. Huic adiurationi, sacrisque precibus nolens volens Satanas paruit, nec vsquam amplius apparuit. Quo spectro liberatus æger aliquantulum conqueiuit, dein secunda circiter hora diei, qua videlicet facta erat abeundi potestas, vii. Idus Augusti die Veneti hinc ad superiores est profectus, ut quàm Deo sit cordi puram parentis obsequium, & tam decantata obedientiæ simplicitate testaretur. Interim Socijs, dum omni ope, magnoque successu in excolendis animis ingenuissimè Mamerianorum defudant, nouam laborum segetem Turcicus terror attulit. Ingens classis mare Tyrhenum ingressa, incertum quam in partem effusura esset tempestatem, tanquam nubes horrida latè omnibus imminerebat, Siciliæ maxime, ob captum superiore anno Aphrodisium. Itaque Hieronymi Natalis monitu, Proregis iussu, ciuitates lectæ sunt quindecim, in quibus partitis varia in templa temporibus dies ac noctes perennis haberetur oratio, aliæque multa in placamenta cælestis indiæta. Stetit tandem barbara classis in Mellanæ conspectu: nuntiantque Proregi se bona cum venia Matæstatis Cæsareæ Aphrodisium recepturos adesse, contra inducias inter Ferdinandum Romanorum Regem, & Turcarum Imperatorem pactas Draculo ereptum. id pacatè redderetur, nihil ab se violatum iri: sin autem minus, omnia habituros infesta, & ante omnia Siciliam, ipsamque Mellanæ adorituros. Quibus Vega respondit: Nequaquam contra inducias factum, quòd patris importunissimis sublatum receptaculum esset: nec constare sibi, velletne Cæsar, ut ea vrbs Turcis traderetur: nec verò consuesse amicos, quales illi volebant videri, armatas classes ad prouincias fœderatorum, ipsis non præmonitis, agere: denique id ipsorum esse consilij, expectare ne vellent dum Cæsaris exploraretur voluntas: se quidem non minus ad defendendam vim, quàm ipsos ad inferendam, paratum fore. Hoc accepto responso barbarus postidie Catanam versus discessit. Sed quia omnino putabatur Aphrodisium tentaturus, classem instruxit Vega, quam in subsidium mitteret. Natalis ne tot militum ac vectorum animæ sacerdotis auxilio solatioque carerent, ad eam expeditionem vltro se obtulit, eo etiam consilio, ut Aphrodisij eadem curaret, quæ in Sicilia Dei exposcendæ paci instituerat. Quinto Kalend. Iulias prætoriam Antonij Auræ Iudoro Bellino comite conscendit. Iudorus, qui idem Sbrandus appellabatur, è primis fuit, qui Societati se Romæ adiunxere. Post operam bene positam in humanis diuinisque litteris Lutetiæ & Conimbricæ, Philosophiam Mellanæ docebat: miroque Dei beneficio, dum sollicitus sæpe ac grauitè à monacho suo fratre, ut eius in Ordinem transfret, cum demum sequeretur, apertis in itinere mentis oculis, diabolum esse exclamans, qui ab vocatione se prima sua deduceret; ad Socios qui interim pro eo preces ad Deum nunquam intermiserant, reuertit: & quia emanarat inter discipulos fuga, congregatis omnibus

20
Pericula in
Turcis de
sua præca
sionis auræ

21
Natalis
cum Sicilia
classi in
Africam
soluit.

22
Iudori Bel
lini fuit.

non

non dubitauit egregia cum Societatis prædicatione sua ueniam inconstantia deprecari, & palam religiosa vota in eorum instaurare conspectu. Inde nouo impetu perfectæ cursu sapientia: repetito, ipsa in urbe Messana, dum classis adornatur, priuatis congressibus, publica que uerbi diuini prædicatione utilitates militi singulares attulerat. Post generali confessione, iobela:oque cum domesticis alijs expiatus multa præclara moliens à Natali comes abducitur. Ecce autem quarto Nonas Iulias, cum ad Lopadufam insulam uenisset classis (ea inter Melitam & Aphrodisium iacet) fœda ad eum tempestas duas ante lucem horas teterrima cum caligine extitit, ut è quindecim triribus octo demergerentur, in hisque prætoria. Quibus robur, ars, animus suppetebat, in saxum, ad quod fluctibus trirèmes allidebantur, euadebant: quod & Natalis, quamuis natandi imperitus, & usque ad ultimum in media morte pro animatum caritate moratus, non sine peculiari Dei tutela, nescio quo arrepto fune, saluam euasit. At Isidoro idem tentati brachium allisa ad saxum triremis interceptum abscedit, sic ut modica è cute penderet: qui diu inter fluctus luctatus, in trirēm tandem rursus receptus, nihil prætermisit, quod non solum optimum Religiosum, sed fortissimū etiam uirum deceret, non modò uincens dolorem, sed & constantissimè, quæ eo articulo opus erant, periclitantibus elamans, quoad ipsa soluta trirēmi, & hausta fluctibus, ipse cum quamplurimis perijt. Superstitēs Aphrodisium tenuere. Hic Natalis ad quatuor menses magno usui militibus fuit. Prædicabat Dei uerbum, paces conciliabat: nosocomium instituit, in quo ministrabat ægrotis: inopiæ pauperum consulebat: sacerdotibus quibusdā, qui inter præsidarios uersabantur, rationes officij explicabat: multos etiam ab religiosis castris profugos ad sancta reuocauit vexilla. Demum sic ceperat omnium animos, ut, cum Aluatus Vega Prorogis filius, qui ex desiderio natu maximi, quem priore anno mortuum diximus, à parte Ferdinandus uocatus est, Siciliam repeteret, relicto Aphrodisij Sancio Leiuæ Præfecto, is, ne simul rediret Natalis, militarem custodiam disposuerit. Sed, ut amplior tam strenuo operario parabatur à Deo campus, pijs insidias pia celeritas anteuertit. Non minor interm Socijs Mamertinis opportunitas adfuit caritatis in publicum explicandæ, quam præcipue Antonius Vinckius pro Natali Collegio præfectus arripuit. Ex urbis muniendæ laboribus, continentibusque dum hostis immineret, excubijs increbueret in populo morbi. Ea fuit operarijs Christi non tam quidem expetenda, quam cupidè amplectenda materia. Auxit hanc Rhegij, quod modico ab Messana frero dirimitur, miseranda calamitas. Quippe cum in arce tormentarij pulueris apotheca fortè incensa multos mortales extinxisset, multos fœdum in modum ambulasset; ex his triginta Mamertinum ad nosocomium à vertice ad pedes horrendam in specie exulcerati, intolerandum exhalantes odorem, torique scaturientes uermibus deportari, ob fœditatem mali, derelicti iacebant. Inuisit eos continuo Vinckius, uoce & operâ recreauit, perrexeritque deinceps miserorum & corporibus, & ani-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

mis adesse: quanquā & multa iam aderat ciuium æquè uirorum ac mulierum excitata Palmij concione caritas. Verum ex uniuerso numero nouem dumtaxat superfuere: quibus demum cum etiam uestes Patrum sedulitas comparasset, ipso S. Laurentij die ab nosocomio egressi, in Collegij templo sanctissimo Christi resecti corpore, tum etiam uaticio instructi, ad suos læti remissi sunt. Nec minus actum est bene cum mortuis: quos omnes diligenter expiatis Vinckius irreuocabilem illam summæ rei clausulam egregijs cum saluris indicijs magno suo gaudio consummantes aspexit. Caterum Natalis, antequam nauigaret in Africam, perutilem operam nauauit Drepanitanis. Magnopere auctor fuit nobilis extruendi cœnobij, quo & innuptæ feminae, quæ à conuersis nomen habent, & uerò etiam nuptæ, quæ suis à uinis dissidebant, dum gratiarum reconciliatio fit, includeretur. Id ille cœnobium suis institutis temperauit ac legibus, Sodalicio insuper è uiris nobilibus excitato, qui eius commoda, & quotidiana cibaria procurarent: & ne quid eis omnino deesset, quo minus placido otio fruerentur, idoneum quoque pascendis animis administrum Iacobum ab Eugubio, de ciuitate Drepanitana optimè meritum, è B. Francisci disciplina præposuit. Eadem in urbe è promiscuo hominum genere Sodalicatem aliam condidit, quæ & festa quæque luce suos conuentus ageret, & singulis saltem mensibus exomologeis, sacræque Synaxis mysteria renouaret; præscriptis item luculentis ad eam regendam ac moderandam legibus, tanta approbatione Protegis, ut inter cæteros continuo iusserit se Sodales adscribi. Panormitano Collegio in locum Nicolai Lanoij, quem in Austriam mittendū B. Pater Romam accersij, Paulus Achilles Rector successit. Petrus Venustus tironibus instituendis præpositus. Hic inter cætera gesta præclare, usus toto anno sacræ concionis inductus est, dum in templo sancti Antonij nostris Dominico quoque die sanctoribusque alijs uerba continenter facientibus, pulchra æmulatio alios quoque Dei præcones exciuit.

Optauerat & Ferrariæ Dux de familia hac in primis meritis Hercules ex ea Collegium: & hoc tandem anno Ducis nomine Alfonso Rosetus, is, qui non ita post eius urbis renunciatus est Episcopus, ad Ignatium scripsit, ut sibi quoque de suis copijs aliquid impertiret. Fuerat eò missus, ut supra demonstrauimus, iam antè Paschalius, ibique amicorum operâ conductis edibus adhuc hærebat. Itaque cum ad tuenda Collegij primordia aureos quotannis ducentos Dux Hercules spondisset, ad eamque rem explicata & confecta iam essent omnia; B. Pater Ducis postulata non distulit: sed Ioan. Pelletario moderatore, cui Bernardus Oliuierus in Romani administratione Collegij successit, de suis copijs ad eum octo summisit. Ergo plurimas Ignatio gratias egit Dux per litteras: & per eam occasionem ab eo prece contendit, ut unum aliquem ex ijs, quos miserat, gynæcei, quod Ferrariæ materna quondam pietas excitauerat, procurationi præficeret. His uerò postulatis Ignatius, quoniam institutis suis sententia aduersari, quanquam ex Duce Sociorum spes fermè omnes Ferrariæ fortunæque pendebant, non

23
Classis uera
tempestate
perit.

24
Isidori con-
stantia.

25
Res à Na-
tali in Afri-
ca gesta.

26
Nauata
Messana
opera agri-
tu.

27
Natalis
Drepanita-
nis consuli.

28
Panormita-
no Collegio
Paulus
Achilles
præficitur.
Irociobio
Petrus Ve-
nustus.

29
Ferrariense
Collegium
Rectore
Ioan. Pelle-
tario incho-
atur.

30
Ignatij con-
stantia in
cura san-
ctimonialiū
reputanda.

non dubitavit abnuere. Nec iniquo tulit animo repullam egregius & pius inprimis Dux; siue quod intelligebat, nostrorum iam integritate perfecta, non sibi ab ijs sine causa grauilissima negatum iri, qui priuatis emolumentis commodisque posthabitis, nihil nisi de alienis commodis cogitarent: siue, quia proprias ac multas ab Ignatio rationes acceperat, cur feminatum molestissimum onus Societas dudum ab se repelleret: quibus ipse non poterat non acquiescere: præferim quod in extremis Ignatij litteris addebat, Societatem ei contubernio, cum res exigeret, seu pabulo diuini verbi, seu excipiendis semel atque iterum in anno singularum virginum confessionibus minimè defuturam. Primo ferè in eam urbem ingressu conuocare populum Pellerarius, deque Deo verba facere, non minùs eruditè, quàm ardentè inlituit: tamen vsum sermonis Italici nondum nactus balbutiebat interdum. Cæteri sacerdotes ritè pœnitentibus omnifidelitate vacabant. Ad vtrosque miri concursus, cum vicinis etiã ex agris ad presbyteros sanctos Romanos (hoc enim eos nomine designabant) paganorum turba conflueret. Paschalius autem, penes quem erat etiam cura quedam Collegij magis vniuersa; dum iudex sedet in pœnitentes ac reos, pertinacem è muliebri corpore dæmonem, quem nulla exigere sacerdotis adiuratio poterat, imperata facinorum confessione fugauit. Consimilis nequitia dæmonem ex alia femina, quam sex septem tunc homines regere ac continere vix poterant, sacris de more caminibus & exorcismis abegit. Scholas vix aperuerant, cum eas centum & viginti celebrabãt adulescentes, ad easque longè plures aduolassent, si eæ litterarum ad elementa discenda pueroꝝ quoque atatulis patuissent. Sed videlicet pretium operæ non putabat Ignatius ea tempestate, in tantis operarum angustijs magistròs nostros in Europa, prætermisissis lucris vberioribus animarum, totos dies in tradendis litterarum apicibus se conterere. Bononiæ verò vilitatis suis Societas artibus atque præsidijs, præcipueque meditando orandiq; vijs à B. Ignatio traditis, eam conformationem morum in eorum, quos tractabat, animis efficiebat, vt toto vulgo circumsonaret hæc vox, Quid tandem agunt isti? aut quid artis adhibent, vt quotquot ad eos accesserint, eorum penitus verent mentes, totosque commutent? Præclarum Venetijs Andreas Frusio Ecclesiæ Societatiq; operarium addidit. Adulescens erat Hebræus, Elias nomine, sic vocatus, vt celebritati famam succresceret, quam in ea natione maternus autus eius Elias Aschenatus librorum editorum multitudinem quaesierat: à quo & puer institutus, & in Germaniam ductus est. Mox ad ita Aegypto, Hierosolyma, Constantinopoli ingenio & memoria pollens, præter Hebraicam Latinamq; linguam, Italicam, & Hispanicam, etiam Germanicam, Turcicam, Arabicam didicerat. Venetias nuper reuersus, quò fratrem Christiana sacra aliquanto antè complexum ad emortuam retraheret synagogam, dum prædæ inhiat, magno suo lucro captus est. Cum ad varios doctrina & nobilitate principes viros deduceretur à fratre, ex eorum numero Ioannes Baptista Contarenus, Volo, in-

quit, hominem Hebraicè perdoctum sanctumq; vita cõuenias: ac rectè deducit ad Frusium. Hunc vt vidit Elias, singularem oris modestiam, & suauissimam grauitatem admirans, Angelum sibi visus est intueri. Vbi verò Pater exorsus est loqui, cum sacrorum Vatum multa proferret, apteque enuclearet oracula, quidquid is diceret, sensim adolescentis in animum lenissimè inflebat: qui non tam ipsas res perpendebat, quàm quemadmodum dicerentur: insignemque illam modestiam contèplabatur. Itaque nihil magis cupiens, quàm rursum in colloquium redire, digrediretur: ex eoque die dies aliquot ea consuetudo tenuit: cum interim secum ipse domi, tum quæ disputauerat Pater, tum perfecta in cæteris Socijs religionis eximia documenta versaret. Quippe omnes adeò pios obseruanteq; inter se, tamq; moderatos cunctis in rebus animaduertent, vt nihil tale vsipiam, non inter Iudæos modò, sed ne inter Christianos quidem veretur sibi ad eam diem vidisse. Nimirum rapax est humani animi virtus, tumque maximè, cum per exempli illustria caelestem suam pulchritudinem delibandam oculis offert: iamque prorùs, vt verè sentit pronunciatque Chrysolomus, si ipsi, quales debent, fideles essent, nullus alienus à fide superesset. Ergo Elias minùs iam frequens synagogam adire, titubare animo, & studio veritatis ardere. Inter quæ subijt cogitatio, vt in aliquem se tranquillum scellum ieiunij ac precibus diuino exposcendo excipiendoque lumini abderet; nec id alibi opportunius fieri posse, quàm apud Patres. Nec mora, domum ab Andrea recipitur humanissimè; vesperique dum cubitum parat concedere, ecce tibi vnus Patrum linteo præinctus apparet, peluum gestans calida plenum, pedes hospiti abluturus. Hæsit ille primò artonitus ad eam speciem, vt vellent sibi Iudæo homini pedes abluere. Deinde vigente Patre, idque moris esse domi aduersus hospites memorante, ad Christum Domini, qui discipulis suis pedes lauit, exemplum; cessit bonus Iuælitæ adeò commotus, vt insomnem propè noctem exegerit, quæ videbat, quæque audiebat mente volutans ac ponderans. Intentius inde precibus insistentem, suasque cum Frusio dubitationes conferentem grauilissimè malus dæmon adoritur, vt ægrè se cohiberet interdum, quin fuga atrepta euolare in synagogam, & prostratus in medio cætu veniam precaretur, quòd legem ab paterna diuersam curiosius explorasset. Sed mirandæ sunt planè vix quibus Pater celestis, quos sibi delegit, ad sese perducit. Volitabat in Collegium candida columba: quam cum Patres sancti Spiritus in ipsum è cælo lapsuri prælagium dicerent, valdè id audiens Elias recreabatur. Eam mox fortè in puteum labitur: extractamq; Socij continuò ad Eliam, vt erat humectibus plumis, afferunt, iam significari suscipiendi tempus baptisni interpretantes. Hac re, præclarisq; eorumdè hortatibus delinitus, demum inter orandum statuit baptisina suscipere, sperans inde sibi firmiorem constantiam, vberiorèque lucem diuinitus affuturam. Ita sacro Apostoli Euangelistæ Matthæi die tingitur, nomine Ioannis Baptiste delecto. Vt, quoniam in Euangelio legerat S. Ioannem Baptistam in spiritu & virtute Eliæ venisse,

31
Paschalius
Sacramento
pœnitentiæ
anergume-
nam liberat,
& alteram
exorcismu.

32
Schola Fer-
varia cele-
brantur.

33
Accessus ad
Societatem
Ioan Bapti-
stæ Eliani,
prius ex
Hebræo ad
Christum
traducti.

34
Vires mode-
stis ad iu-
uandis ho-
minis.

Homil. 10.
in epistola
primam ad
Timotheũ
& alibi.

venisse, ipse qui adhuc inter Hebraeos Elias fuerat, inter Christianos esset Ioannes Baptista: cognomentumque ex veteri nomine, Elianus, adferuit. Sacram inter asperginem caelestibus redundans lacrimis, & quadam perfusus luce, per quam sentiebat quodammodo omnes vitæ lux maculas elui, precabatur enixè Deum, ne vlla in posterù labe pateretur illum obscurari nitorem; ad hoc animum constanter obfirmans, vt nullum postea vnquam mortiferum crimen admitteret. Ab sacro fonte cum viri nobiles apud se multi inuitarent, non existimauit eo die curis inanibus, leuicque lætitiæ locum aperiendum, modesta inter Patres Domini benedictione contentus. Iam planè in hominem nouum renatus sumebat in manus sacra Biblia: quosque locos nuper opinabatur ambiguos, ita manifestè iam sanctam contestari fidem iudicabat, vt nullo modo intelligi fecus possent: acerrimisque incitabatur stimulis, vt subito ad Hebraeos redarguendos profiliret. At vbi prodibat in publicum, ex tranquillitate pietateque inter famulos Dei degustata, peius morie rebatur, cum tor vndique verborum scditates, execrationes, deierationes aures animumque neophyti vulnerarent. Itaque, quò situm illud nunquã peccandi consilium permuniret, insitit à Frusio primò, vt in Collegio aliquamdiu pateretur esse: deinde ea magis magisque in dies consuetudine illèctus, Indicarumque lectione litterarum, quæ super mensam recitabantur, incensus contendit, vt in Societatem ipsam reciperet: quod Ignatio consentiente, ad multarum (vt suo constabit loco) animarum remedium impetrauit.

Quoniam autem extra Neapolitanum, Siciliaque regnum, Collegia per Italiam constituta non pauca, vel inchoata iam erant; placuit Ignatio, tot occupationum oneribus presso vigilias suas: curasque diuidere, eaque Collegia, veluti in vnam redacta Prouinciam Paschafij curæ committere. Huic in Italia primùm extra ea, quæ dixi, regna, Prouincialis tituli dati. Nam Panormitani, Mamertini & Neapolitani Collegiorum summam B. Pater administrabat ipse per se.

Tridentum lapso ferè Iulio Concilij causa Lainius & Salmeron peruenerunt. Eorum aduentum Sedis Apostolicæ Legatus Cardinalis Crescentius, præcipuè; Antistites plurimùm gratulati. Vbi dies confellus affuit, Legatis Apostolicis placuit, qui Concilio præerant, Theologos, qui conuenerant, suam quemque sententiam ex ordine dicere. Is autem erat ordo, quem cuiusque Principis ac Dynastæ dignitas, vnde illi mittebantur, exposceret. Itaque Lainio & Salmeroni cum à Romano Pontifice mitterentur, primæ videlicet datae sunt: & ex his duobus Lainio priores. Hic causam modestissimè præfatus, cur primus sententiam diceret, quod Legati iusserant, vnum est elocutus, quod miratione in conuentu fecit: quoniam in ijs rebus, quæ ad orthodoxam fidem, & ea, quæ discipulanda in Concilio forent, pertinere, non humano standum iudicio, quod sæpè fallitur, sed mens esset sequenda diuina, quæ sacris in Litteris (vt eas nobis S. Patres illustrati diuinitus interpretantur) apertissimè declaratur; nullum se pro sua sententia Patrem at-

que Doctorem in medium allaturum, quem non ipse totum à capite ad calcem peruolurasset: ex eoque locos ea de re complures, quæ in controueriam caderet, collegisset, quo planius & velut à fundamentis de Doctore mente sententiaque constaret. Hæc professus atque pollicitus, vbi ad præscriptam de augustissimo Eucharistiæ mysterio disputationem ventum est, sex circiter ac triginta ad ea quæ diceret, confirmanda protulit Patres: in ijs Alfonso Toletum, cuius tam multa extant monumenta doctrinæ, vt ne ad ea quidem euoluenda ac lectanda satis esse vnus ætas hominis videatur. Et tamen ea Lainius cum aliorum monumētis ac scriptis deuorauerat vniuersa, eorumque summam sibi ipse admirabili contractione confecerat. Excipiebatur cum ille diceret, summo omnium silentio & approbatione mitificareturque cunctis Patribus ingenij fecunditate, & singulari doctrinæ copia propè miraculo, cum vnus ipse nonnunquam in instituta disputatione tres horas vnum eundemque locum semper vgeret. Sed accidit perincommodè, quòd in ijs curis versantem quartana febris inuaderet cuius depellendæ causa, cum secessum aliquem cogitaret, & dierum aliquot vacationem à Concilio peteret, non impetrauit. Nec enim Apostolicis Legatis est visum frequentissimū illud Concilium, & orbis terræ theatrum eius sententiæ luce priuare, quæ cum ex omnibus esset princeps, dux etiam quadam ad discipulandum omnibus esse posset. Verum vt agrotanti consulerent, nec morbo vires adderēt, communi consilio ac prouidentia cauerunt, ne quo die febris accederet, in eum ipsi diem publicos suos conuentus indicerent. Ac ne quid, cum vel priuati haberentur extra Concilium conuentus scribendorum Canonum gratia, vel Theologorum item priuati cæcus fierent, in quibus multa staturantur vitia ac salutaria, carere Lainio potuerunt. His ille cætibz cum Salmerone semper interfuit: & vtrique grauissimum quodque imponebatur onus. Quibus etiam auctoribus plurimis de rebus ad Concilium referebatur: à quo multa ac præclara in rem Ecclesiæ sancita & constituta sunt. Hinc videlicet rursus toto ferè terrarū orbe nobilitata Societas: & quæ multorum alibi laborabat inuidia, ea tunc in Oecumenico Concilio caput extulit, seseque ipsa quodammodo, quamuis id non ageret, illustrauit. Viri namque clarissimi, totaque in Ecclesia facile principes, quibus nondum erant eius perspedere rationes, nec de ea, vulgi ducti sermonibus, satis commodè sentiebant; ea deinde Tridenti cognita atque perspecta suum posuerunt errorem, & ad suas subleuandas Ecclesias inde præfidia requirebant, domique suæ Collegia condiderunt. Nec ex Episcopis & Pastoribus defuit (is Egidius Foscararius ex Prædicatorū Ordine Mutinensis Episcopus fuit,) qui scriberet hæc, Lainius & Salmeron maximo cum splendore de sanctissimæ Eucharistiæ Sacramento contra Lutheranos disseruerunt: & re vera me felicem duco, quòd in hæc tempora tam doctorem, quam sanctorum Patrum inciderim.

Viennæ Romanorum Rex Ferdinandus pius admodum Princeps, & de Catholica religione egregiè meritus, æri quodam incitatus studio

38
Quanta in opinione Lainius Tridentis

35
Prouincia- li primos Italia Paschafius Brotius.

36
Lainius & Salmeron priores in Concilio Tridentino.

37
Lainius eruditio in- spici.

39
Initium
Collegij
Viennensis
Reſtore
Nicolaus
Lanoius.

instaurandæ Viennensis Academiæ, in qua Doctorum bona pars, non satis bonæ castæque religionis erant, tum etiam ad hæreticorum coëccendendum furorem, continendosq; in orthodoxa fide Catholicos, mores componendos, pietatem inferendam, tredecim ab Ignatio viros in primis naus, & ad rem gerendam industrios impetrauit. Quorum decem addito Reſtore Nicolao Lanoio ab Sicilia reuocato ex Italia, reliqui duo Iaius & Schorichius, ex Bauaria missi sunt. Hos à Rege perhumaniter acceptos Vrbanus Labacensis Episcopus, qui regijs confessionibus præerat, primis apud se diebus, dum stabilis habitatio perquiritur, hospites habuit. Inde illi Dominicanos apud Patres, in ædium parte quadam diuenterūt. Atque, vt semel intelligatur, quantos ad labores eò esset euocata Societas, is erat id temporis, cum eò se contulit, Austria status. In prouincijs Romanorum Regi subiectis decima vix pars, & vt alij sentiebāt, vix trigesima, ab hæresis contagione libera & pura erat. Cuncta quippe tetra illa pestis inuaserat. Hæreticorum volumina tractabantur impune, circumferebantur vbique: & ex ijs potissimum suam puerorum ætas educatione ac disciplinam hauriebat: vt, cum vitiosum sanguinem teneris ab vnguiculis collegissent, nihil postea in omni vita sani, nihil integri retinerent. Ingens erat cœnobiorum solitudo, cœnobitæ vulgo ludibrio: quorum vita cum in summum iam esset ab impijs adducta contemptum, qui eam inire ac se qui vellet, inueniri vix poterat. Ne sacerdotum quidem nomen erat in pretio, & eruditi quoque viri à sacris Ordinibus abhorrebant. Constat totos annos viginti ex Viennensi tam celebri Academia neminem initiatum. Catholicorum plerique, Papistarum vocabulum per ludibrium ab hæreticis inditum non ferentes, erubesciebāt se videri quod erant. Nec huic malo, quod manabat in dies latius, qui occurreret, præstò erat. Rex cum exquisitissimum delectum haberet, viros non reperiebat idoneos, quibus Ecclesiæ præfecturas, & Episcopatus, Pontifice assentiente, mandaret. Ne Viennensis quidem Ecclesia caterarum in ea vrbe princeps & quasi patens inueniebat, qui diuino cultui se addiceret, & facris alligaret. Parochiæ vel à suis erant destitutæ Pastoribus, vel ab improbis occupatæ. Iam Sacramentorum vsus inter Catholicos vel rarus admodum, vel vitiosus. Impertendam vulgò putabant sub vtraque specie sacrosanctam Eucharistiam, & in peccatorum homologesi nemo ad singula descendebat sed cum ea summatim ac breuiter perstrinxisset, expectabat amens, dum se ab ijs imperitissimus sacerdos absolveret. Conciatores in vna extollenda fide, Christi que meritis toti erant. De ieiunio, de precatione, de misericordiæ & caritatis officijs, de que reliquis benefactis ne verbum quidem. In has errorum tenebras, atque in hos mores incidit Societatis aduentus: quos vt corrigeret sanaretque diuino auxilio nixa suos omnes neruos & curas intendit. Claudius Iaius, quo plures haberet ansas ad reuincendos hæreticos, explanabat publicè Pauli Epistolam ad Romanos; Nicolaus Lanoius, quæ quarto libro disputat sententiarum Magister; Petrus Schorichius Græcæ linguæ rudimenta trade-

41
Primi de
Societate
magistri
Vienna.

bat, Rhetorices artè Erardus Auantianus, Grammatices Ioannes Victoria. Hi pro se quisque studebant laborabantque, vt suam docendi rationem, quoad eius fieri posset, ad sanandos mores, instillandamque in auditorum animis pietatem, auitamque religionem accommodarent. Sed, quoniam sine Theologiæ adminiculo non facillè confutantur hæretici; illud quoque sapienter à Ferdinando prouisum, vt ad eam disciplinam quam plurima iuuentus ex ea propinqua conuocaretur, quæ talibus instructa præfidijs laboranti postea nationi, & iam penè cadenti succurreret. Itaque paucis diebus conuenere iuuenes quinquaginta, quibus in contubernium Collegio nostro proximum aggregatis prudentes viri præerant, è communi vita delecti, non sine ductu consilioque nostrorum. Nec minus studiosè Rex, cum in Stiriam iter haberet, priusquam Vienna discederet, Collegij memor, vt certa pecuniæ summa ei quotannis, nulla interiecta mora numeraretur, suis administris, & ijs qui sibi à consilijs erant, graui oratione mandauit. Viennam mox reuersus, cum cognouisset desiderari Collegio ad sacerdotales amictus, araque cõuestienas suppellectilem sacra vestis; eam sanè lautam atque magnificam gemina varietate distinctam dono misit. Interiecto dierum spatio tota ferè cum curia Collegium ipsum, haud obscura suæ erga nos voluntatis humanitatisque significatione conuulsit domum comiter intrauit, & vniuersam inspexit & quoniam malè materiã & ruinosam aspexit, suis illico sumptibus muniendam & concinandam curauit.

Colonię Leonardus hærebat semper in tutandis animis sui similis, semper vigilans, eorum præsertim, quorum corpora morbi prostrant. Hos euocatus interuisebat, hos enunciantes sua ritè commissa sedulus audiebat, & eo ferè præsidio salutem optatissimam & animis & corporibus afferebat.

Louanij Ruardus Tapper, dum Adriani ab Adriano solennem professionem excipit, egregium Societati testimonium edidit: cuius hîc summam iuuat inserere, vt extet de cõfissimi & grauissimi viri beneuolentię erga hunc Ordinem monumentum: atque ex eo posterius quales debeant esse, certè cuiusmodi institutum proficeantur, agnoscant. Thesi posita ex Euangelio S. Ioannis, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut & ego dilexi vos; prius Latine ante Sacrum, mox verò post Sacrum, vt frequentissimæ multitudini seruiret, vernacula lingua, studio sensuque animi maximo, In lege, inquit, veteri carnalibus rudibusque Iudæis mandatum fuit, Diliges proximum tuum sicut te ipsum: hoc verò nouo Christi mandato, quemadmodum S. Cyrilus exponit, iubentur discipuli diligere proximum supra se ipsos; nempe sicut Christus dilexit nos. Idque est, quod hæc sancta & noua Iesu Societas studet, hoc eius filijs propositum est, ex hoc nouo Christi mandato nihil caritate fraternæ prius habere, sui nullam rationem ducere, se ipsos exinanire, totos se ad Dei honorem, & salutem proximorum effundere, quemuis laborem, quoduis discrimen subire, denique vitam ipsam pro Christo, & animarum salute contemnere. Nouus in-

42
Ferdinandi
Regi ben-
gnitas in
Societate.

43
Ruardi
Tapper de
Societate
iudicium.

Cap. 3.

1.9. in 10.
annem
c. 13.

audi-

auditusque caritatis modus, quem Christus Dominus transiit ex hoc mundo ad Patrem commendavit suis. Hoc itaque nouum mandatum pro fundamento & radice sancta haec Societas habet. Qui enim ei se mancipant, non vni cuiquam, vt alia Religiosa familia, caritatis officio sese dedicant, sed planè omnibus, ad quaecunque quascunque terrarum in oras mittantur. Quod quidem adeo praestans & sanctum est, vt omnem superare intelligentiam videatur: mirumque non sit, si haec sancta Societas cognoscatur à paucis. Quae merito planè sanctissimo Iesu nomine appellatur, non, vt quidam peruersè dicunt, quasi alij sint de societate diaboli; sed quia Dominum Iesum, eiusque Apostolos praestantissimo modo sectatur. Haec cum dixisset, explicassetque quam esset ritè auctoritate Apostolica comprobata, contestans à se diplomata & instituta eius, & spiritualia exercitia accuratè perspecta; etiam quae pertinent ad communem eius in victu cultuque rationem vitæ excellentissimè docuit inseruire. Deinde singularem praestantiam in paupertate, quod Professis non modò nihil in commune possidere; sed ne pro sacrificijs quidem, & alijs ministerijs quidquam fas esset accipere; tum in obedientia demonstrauit; quod se ad quamecunque profectiorem, siue ad Turcas, siue ad Indos deuouerat. Denique etiam sapientissimè, & summa caritate factum, vt tenera aetatis institutio in rudimentis Christianae disciplinae susciperetur, quod vnicum sit Christianae rei corrigenda fundamentum: eoque pacto non in alijs modò regionibus, sed etiam in Indijs, & in Aethiopia plurimum iam esset profectum. Quibus ex omnibus rebus colligens nihil mirum videri, si talia profecti Ordini pro Satanae odio & inuidia, multi existerent aduersarij: quamquam se aiebat credere plerosque ex inscitia aduersari, moxque veritate cognita, studia mutatuos; magno cum auditorum motu orationem conelulit. Verum & hic subinde tranquillitas rebus sese turbidè admiscuerunt. Turbarum caussa Iacobus quidam academicus fuit: qui dum Philosophi operam dat, Societatis institutis & vita captus, quae id temporis disciplinae causa publicam frequentabat Academicam, mentem cogitationemque de ea inuoluta suscepit. Erat is suo Doctore percursus, seu quod ingenij laude floretet, seu quia liberalium artium curriculum ferè emensus magisterij laurea donandus praeter ceteros videretur. Sed morè impatiens iuuenis è contubernio, quod se studiorum causa receperat, ad Socios se contulit. Magister statim mouere omnia, vt eum ab suscepto consilio auerteret: atque etiam schola sua duobus de Societate velut impostoribus interdixit. Qui cum nec monitis vllis, nec precibus flecteretur, statuit Adrianus, vt ijs se molestijs, & suos pariter fratres periculis expediret, Iacobum extra Louanium cum duobus illis, quos dixi, Socijs silentio noctu dimittere. Porta egressis nobilis adolescens occurrit Otho Briamontius nomine, condiscipulus, & iam pridem Societatis percupidus, qui causa cognita illius intempestiuè nocturniq; discessus, velut occasione sibi diuinitus data; quartum sese illis adiunxit: Coloniamque versus iter omnes arripiunt. Pupugit vehementer haec in-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

pinata fuga Magistrum: in ius Adrianum vocat nec antè quiescit, quam vir miris & innocens, qui se veritate dumtaxat & equitate animi tuebatur, falsis calumnijs & accusationibus circumscriptus ducatur in custodiam. Quamquam inde eodem die, rebus agitaris atque discussis, educitur: conditione tamen imposita, reuocandi per litteras, quos dimiserat. Mittuntur confestim equites peditesque varijs itineribus cum Adriani litteris ac mandatis, quibus illi medio itinere (pedibus enim faciebant iter) acceptis, cum ex ijs alij parendum censerent, Iacobus verò & Otho id esse affirmarent in apertam discrimen salutem suam animamque prouehere, nec in eo aduersus Adriani iussa fieri, cuius extra prouinciam iam egressi, ab imperio viderentur immunes, haec per eosdem nuncios Adriano referunt, & captum iter Coloniae vsque simili alacritate conficiunt. Inde anhelitu vix recepto, Viennam, quo longius ab insidijs periculisque discederent, prudenti sanè consilio. Namque eorum celerem ex ea vrbe discessum mox alijs cum equitibus subsecutus pater Othonis, dum filium furtim deorsum quatit, vt ex itinere eum retrahat, totam illam ciuitatem in nos commouit: quo non inuento, cum stomacho & rabie Louanium redijt, vbi & nostris, & nostrorum amicis multè à multis irrogantur iniurie. Quae tamen omnia ad extremum Dei bonitas bene vertit. Nam praeter insignem patientiae coronam, quam suis ille famulis in caelo texuit; nobilissimum quemque concionatorem, qui nostram & ad populum, & in circulis causam ageret; excitauit, eo maiore pietatis còmodo, quod argumentum nacti peropportuno, de sequendis Christi consilijs atque vestigijs, de audienda interiore voce Dei, de iuuentute dicanda caenobijs (quod antea pro concione non solebant, nisi perraro, & quasi per transfennam) copiosissimè disputabant. Audius deinde confitentium apud Patres numerus mirum in modum: qui quae antè in S. Michaelis aede sacerdotalia exequabantur munera, eadem in aede quoque S. Petri totius vrbis principe obire Pastoris rogatu coeperunt. Aucta Societas ipsa multis ac praeclearis adolescentium ingenijs. Aucta amicorum studia, confirmata beneuolentia. Denique rebus perferendis aduersis (vt olim sancto Iob duplicata sunt omnia) longè plura ac maiora paucos intra dies colata sunt nostris, quam multis annis antè in ea vrbe meminerint. Fuit ex Societatis amicis vir ornatissimus, florens opibus, & è spatijs Theologiae cum splendore dimissus, qui cum Adrianum vnà cum alijs honestis viris ad conuiuium inuitasset, secundum cibum ad eum oratione conuersa, Nostis, inquit, Adriane, cur ego ad has vos etulas inuitarim? certe nullam aliam ob causam, nisi quia me magnopere delectauit egregia vestra in rebus asperis patientia. Ea me planè cepit, si verum quae ritus, & in antiqua mea sententia voluntateque de fundandis Collegijs vestri rebus atque fortunis, maximè confirmauit: idque iterum vobis spondeo atque polliceor: quod & ad Ignatium vestrum meo nomine scribatis censeo. Porro ipsos quoque amulos ad extremum carceris Adriani suppuduit. Rector suo iussu id factum negabat, & culpam ab sese quisque in alium reijciebat.

Y 3

ciebat. Ad eò admirabilis vel ipsijs æmulis & aduerfarijs fortitudo animi & robur est. Cæterum duorum adolescentium, propter quos est orta tempestas, Orho præ scrupulorum angustijs Societati non plurimum commodavit: pestilentia- que tandem ictus, eam in Parisiense Collegiam intulit, vnde ipse, & Paschasius, & alij sublati. Iacobo autem post cæpta tam præclara firmitas & perseverantia defuit. Cuiusmodi exitu turbulenta- rum (vt sic dixerim) vocationū obseruare non raros licet: siue id hominum ingenio vehemē- tior accidat, quòd acrius, quæ varia pro tempore obijciuntur arripientes, difficile possunt in vna eademque re obtinere constantiam: siue ex negligentia agendarum cælesti de munere gratiarum, conferuandique eiusdem & excolendi, cum regnum cælorum ablatum ingratis ac fegnibus, tradatur facientibus fructum eius: siue etiam interdum propinquorum ad eò obliuantium in penam quidpiam Deus permittat. Nec tamen Adriani zelus in præsentia visus est Patribus vlt- que quaque consideratus: qui nondum recepta in Belgium, nec satis cognita Societate, modici incrementi auditate summam rei in discrimen adduxerit. Itaque ab Iacobi magistro etiam veniam, si quid hominem offenderet, iussit eum Ignatius humiliter petere.

45
Vocationes
turbulenta
non raro
male re-
spondent.

46
B. Ignatius
non probat
Adriani
zeleum.

47
In Gallia
fit Societati
potestas
Collegij
Parisijs
fundandi.

In Gallia permilla est Societati potestas collo- candi Lutetia Collegij Rege Henrico annuente Cardinalis Lotharingij postulatis ac votis. Nec defuerunt aduersarij vehementes, qui regio priuilegio totis viribus intercederent, & ipsum Car- dinalem ab alienare à nobis conauerunt: sed is constantiam, industriam, studiumque tantum adhibuit, non modò vt beneficium denique Soci- etas impetraret, idque ab interiore illo secretoro- que Concilio, quod Priuatum nominant, sub- scriberetur, verum etiam Cancellarij Galli signo, sine quo priuilegium illud minimum virum mo- menti que habuisset, ob signaretur. Quam ob- signatione haud obscure declarata est diuini Nu- minis providentia. Cancellarius enim Societati non amicitissimus, ne vlitato signo priuilegium communiret, grandem ab ea pecuniam pro sua mercede poposcit, ratus fore, vt pecuniæ ma- gnitudine Societas deterrita, cum propter ino- piam soluendo non esset, rei exitum desperaret, negotioque delisteret. Sed res accidit longè secus. Nempe is suo repente munere spoliatus, alteri sigillo cessit nostri Ordinis fautori, qui cau- sam illam iam egerat apud Regem. Ita breui, mi- nimoque sumptu transacta res est. Illud tamen restabat vnum, vt, quò vim suam priuilegium ob- tineret, ab eo quoque Senatu probaretur, cuius est Gallia legibus recognoscere, atque in acta referre, quæ in regio sunt decreta & approbata Concilio. Quo in Senatu quanquam non deerant qui prolixè fauerent, maleuolorum tamen inuidia & iniquitate contractum est, vt pauco- rum suffragatione contempta, multitudo super- ratet. Ita Deo moderante res, vt, quo diutius no- strorum esset tentata constantia, eo vbique red- deretur illustrior. Illud etiam ex his moris, quæ non modò Parisijs, sed & Louanij & Coloniae offerebantur, quasi diuinitus existeret còmodi: quòd, cum egregij operarij haud paruo numero

ibidem reciperentur, dum in ijs prouincijs expli- care minùs licet industriam, in alijs, vbi beni- gnior offerebatur materia, opportunissimam con- ferebant opem ad propaganda Collegia: inter- rimque ipsorum etiam mores & prudentia & lit- teræ excolebantur, vt tanto instructiores, paulò post ad suas terras aditu patefacto, redirent. Ita dum per angustias rei domesticæ, ac bellicos tu- multus Parisina fuit minuenda familia, exitu hu- ius anni Euerardus Mercurianus, Adrianus Can- didus, Eleutherius Pontanus cum alijs tribus, pauloque post Oliuerius Manaræus cum Socijs duobus Romam missi: qui cum externis diu pro- uincijs subsidio fuissent, de mum pondere aucto- ritatis maiore profuerunt suis. Et Oliuerius om- nia fermè, præterquam summam magistratus, do- mesticæ gesit munera, Euerardus etiam Gene- ralis Præpositus ab Ignatio tertius fuit.

Hispania rebus præcipuo splendori fuit, quem supra nominavi, Dux Borgia. Is in Cantabriam cum venisset, de naturali Ignatij solo cupidè per- cunctatus, beati viri incunabula religiosus inui- sere, & stratus humi prima nascentis vestigia piè osculari; immortalique Deo, quòd talem inde virum toti terrarum edidisset orbi, gratulari stu- diosè cepit; simul orans atque obsecrans, vt quem sibi vitæ ducem ac magistrum dedisset, eius sibi virtutes ac sanctitatem liceret imitari. Deinde Ognatum venit oppidum à Loiola pas- suum millia ferè duodecim, vbi Petrus Michaël Araozius Antonij nostri paruum è vita cedens, nulla prole suscepta cedes quasdam rem que suam exedificando Collegio legarat. Interim Cæsaris litteræ à Gaspere Villalono, quem ad eum mis- sum supra demonstrauimus, proferuntur; in qui- bus Cæsar collaudato Ducis consilio atque pie- tate, qui se à rerum humanarum strepitu in Reli- giosæ vitæ sinum portumque confertret, potesta- tem ei faciebat sua cedendi ditione Carolo natu maximo. Quo allato nuncio, ingenti quodam Franciscus gaudio delibutus, domesticum ingre- ditur oratorium, & ad Christi pendens effigiem supplex stratus, se suaque omnia verbis arden- tissimis, totoque pectore Deo consecrat. Inde ab oratione digressus tabelliones aduocat, & per publicas tabulas suum Carolo principatum, qui tum aberat, tradit: seque vniuersis vitæ huius spoliis bonis. Confectis his tabulis tanquã graui onere liber respirans, festinanisque ad optatos sanctæ paupertatis amplexus, Ducis ponit insi- gnia, & cunctas prioris hominis vestes, plenus sancto ardore & gaudio, veluti singula Deo red- dens & sacrificans, exiit: tum pauperem Socie- tatis habitum, & talarem tunicam induit: bar- bam de more tondet, proximeque initiandus summum verticem circumradit. Intuebantur hæc domestici merentes ac taciti: stuebant ex omnium oculis vbertim lacrymæ, perinde ac dominum suum iam iamque abeuntem è vita, & animam viderent agentem: ab aliisque capilli reliquias, quas in thesauris suis haberent atque reconderent, furrim legebant. Sed Franciscus iam penitus nouus denuo in priuatum sacellum incredibili animi voluptate se abdidit. Et, vt a- liam se personam gerere, aliam induisse cultum, quod tandiu tanque ardentè optarat, anim ad-

48
Borgia res
in Hispania

49
Pæ saluta-
tu B. Igna-
tij incu-
nabula
Ognatum
fecerat.

50
Abdicato
Ducatu
Religiosus
vestes assu-
mit summo
sensu pie-
tatis.

uertis

uertit; ad eandem Redemptoris effigiem genis
 rotantibus se prostravit, gratiarum nullum fi-
 nem faciens: quòd ea se luce mentèque donaf-
 set, vt rebus humanis valere iussit, in eius se
 familiam militiamque dicaret. Postea suos fa-
 mulos amicè dimissos, partim Ioanni Borgiæ
 in clientelam tradidit, partim Carolo Duci li-
 beris suis per literas commendauit. Hic ego
 oratione vix consequar, quãta esset tum in Fran-
 cisco tranquillitas, quanta incunditas, quã
 inuitata gaudia eius animum pertentarent, cum
 sese Ducis onere, & speciosis titulis leuatum sen-
 sit. Tum demum sibi ipsi reddi: tum suus esse
 sibi videbatur: tum apertum & expeditum iter
 ad Deum verè colendum, eique totum ac peni-
 tũs se tradendum. Quòd vt ardentius faceret, sa-
 cerdotio initiari non abnuiti: & ad obeundum
 pro dignitate aliqua tam graue munus multa se
 prece, attentaque meditatione, voluntaria etiam
 corporis afflictatione limauit. Sacrificij quoque
 ritus legesque perdidicit, vt nihil non ritè, nihil
 non more institutoque perficeret. Tum Loiolam
 religionis ergò pietatisque contendit, & in pri-
 uato sacrario, quòd eius loci Domini ad id orna-
 rant, primum suum Kalendis Augusti sine cantu
 musico Sacrum fecit: alterum verò solenni ritu
 coram frequentissima multitudine Vergara, qua
 abest ab Loioleã domo passuũ millibus ferè sex,
 non in aede sacra, quantumuis ampla, sed in cam-
 pestri loco, turba penè innumera concurrente,
 partim commendatione famæ sanctissimi viri,
 partim amplissimo excitata iobelaò, quòd à Iu-
 lio Pontifice ijs impetrarat Ignatius, qui placato
 suis confessionibus Deo sacris illis adessent. Tan-
 ta autem vis hominum affluxit ad accipiendum
 de eius manibus Christi corpus, vt sacrificium il-
 lud vltra meridianam horam extraheretur. Se-
 cunda deinceps conicio à nouo item habita sacerdo-
 te, eaque perattentis animis, & largis lacrymis est
 excepta. Quanquam autem plerique vix dicentis
 vocem, quia longè aberant, assequi poterant, ne-
 que Castellaniym noritiamque sermonis, quo
 Dux vt abatur, satis intelligebant; tamen interro-
 gati, cur, cum suis auribus mentibusque nihil ac-
 cipere, ita attendere, respondebant satis ha-
 bere si Ducis sancti concionantis ad populum se
 spectatores præberent: seseque voces quasdam
 intus accipere, que sibi quodammodo eius essent
 orationis & concionis interpretes. Inito sacerdo-
 tio Franciscus, & Societatis Iesu Professus iam
 declaratus, interiorem adhuc recessum ac solitu-
 dinem, quo ardentius studia pietatis ac pœnitent-
 iæ coleret, adamauit. Ergo secessum illum, qui
 passibus mille non amplius abest, B. Mariæ Mag-
 dalenæ sacrum, ab Ognatenfis impetrauit. Hic
 humiles & perangustas aedes, vt paupertatis fe-
 rebat amor, rudi è materia atque impolita constru-
 xit. Hic totos dies in oratione traducere, hic suas
 strenuè cupiditates frangere, hic corpus & ani-
 mum pariter edomare, studere humilitati Chri-
 stianæ, & omnes numeros perfectæ sanctitatis
 explere. Facta autè à Michaele Ochioa qui Socijs
 præerat potestate, ortus est coquo domestico fa-
 mulari, & tanquam mediastinus aliquis sordida
 munera non refugere, perpurgare lebetes & ol-
 las; inquinatas suo digito patinas attrètare, fer-

uentique aqua diluere, verrere pauimenta, com-
 portare aquam & ligna, focum extruere, nihil
 non sua manu obire, nihil horrere. Denique de-
 teris coquina quisquilijs, & vniuersis scitè com-
 positis, veniebat in cœnaculum, vt suis fratribus
 ministraret, quorum & pedes singillatim oscula-
 batur interdum, & venia suis perorata delictis,
 cuiusque preces supplex ambiebat, & vota ac ne-
 vmbrales exercitatio virtutis, sibi tantum do-
 mesticis que prodesset; impositis humero manti-
 cis, dextere scipione, lætus ac alacer exibat ad
 colligendam stipem, & ostiarim emendicanda
 cibaria. Quo ipectaculo exciti viri feminæque
 promiscuè, seu quia de facie notus plerisque iam
 erat, seu quòd eius fama iam cuncta compleue-
 rat, certatim ex aedibus aduolabant, gestientes
 illius vel ora cominus intueri: & panem osculati,
 quem dabant, benedictionem ab eo, & oratio-
 num suffragia reposescebant. Nec minore alacrita-
 te deinde cum tintinnabulo vicos & rura finiti-
 ma circuibat, vt puerorum coacto gregi Christi-
 anæ legis enuclearet initia. Docenti que non mo-
 dò in hirma, sed sepè etiam corroborata ætas, qua-
 cunque ingrediebatur, operam dabat. Tale vi-
 tæ genus & institutum, singularisque viri virtus
 diu latere non potuit. Celebrabatur vbique, &
 eius fama longè lateque manabat, vt etiam viri
 principes inuitati, non dubitarent ad eum vel se
 ipsi vltro conferre, vel de suis familiaribus mit-
 tere, qui de sanctissime instituta ab eo vita suo
 nomine gratulati, salutare aliquod consilium ex-
 quirent, & pro sua salute castas preces exposce-
 rent. Bernardinus certè Cardenas Dux Maque-
 dæ, & in regno Nauarra tum Prorex, virum è sua
 familia nobilem cum litteris destinarat, quibus
 pergratum sibi fore significabat, si de rebus quas
 ad animi sui commodum, quæque ad regni illius
 administrationem pertinerent, vnà conferrent.
 Cui Borgia rescripsit, eius se studio deesse non
 posse, nec recusaturum, quo minus ipse Pompei-
 opolim se transferret. Nec aliter fecit, ac scripsit.
 Vix remisso nuncio, duobus è vestigio comitibus
 viã se dedit. Cumque ad Ducem peruenisset, &
 liberali exceptus esset hospitio, sanè quam inui-
 tus, multas cum eo horas post vtitata salutationis
 officia, colloquendo & disputando consumpsit.
 Et quoniam Dux Duci seridè & fidenter discipu-
 lum se præbebat, Franciscus operæ non pepècit,
 neque verecundiæ suæ paruit, ingenitæque mo-
 destiæ, sed liberè & audacter amicus amicum, &
 vltro se credentem, cum ad eos piè regendos,
 quibus vt Dux imperabat, tum ad obeundas
 Christiana cum laude Proregis impositas partes
 luculentis præceptis instuxit: & roganti præce-
 pta in scriptis postea reliquit: eodemque Duce
 comite (nunquam enim ille à Patris latere disce-
 debat) varijs in cœnobijs ac locis conciones op-
 portunitissimas habuit. quòd ipsum mox digre-
 diens vnde discesserat, exitinere non semel fecit.
 Non his finibus Borgiæ fama se tenuit; peregrina-
 ta est longius, & in Lusitaniam penetrauit.
 Namque inde ab Ludouico Regis Lusitanorum
 fratre, & Imperatricis Isabellæ germano litteras
 plenas laudis & gratulationis accepit, quòd id
 esset salutis iter ingressus, quòd plures possent
 admirari, quam persequi. Tametsi non defue-
 runt, cipit.

51
Fis sacer-
doti.52
Concina-
tur ad in-
geniè mul-
titudinem.53
Studia P.
Borgia in
Ognatenfis
secessu.54
Nauat ope-
ram Proregi
Nauarra.55
Ab Ludou-
ico Regis
Lusitania
fratre gra-
tulatorius
litteras ac-
cipit.

56
*Michaëlis
 Nauarri
 curationes.*

runt, qui eius capiti admiratione virtutum, etiam ipsi terrena hæc atque infima premissent, & supra illa ac caelestia spectarent, cumque in nostrum Ordinem, tum in alios nomina darent. Michaëlis autem Ochioa Nauarri, quem eo loco nostris præpositum diximus, abigendis diuinitus morbis sanctitatis opinione collecta, lætos & ipse fructus ex agro illo colendo percepit. Concurrerant ad eum multi longinquis ex oppidis vna spe salutis allekti, quibus haud ita magni negotij erat persuadere, vt animorum saluti consulerent, cum acciperent corporis. Hic est ille Michaëlis, quem supra narrauimus curationum gratia fuisse donatum: qui eum in Italia versaretur, pellebat persæpe morbos, & præcipuè febribus imperabat. Sed Ognati propter præstantem populi fidem eo se auctam munere donoque sensit; vt non afflictæ modo febribus corpora, verum etiam alijs impedita & diminuta vitijs, manû duntaxat imponenda curaret. Constat claudos debilesque non paucos, & ipsijs etiam luminibus captos, ab eo integros videntesque dimissos: & multas feminas loquendi redditam facultatem. Quibus prædijjs dum in his partibus beneuolentia multorum Societati comparatur, ne rebus ad voluntatem fluentibus inflaretur, paterna Dei cura præditum est, vt turbidis exagitata Toleti, quadam se in æquitate, velur æquatis lancibus, contineret. Exarserat in eam acrius Ioannes Siliceus, de quo supra memorauimus, Toleranus Antistites, & ita causa ea fuit.

57
*Exagitatus
 à Ioan. Siliceo
 Societate.*

Erant in ea vrbe ornatis moribus sacerdotes nostris iam antea meditationibus instituti, qui cum multum in pietatis curriculo processissent, vt supra significatum est, ad alios similibus moribus informandos erudiendosque studium suum, magno vtique illius ciuitatis commodo, contulerunt. Suis enim & exemplis & verbis incendebant omnia, & Sacramentorum, auitæque religionis studia, quæ antè iacebant, ijs adhibendis admouendisque prædijjs, quibus sibi ipsi profuerunt, renouarunt. Horum gloriæ sacerdotes alij, nec moribus satis culti, nec inbuti doctrinis, cum inuiderent, etiam celebritatem illam virorum ac seminarum ambiciosius expeterent; docere alios & ipsi, qui nullam disciplinam virtutis attrigerant, temere & imprudenter aggressi sunt. Inculcabat & ipsi mysteriorum frequentè vsum, & ne in eo viderentur inferiores, facile (vt quidem rumor emanauit) concedebant ijs, qui sibi operam dabant, vt bis in die Christi corporis vrenda mysteria regustarent. tanta erat illorum inficitia atque vecordia. Nec tamen quantam maculam in se susciperent, sentiebant. Tota autem infamia in nostros videlicet redundabat. Nam cum eodem cultu vterentur, ac probati illi presbyteri, quos constabat ex nostrorum disciplina perfectos; Theatinorū omnes vocabulo, quod errore vulgi præcipuè nostris erat impositum, notabantur. Hæc cum ad aures Toletani Antistitis peruenissent, acriter nimium contra eos sacerdotes exarlit: acerrimeque contra Societatem, vt omnium caput ac seminarium. Sed virescens offensiois causa: ab obtrectatoribus & inuidis, qui quotidie multa in aures Præfulis insultrabant, iactabantque eam Complutum ingressam,

58
*Qua causa
 Siliceus se
 alienum
 significaret.*

in aliena diocesi cepisse impunè ad populum verba facere, passimque aures arbitrati suo confitentibus dare, prohiberi que se nemini nisi Romano Pontifici in agendis illis partibus esse subiectam: cuius concessu atque permisso ea sibi licet exequi apud omnes & vbi que liceret. Quin ipsam in vrbe Toleti velle quaqua via irrumperè, eo indignius, quod id hominum genus magnam partem ex ijs esset, quos ipse in Toletana Ecclia ab honoribus factis arceret. Hæc, & similia his fecere, vt edicendum pro suggestis & cõcionè curaret anathematis præsentipena proposita, ne quis ex suis popularibus apud nostros aut peccata confessione deponeret, aut alia vlla Sacramenta susciperet. Neque Parochus quisquam, aut Ecclesiæ Toletanæ sacerdotijs obnoxius, quemquam in suis templis de Societate permittere: vel populum pro contione docere, vel vulgo Sacramenta præbere, ac ne vt quidem suo iniussu ad rem diuinam cultu villo apparatuque Sacrorum, omni insuper potestate, quæ ad eandem diem Societati facta esset, adempta. Quod postremum vt adijceret, ea causa fuit. Villanoua Rector Collegij Complutensis (hoc enim ea tempestate in Toletana diocesi vnicum erat) cum Archiepiscopus antè vetuisset, ne Sacramenta suo iniussu quisquam administraret, eos, qui de Societate illa tractabant, Visitatori se sistere ab eo misso iusserat: quæ eorum, & perentata doctrina, & Societatis diplomatibus inspectis, potestatem fecerat, vt suo more, quos vellent diuini mysterijs adiuuant. Quæ cum Villanoua, turbamur anteuertendarum causa fecisset, ita secus res accidit, vt grauius, quæ retuli, edicta & anathemata Antistes addiderit. Adeo famulis Dei confirmandus in eo est animus, vt nunquam sperent se placere omnibus posse: sed nemini quantum in ipsis est, vllam dantes offensionè, in omnibus exhibeat se sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, & quæ alia Apostolus numerat, per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Quanquam autem summa amicorum contentione pugnatū est, ne locis omnibus hæc promulgarentur edicta; supprimit tamen adeo non potuerunt, quin vario hominum rumore tota diulgarentur Hispania: cum alij Societatis in scriptura, & Apostolica diplomata, alij tanti Antistitis auctoritatem & statuta defenderent, quem verisimile non esset edicta illa contra ordinem adeo iam celebrem sine causa grauissima promulgasse. Et sanè magna erat & publica Christianæ plebis offensio, & magna impendebat animarum iactura. Nec deerant viri graues, qui iam diu sub offensum se ferente Siliceo, nimiam Sociorum in ea restinguenda flamma socordiam potiùs, quam patientiam accusarent. Hæc Villanoua intelligens propitiato priùs non modò sacrificijs & votis, verum etiam ieiunijs supplicijque voluntarijs caelesti Numine, ad Pontificum Nuncium opis & consilij causa confugiendum Madritum censuit. Non potuit maiore studio, quam Poggius fecit, causa suscipi. Is ante omnia iussit litteras Apostolicas de Societatis confirmatione, & priuilegiolorum iure prolatas Senatui regio exhiberi, vt

1. Cor. 14

59
*Nuncius
 Pontificis
 Poggius
 egressus
 Societatem
 defendit.*

con-

constatere licere ex ijs quemcunque vsus posceret conuenire. Quod Senatus litteris accuratè perspectis, reuenterque probatis, perbenignè concessit. Tum censuit Poggius pro linguari sua modestia prudentiaque, nequaquam statim prolatione diplomatum aggrediendum Antistitem, sed vias prius molles humanasque tentandas. Suas itaque dat Villanouæ, cum quibus pergat ad Archiepiscopum, perstudiosè conscripserat litteras: addidit & Eleonora Mascarenia suas, quæ plurimum apud eum auctoritate gratiaque poterat. His ita Præsul, vt solebat in causis confici nolēbat, respondit, venturum sese Complutum, ibique, quid factū opus esset, acturum. Interim tamen ad Complutensem Canonicum scribit, vt ædes è regione domitij Patrum sitas ad vnam omnes sine cunctatione quoquo pretio cõematur: quod non eo solùm agebat consilio, quò suis ex angustijs Collegium egredi prohiberet; sed, vt aiebat, quò ijs ædibus solo æquatis, cenobium ibi virginum excitaret, tanta altitudine, vt lunæ nostris solisque prospectum penitus impediret. Empta sunt à Canonico ædes: nec tamen ex sententia processit Silicæo consilium. Namque eas Societas postea, vt eo ipso tempore, quo vendebantur, Villanouæ prædixerat, Archiepiscopo vita functo, minimo pretio sibi comparauit. Quæ nisi ab eo de multis dominis fuissent cõemptæ, emi prorsus à Societate nec sine magno sumptu, nec sine magno strepitu potuissent. Hæc ergo cum fierent, Poggius, alijque beneuoli, aciora expediri remedia tuadebant. Sed Araozius Prouincialis pro ea obseruantia, quæ sacris Pastoribus, & præsertim tanro Præsuli debebatur, iterum atque iterum modestia, submissione, precibusque agendum ratus; Villanouam rursus, cumque eo Michaëlem Turrianum, magno apud Silicæum in pretio virum, iubet Toletum sese conferre. Exitus is fuit, vt, cum mentio litterarum Apostolicarum fieret, homini vehementius commoto aduersus supremam potestatem, verba parum considerata exciderent. Senocato mox Turriano dixit, se quidem Societati optimè velle: id autem quod agebat aggressum, vt ea vexatione compelleret id sancire ipsam in aggregandorum sibi hominum delectu, quod in Ecclesia ipse Toletana sanxisset: neque vllis, quæ contra afferrentur, causis: induci potuit, vt animum vel antes aduerteret. Interea litteræ de tota hac procella, tantisque turbis redduntur Ignatio: qui re cognita hilari statim fronte explicataque dixit, quod ijs litteris nunciaretur, id in lætis numerandum videri: tempestatemque illam contra Societatem sine Societatis culpa Toleti cõortam, significationem quamdam esse futuri in ea vrbe prouentus. Eo enim vberiores lætioresque terræ solum fruges effundere, quo maior esset hibernæ tempestatem antegressa tristitia: Societatemque in ijs semper locis fuisse fecundiorē, vbi magis vulgò depressa, maioribusque iactata iniurijs & agitata fuisset. Verum, quoniam iam res grauissima postulabat, indicta suis omnibus precatione, quò Deus bene omnia verteret, Pontificem adiit, eique rem totam exponit. Pontifex, cum Ignatium comiter audisset, bono animo esse iussit, æquissimum Societati se fore pollicitus, & eius

causam sibi maximè committendam. Deinde Bernardino Maffæo Cardinali, qui erat ei ab epistolis & arcanis, negotium dat, vt ad suum in Hispania Nuncium, qui, vt dixi, erat Poggius, idemque iam Cardinalis Legatus; & ad ipsum Archiepiscopum Toletanum suis verbis scribat, vt iniqua illa contra Societatem edicta quamprimum reuocet. Eas litteras, priusquam darētur, cum Pontifex inspexisset, tametsi magnas ac præclaras Societatis laudes continebant; tamen ad cæteram commendationem, hoc insuper addi voluit, Societatem toto Christiano orbe amari, humaniter accipi, in pretio esse. His acceptis litteris Poggius eo maiorem cepit animo voluptatem, quo studio acriore ipse sua iam dudum spontè laborabat, vt exemplo tam perniciabili medicinam aliquam reperiret. Ergo priusquam Archiepiscopo Summi Pontificis mandata denunciet, quo facilius & eius iniustam iram, & obtrectatorum mendacia calumniasque redarguat, inquirendum diligenter in Socios Compluti curat. Cuius inquisitionis actis, quæ nil nisi Religiosorum continebant laudes, ad se perlatis, continuò cum Archiepiscopo de reuocandis edictis, & per litteras, & coram agit. Obluctari ille, & fixus in sententia permanere: instare hic, vrgereque & premere, quam summa ope citra apertū dissidium poterat. quoad videns Antistes Legatum serio agere, causamque toto pectore suscepisse, nec nisi perfecta re quieturum; maluit videri eius auctoritati, quam potestati celsisse. Contrario itaque prioribus decreto edixit, anathemate, alijsque propositis penis, ne quis Societatis iura ab Apostolica Sede concessa, & in obeundis eius ex instituto muneribus, libertatem imminueret. Quanquam hic quoque verba adiecit Societatis iniurijs aduersa: quæ cum Poggius eo solùm, quo maiore cum Præsulis dignitate res fecaretur, addita affirmaret; Patres contenti ritè contestari, nihil se quod Pontificum beneficijs aduersaretur, suscipere, cum summa obseruantia ac modestia quieueret. Hoc optatissimo compositionis accepto nuncio B. Ignatius litteras officij plenam ad Archiepiscopum dedit, partim studium religionis excusans in eo, quod iam fecisset, partim factum eius nouissimum in beneficij parte numerans: & vt eum arctiore vinculo colligaret, duo illi derulit sanè grata, atque in primis optata. Alterum, ne quem in posterum Societas eo reciperet inuito: alterū, ne eodem non approbante, maximeque consentiente, suis priuilegijs atque immunitatibus vteretur. Atque hæc per litteras Villanouæ mandauit, cura vt omni studioque præstaret. Aiebat enim priuilegiorum præsidia tum demum in animorum causa perutiliter adhiberi, cum ad eos ita iuuandos voluntas proximi Pastoris accederet: cumque ea de causa ab Apostolica Sede priuilegia tribuantur, vt eo facilius animis consulatur, nisi ex eorum vsu hæc ad animos deriuetur utilitas, imò potius retardetur, quo Pastores non consentiant, satius esse ea omnino non adhibere, quam contra eorum nutum adhibendis, sua spe ac labore frustrari.

Laborabant Cefaraugustani quoque Collegij exordia: neque ex eo, quod Ioannes Consaluius donarat, tametsi vltro est redditum, nihil nisi

61
Studium
Iulij Pon-
tificij in
Societate
suanda.

62
Quæ vsus
priuilegiorum
probaret
Ignatium.

60
B. Ignatius
litteras pro-
cedit in So-
cietate sine
eius culpa,
contin.

non

62
 Petri Es-
 quiuelij ex
 Ordine Præ-
 dicatorum
 in Societate
 studium.

non parum collectum erat inuidia. Non facile aliud fuit in Hispania domicilium, quod plures à principio siue fautores, siue oppugnatores habuerit. Cauti quippe sunt inclita eius ciuitatis ingenia, & lenta ad probationem: vbi verò satisfactum est, in omnem fluunt humanitatem. In magno etiam numero necesse est & sententiarum esse & studiorum diuersitatem. Nihil igitur mirum si principio dubia adhuc Societatis fama, & cunctante Antistite multorum languebant studia, multorum aduersabantur. In fautorum primis vel pietate animi, vel operis effectu Prædicatorum fuit cœnobij Prior Petrus Esquiuelius religione vir & pietate magna. Is cognito Alfonso Romano, & alterum sacerdotem, qui soli de Societate tum Cæsaraugustæ sedebant, professionem Ignatij iussu moliri, quod tanto intervallo nihil esset ad diuturnitatem constitutum; bonum è prima nobilitate numerum ciuium, quos propensiores nouerat, suum in cœnobium conuocauit. Tum longam accuratamq; habuit orationem de nouæ huius familie institutis & laudibus; edocens quantum amplissimo illi populo commoditatis afferre possit, & ad extremum adhortans, ne aliquot annos iam Cæsaraugustæ hærentes Dei famulos paterentur domicilij & alimentorum inopia sedes alias querere: nec recentis Ordinis sui ciuitati, suisque posteris nouum hoc & ornamentum & præsidium abesse vellent. Valuit apud liberales animos religiosa cohortatio: opesque suas operamque polliciti, inter sese conueniunt, vt causam ad communem ciuitatis conuentum referendam curent, & ob eam rem suos quisque amicos è Magistratu, & quorum ius est ijs interesse concilij, tempestiuè conueniat. Quibus sedulo procuratis, conuocatur in publicas aedes concilium. Accessit & Prior Esquiuelius: quæque priuatim in suo cœnobio ad amicos, ea ad Iuratum Magistratum, frequentemque conuentum sedulo agit. Ac sine mora tribus Iuratorum è numero, & alijs quibusdam negotium datur, vt idoneus conquiratur locus. Carerem tanta benignitate non licuit nisi serò, nec sine magnis certaminibus frui. Nam ne loci iniretur possessio, quem procuratores negotij ciues delegerant, Religiosi Carmelitarum, suorum finium iura vt tuerentur, grauissimè tetenderunt, vt eo quoque abstinendum pacis causa tandem fuerit, deinde alia atque alie, vt suo loco referentur, controuersia extiterunt.

64
 Primus So-
 cietatis
 Burgos in-
 gressus.

Interim Burgis iactus est primus quasi gradus & aditus ad Collegium. Contulerat eò se superiori anno votiua peregrinationis nomine per Sociorum Ioannes Baptista Sancius, & Ferdinandus Aluarius, vt reuerendum crucifixi Domini signum prodigiorum magnitudine nobile, quod in ea vrbe magna religione colitur, salutarent. Quo sancti pietatis officio, ne de animis bene merendi tempus vllum amitterent, pueros ad catechismum nudo pede conquirere, & in foro negotiatorum frequentia per celebri docere populum orti sunt. Cuius rei insolentia ac nouitate percussus Vicarius Burgensis Episcopi, missis satellitibus suis, comprehendi homines iubet, & in custodiam tradi, dum de eorum aduentu doctrinaque cognoscit. Sed cum ingentes animorum

motus ex ardentibus eorum sermonibus atque colloquijs in populo facti essent; compluresque eos regstrandam audire incitati, requireret oculis, quos amiserant; Confaluuus Tamaius, & Baccalaureus Ruiscus (qui Patres ad S. Egidij, vbi ille sacerdotium habebat, hospitio exceperat) alijque nonnulli magnificis commendata verbis pietate eius generis hominum integritateq; doctrina, Vicarium denique perpulerunt, vt eductis è carcere liberè docendi potestatem prædicandique permitteret. Ea Patres accepta, tanto se ardore studioque ad instituta munera retulerunt, vt ciuium animos ac voluntates cum ad omnem Christiani officij laudem atque decus, tum ad expectandam Societatis disciplinam atque Collegium mirabiliter inflamarint. Accedebat ad hanc ciuium propensionem atque iudicium, Francisci Mendozæ Cardinalis, eiusdemque iam Burgensis Episcopi præclara voluntas: qui cum Romæ singulare Societatis studium in animorum conferenda salute suis oculis perspexisset, duos ab Ignatio, qui sui ditionem Episcopatus inspicere, postulauit, & ea peragrata Burgis deinde subsisterent, vbi Societatis Collegium, quod dudum erat in animo, ciuium saluti ac disciplina fundaret. Mittuntur Ferdinandus Aluarius, Ioannesque Fernandus, qui tota illa die cæsi (vt optabat Antistes) non sine laude, & animorum quæstu percurra, Burgos denique se recipiant. Diuerterunt ad S. Egidium anni prioris hospitium, dum domicilij proprii opportunitas se offerret: atque hic Franciscum Stradam, & Petrum Puteum ad fulcienda Collegij primordia destinatos, paucis diebus post in suum numerum, & eandem aedes accipiunt. Hos vnâ omnes in iisdem studijs atque muneribus, tum Ferdinandus Mendozæ, qui Cardinalis fraternas vices gerebat, tum Benedicti Vguccionij, aliorumque ciuium copiosa benignitas sustentabat. Interiecto mensium aliquot spatio, demigrant alias in aedes, quas Benedicti Vguccionij præcipuè liberalitas comparauerat, templi tamè vsu S. Egidij non intermisso, vt haberent, vbi rem sacram facerent, & sacerdotale suum munus obirent. Concionibus Strada præerat: quarum fructum frequens Sacramentorum tractatio, & Sociorum non vulgaris testabatur accessio. Accessit & auxiliarius quidam socius Ioannes Carrea, puer ille quidem, necdum peritatem satis aptus ad Marthæ labores, cæterum senili prudentia & grauitate maturus: quem cum tam tenerum in cœtum recipere Strada non auderet, contra tamen ardentissimum animaduerteret, in petendoque propè morosum, vt eum ehiberet, & ab se abigeret; Geram, inquit, tibi morem, si qua postudie pro concione dixerò, reddes omnia. Ioannes conditione accepta, postero die Stradam diligenter audire dem post epulas ad eum redit, vt concione fideliter reddita, promissa reposeat. Dat illi operam Strada, & eodem sentit ordine, iisdemque penè verbis omnia, quibus ipse concionem habuerat, ab eo reddi. Cuius admiratus ingenium, præstantemque memoriam, Esto, inquit, bono animo, filij nunc demum intelligo, sic decretum & constitutum à Deo, vt socium te nobis adiungas: citò quod postulas, impetrabis: datisque ea de re ad Provinciam

65
 Ioannis
 Carrea
 virtutis

cialem litteris adolescentis postulationi concessit. Qui cum se voti compotem factum vidit, totum se contulit ad exercitacionem disciplinamq; virtutum. Multus erat in adhibendo Deo precibus: multus in colendis cum penitentia, tum pietatis officijs: præcipuè verò erga sanctissimam Dei Matrem, tutelaremque Angelum suum inflammato studio rapiebatur. Quocum tanto erat & tam familiari cõiunctus vsu, vt velut intimo cum amico sua consilia sermonesque conferret: sæpè ad eum de suis rebus dubijs arduisque referret, sæpè interrogaret exquireretque consilium: vicissimque ei Angelus ad omnia notis hisce vñtatibusque vocibus responderet. Denique in eam sancti Angeli familiaritatem venerat, vt ab eo quotidie horis antelucanis ad orationem excitaretur è somno. Quanquam hanc aliquando consuetudinem Angelus intermisit, quòd excitatus ab se manè Ioannes languore ac lassitudine victus non è cubili protinus surrexisset. Sed si hæc culpa fuit, ceterè per dies plurimos occultante se Angelo pœnas dedit. Cuius præsentia desiderio multis ad Deum placandum precibus ac ieiunijs adhibitis, vix tandem aliquando, quod amiserat, recuperauit. Namque cum Deus multò post pro sua eximia suauitate quamplurimis celestium voluptatum blanditijs, atque inuitatis inter precandum iucunditatibus delinitum, ita est consolatus, vt quòd abstulerat etiam redderet, excitatorem suum Custodem Angelum, qui quotidianæ precationis, vt antea consueuerat, matutinis temporibus admoneret, & quocum simul agere & sermocinari liceret. Receptum in pristinam familiaritatem Angelus monuit, idcirco suam se occultasse præsentiam, quòd ad orationem se sufficientem non protinus audisset: Deumque ab eo pœnas voluisse repetere, vt documentum ei esset in posterum, ne in surgendo moras necceret. His ab initijs profecta viri virtus eos habuit cum ætate progressus, vt vltimis etiã nationibus profutura crederetur: missusque ad obeuntis Solis Indos, multis in Florida & Mexicana regione laboribus, magno Societatis, & illius Ecclesiæ comodo functus sit.

66
Angeli C-
fidiu cum
Carreya
familiaris
vñs.

67
Initia Col-
legij Me-
thymensis
Petro Siuill-
ano Rectore

Constituta sunt etiam Methymæ, auctore Roderico Duena pio imprimis & copioso ciue, initia Collegij. Qui cum magnum iam pridem vsium cum Petro Fabro habuisset, eaque cognosset, quæ in ijs partibus anno superiore ex itinere nostri gestissent, ad eò ad Societatem visus est inclinare, vt non antè quieuerit, quam in suam patriam oblati vltro prouentibus eam euocaret. Dati sunt ei quatuor è Salmantiensì Collegio, alijque Societatis sedibus sacerdotes, alijque nonnulli, quibus Petrus Siuillanus præerat, nondum factis ille quidem initiatus, ceterum plurimis Dei donis ad id munus ornatus. Alebat eos partim suis sumptibus Rodericus, partim aliena implorata benignitas. Cæptæ sunt à Maximiliano Capella publicè Dialectica, & de Christiano officio explicari quæstiones. Ad populum autem agebat is, què supra nominauimus, Baptista Sanctus: alij alijs functionibus atque muneribus pro se quisque eiuum commodis consulebant.

68
Initium
Eboracens

Apud Lusitanos item Collegium Eboræ Societatis est cæptum: cuius vrbs Antistes Henri-

cus, idemque Cardinalis, dum egentibus suæ diœcesis sacerdotibus cõtubernium exædificat, animaduersa Societatis in animis lucrands industria, opus illud in eius vsus atque Collegium mutata voluntate conuertit: annuamque pecuniam, quam ei contubernio decreuerat Summus Pontifex, amplificauit. Eius rogatu Simon Rodericus ad ortum noui Collegij Conimbica nouem, in ijsque cæterorum Rectorem Melchiorrem Carnerium destinauit. Nos in vetere domicilio, quod sanctimonialium cenobium quondam fuerat, dum Collegium opportunè concinatur, Archiepiscopus collocauit: atque huc frater eius Ludouicus filium suum inclusit Antonium, vt pariter cum Socijs Theologiæ operam daret, missis ad eam rem egregijs Doctõribus externis: atque etiam ad ipsos Socios (si ita ère diuina visum esset, & afflaretur à Deo) se sodalem adiungeret. E Societatis aduētū Ludouicus Granatenus ex Dominicana familia nobilis Ecclesiastes & scriptor, de què tota Christiana re suis voluminibus optimè meritis, magnam haulit animo voluptatem, Cardinali insuper, qui eius opera plurimum utebatur, ea de re tanquam de sua mirificè gratulatus. Amabat enim pro sua benignitate, & magnificiebat hunc nouellum Christi cœtum. Itaq; cum vicissim ei Cardinalis mandasset, vt ipsius pro concione consilium de instituendo Collegio significaret, id ille prolixè, nec sine magna Societatis commedatione fecit: cum diceret eam Apostolicum quemdam cœtum esse, qui ad hominum salutem omni ratione tuendam, renouandamque in Ecclesia Dei veterem sanctitatem totis viribus conspiraret. Cuius prædicationem ac vocem vt veritatis comprobaret euentus, accurata Patres suorum munerum administratione certabant. Et sanè si vnquam, hoc maximè anno tota latè Lusitania, sparsorum per vrbes & oppida ex hoc numero præconum Christi, & operariorum vocibus laboribusque excitata est & perculsa religio. Eborensem diœcesim sex euangelizando iustrauere sacerdotes: duo Episcoporum Guardia, duo Portalegrensem, alij Algarbios, agrum alij Conimbriensem. Ad urbem Portus & Bracaram Confaluis Silueria cum socio missus non modò pedes iter ingressus est, & absque saculo & pera, sed etiam ea sibi mendicitatis indicta lege, vt nihil ab ijs, ad quos verba de pietate fecisset, stipis acciperet: ne videretur idcirco præbuisse diuina, quò humana corradere: vnde non rarò euenit, vt alijs abundè celesti pane ab se saturatis, indigus ipse terreni, ieiunus dies & noctes exigeret. Bracaræ nec alias, quam communes pauperum ædes, vt incoleret, nec alio, quam ostiatum ab se collecto, vt vesceretur cibo, propelli potuit. A suggestu ad confessionalem sedem transiens, si quid inde otij supererat, tum varijs animorum remedijs per colloquia familiaria, perque exercitia spiritus impendebat, tum subleuandis aegrotorum corporibus, leproforum præcipuè suscepta cura. Quibus in laboribus exacto die, de necessaria noctis subducebat quiete, quod præmeditandæ concioni præcibusque tribueret, nulquam corporis memor. Hæc nimirum tanta seueritas, admiranda magis quam imitanda posteris, eum decebat, quem sanctus

Collegij Re-
ctore Mel-
chiorre Car-
nerio.

69
Ludouici
Granatenus
de Societate
iudicium.

70
Multa &
frugifera
per Lusita-
niam mis-
siones.

71
Confaluis
Silueria
summa
laborum
contentio.

Spi-

Spiritus ad Indicas Æthiopicæque ærumnas, & gloriosum martyrij certamen erudiebat.

72
Rei Brasili-
ca.

73
Leonardi
Nunij ad
S. Vincen-
tium labo-
res & peri-
cula.

In Brasilia multa ac præclara Leonardus Nunnius à Christiana re gellit. Templum in colonia S. Vincentij populo, diuersorum Socijs extruxit, egregiè nauatà Lusitanis operà: quorum alijs viti-
orum probra atque dedecora; multis lupas & scorta iustulit: quos & Brasiliensibus æquiores reddidit, ne sibi eos iniquè seruos addicerent: quos demum coërcuit, ne indicta atque imperata ab Ecclesia, quæ antè vix norant, ieiunia violarent. Ad mediterraneos multorum itinere dierum Ethnicos penetrauit, Europæum hominem cum susceptis ex Brasilia liberis Brasiliè viuente ad consuetudinem vitamque Christianorū reuocaturus. Erant inter Ethnicos quidam tanta auctoritate, & sanctitatis fama magistri, vt quidquid illi imperassent, quantumvis atrox & immane, ceteri non abnuerent. Spoliabant vitam quemcunque illi iussissent, pudicitia, dignitate, fortunis quem inuenissent. Scyphos ab eis quosdam sibi traditos ad oris humani similitudinem elaboratos, & plūmis versicoloribus pictos habebant conditos in thesauris: quorum beneficio cuncta sibi fausta, cuncta lata pollicebantur. Petrus Correa in Brasilia diu vertatus, & gentis idioma percalleus, ibique Societati adiunctus, comes ibat Leonardo: quem sapius à Patre ad cæcas turbas verba facere de pœnis gaudijque æternis iussim, audiebant illa perlibenter, & factum baptisima poscebant. Sed nondum maturum videbatur (tanta erat hebetudo gentis, vitiatorumque consuetudo, tanta & paucitas operarum) passim sancta vulgare mysteria. Itaque præparando nouali, simulque à Lusitanis hominibus, qui linguam non sibi adiungendis, præcipue erat Leonardus intentus. Reuertus ad S. Vincenium optata cum præda, qui Barbarorum manus & seuitiam famis euaserat, parum abstulit, quin impotentium Christianorū humanitate concideret. Ioannem Ramallum hominem publicè vetustis criminibus infamem, & anathemate obligatum moneri iusserat, vt à templo faceret, quò peragi sacrificium ritè posset. Is cum paruisset, duo eius filij ex Brasilia matre suscepti, materna barbarie sacerdotem ad templi fores oppetiuntur armari; vixque ille apparuerat, cum ferrum extemplo trucidaturi distringunt. Leonardus nihilo segnior ad ictus excipiendos procumbit in genua: sed, siue hæc rara pietatis species, siue circumfusa multitudo, siue diuina vis multarum prospiciens animarum saluti, sacrilegos conatus inhibuit, facinus perpetratum non est. Hoc item anno Leonardus ad portum sancti Spiritus iussu Nobregæ, quos ex iniqua seruitute in libertatem emerat, suas reducturus in terras, maritimo cursu prouectus, peropportunum ibi maiore studio, quam successu laboranti Alfonso Blasio auxiliū tulit. Maximam populi partem à dulcedine scabieque vitiatorum ad ea detestanda, & pari dolore puniendâ conuertit. Domicilium recipiendis Ethnicorum liberis, & ad Christi cultum instituendis extruxit, & vnius mora mensis crebris concionibus, tradendoque sub noctem Christianorum famulis catechismo operam cum fructu locauit: quorum ea turba erat, vt cum ædes non

74
In portu et-
iam S. Spi-
ritus cum
Alfonso
Blasio la-
borat.

caperet vniuersam, subiectam etiã aream occuparet. Inde non sine fletu populi desiderioque digressus, leucas ferme quindecim à sancto Vincentio aberat; cum id, quo vehabatur nauigium septem indigenarū lintres circumfistunt. Et quia non aderat, qui Brasiliè responsū daret, rati esse Gallos (nam Lusitanis erant pacati) continuo sagittas expediunt. Teterrima ipsa species penè exanimabat: corpora nuda, & subfulca rubro maculati, vel atro, plumis cristati versicoloribus, rauce adhæc cornu perstrepentes, demonum potius, quam hominum agmen, oculis obiectabant: nec segniùs tela vibrabant, quibus vectorum duobus pessimè sauciatis, vnum penitus confecere. Vix demum spatium fuit in litus euadendi; vbi pro Lusitanis agniti, amiceque dimissis. Hæc inter pericula Patris assidue versabantur, diuina haud dubiè manu protecti; vt possent cum Apostolo profiteri, *Quotidie morimur, & ecce viuimus.* Vbi verò S. Vincenium Leonardus attingit, alios atque alios in circumiecta loca fecit excurus, vt alios è Christianis veteribus, quos cognouerat Ethnicis intermisit, in spurcissimos eorum mores vitamque ferinam degenerasse, humanitati sanctitati que redderet: qui quando ab occupatis sedibus auelli non poterant, persuasit, vt vnâ omnes seorsim viuere: & sacerdotem saltem aliquem, vnde Christianæ præcepta vitæ, & Sacramenta salutis acciperent, euocarent. Ad extremum expiatis quorundam per Sacramentum confessionis animis, & cælesti pane refectis, ad indigenarum pagos sedesque perrexit: à quibus tantus ei habitus honoris est, vt accuratissima diligentia vias, qua incederet, exornarent. Hic quoque ad Christi legem ac disciplinã Ethnicorum peccata præparauit, Christianosque, quos inter eos offenderat, ne qua superstitionis inficeret labes, in coloniam S. Vincentij transferendos curauit. Denique multis sanctis periculis ac laboribus, multa que à deprauatis corruptisque Christianis, quos corrigere & sanare tentarat, indignè hic quoque perpeffus, vnde abierat remigravit. Incolas Portus securi Ioannes Azpilcueta pro sua parte adiuuit, hoc etiam facilius, quòd ad intelligendam linguam interprete non egebat. Quamquam rei initium (vt vsu plerumque venit) difficultate non caruit, pauidis ad eius orationem incolarum animis atque suspectis; aliorum nimirum sacerdotum offensis exemplo, quos ad Euangelicæ prædicationis munus, non tam audientium vilitate duci, quam suis commodis sentiebant. Contra verò cum Patris Sociorumque voces audissent, quos nullo emolumento perspexerant laborem suum ac studium subleuandis animorum periculis impertire, tum demum induxerunt in animum purum Dei cultum, veramque religionem amplectari. Qua opinione ducti, tanta firmitudine animi grauitate que in Christi fide perstabant; vt in defendendis Patribus, vbi vsus esset, suis se amicis & intimis, nulla habita propinquitatis necessitudine; ratione, non dubitarent opponere; præsertim cum vel institutio Christianæ doctrinæ, vel obseruatio festæ lucis crimini vertebatur: qua in re ne pœcis quidem Christianis facillè concedebant. Et quoniam in eorum peccatoribus Christi

75
Ioannis
Azpilcueta
res.

sentus,

76
Dum ad
Disputa
adificatur,
fons mirè
opportunitè
emanat.

77
Res gesta in
urbis Baya,
vbi Salua-
terii.

78
Virenti
exempli.

sensus, & susceptæ religionis vigeat amor, Azpil-
cueta circum vicis & oppida concurrant, sese
illi comites adiungebant, vt vel æternam veram-
que salutem vnà cum eo quoquo modo possent,
Ethnicis annunciarent, vel morum corruptelam
superstitionis pedisse quam, exprobrarent. Ita co-
piofa ex ea peregrinatione messis in horrea Do-
mini condebat. Leuca procul ab huius Portus
oppido Franciscus Petrus B. Virginis Adiutricis
oratorium indigenis pariter & aduenis excita-
uit, gratum sanè opus celestibus. Constans ete-
nim fama fuit, ex eo tempore in maxima aquæ
humanis vñibus apte penuria, saluberrimum fon-
tem paululum dehiscente terra diuinitus erupisse,
qui nunc manare ex ipsa Virginis ara videtur
limpidus ac perennis, magnarumque virium ad
pellendos morbos aspersa aqua, vel epota. Quã
ob causam concurrunt è longinquo: & ipse quo-
que longè lateque salutaris latex defertur. In eo
etiam diuina erga gentes indulgentia perspecta
est. Brasilorum pagos lustrans Azpilcueta, per
vnam transijt, vbi fermè omnes capitis dolore
conflictabatur, rogatus vt laborantibus sua pre-
catione succurreret, cum id fecisset, mox eos in
reditu liberos, & morbo omni leuatos inuenit.
quod quidem illorum in Deum fiducia vir mo-
destissimus, illi vicissim tanti Patris acceptum
precibus referebant. In vrbe quoque Baya neo-
phytis informandis siue Ethnico vtroque paren-
te, siue Lusitano patre, Brasilia verò matre pro-
gnatis, domiciliũ Sodales suis ipsi manibus con-
struxerunt. Tanti autem fiebat hæc domus, vt ei-
us capti pulsiones amore non dubitarent ab Eth-
nicis vel parentibus in eam transfugere. Puer in
ijs quidam, vt in eo contubernio pedem pone-
ret, toto die per inediam exacto, & plaga in super
accepta de paterna domo profugit. Aderat ætas
illa quotidie Missæ facta, ad modestiam pieta-
temque composita, & Christianæ præcepta legis
pijs cum canticis ediscebat: quæ postea facta ag-
mine toto oppido decantaret. Christiani quo-
que veteres, cum è vitiorum emetissent illece-
bris, ad antiquam officij formam sese opportunè
commoniti referebant, nihil vt ferè iam in eis nisi
pudicum, nihil nisi è Christiano more, sanctissi-
maque disciplina cerni possent. Ad hocce curan-
dos illa inter cæteras Nobrega est vsus industria.
Quorum notabilia extabant vitia, inter socios
distribuit, vt hi è numero sibi decreto singulos
singulis diebus adorsu ex Apostolico præcepto
opportunè, importunè ad mirandos mores vr-
gerent. Quæ sedulitate cum alij, tum omnium
propè miraculo quidam in Lusitania, & in Brasilia,
quò deportatus in exilium fuerat, improbitate
nobilis, conuersus est ad insignem virtutem.
Hic frustra diu fatigatus, dum quodam die seruis
aliquanto quàm confutisset, regreditur, reperit
domi sese opperientem socium illum, cui assigna-
tus erat curandus: & exorsum recta monere, non
modò non audijt, sed vt abigeret, contempnim,
atque cum somacho, Melius, inquit, vas illud
purgares (sordidum vas designabat) & aquam,
cuius nihil est domi, afferres. Ac bonus Dei fa-
mulus, Et ista, inquit, libenter: dictoq; citius vas
purgat, tum vna sumpta festinat ad fontem. Ecce
autem onustus aqua dum redit, vix pedem in-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

tra limen intulerat, cum hominem inuenit quasi
fontem effectum. Durum illud cor ad tantæ ex-
emplum modestiæ, celestis illapsu gratiæ, vt olim
petra Aaronicæ ictu virgæ, concussum liqueba-
tur in vberem fletum. Tantaque fuit voluntatis
ac morum mutatio, vt inter Socios deinde optari-
t degeret: totamque operam suam ac vitam Bra-
silorum puerorum ministerio dedicarit. Jam ipsi-
met Ethnici nefandis humanæ carnis epulis as-
fueti, cum per summam impudentiam atque licen-
tiam antè conuiuia celebrarent; postea Patrum
tacti reuerentia atque pudore extremæ ventris
infantia quàm poterant occultissimè, omni-
que dissimulatione parebant. Hac in amplitudine
messis operarum paucitate commotus Nobrega,
cum Vincentius Rodericius dolore capitis, alijs-
que morbis toto iam anno langueret; tali ille de-
stitutus auxilio, diuino profusus, vt videretur, instin-
ctu, imperat ægrotanti, vt obedientiæ nomine
morbum abigat, & se proximis reddat. Mirum
dictum: morbus illico Patris cessit impenio, & resti-
tutus æger, idoneisque auctus viribus ad sua mu-
nera laboreque se retulit.

79
Vincentius
Rodericius
ex obedi-
entia conua-
lescit.

80
Res Nobre-
gæ Pernambucæ.

Ex Baya Pernambuco, quæ prima ad Se-
ptentrionem numeratur Lusitanorum colonia,
profectus Nobrega statis concionibus, congrega-
tisque quotidiano magnum concubinarum nu-
merum à Christianis auellit: quarum iugo ac ser-
uitute miserè oppressi, totos annos viginti non-
nulli Sacramenta corporis Domini non attingerant;
hoc etiam impuniùs, quòd insigni nequitia
sacerdotes publicè antè docuerant, concessum
esse cuique, nec vlla lege vetitum, aut feminarum
id genus alere, aut per vim abducta mancipia
possidere. Qui cum animaduertent Sociorum
doctrinam atque institutum suis vitæ rationibus
ac doctrinis in omnes partes aduersari, nec ab ijs
vllam pro diuinis sacrificijs, & pretiosissimis ho-
stijs mercedem admitti: in eoque se & luctorum
emolumenta, & peccandi libertatem simul amit-
tere; tanto in eos incitati sunt odio, vt, nisi Præ-
torem, primariosque viros rebus studentes Soci-
etatis extimescerent, id extorurare, innocentium
Dei famulorum sine sanguine ac cade non pos-
sent. Nobregæ socius, et si non satis ille quidem
à doctrina erat instructus, tamen ne multitudinis
studio deesset, conciones quasdam vulgiferone
conscriptas publicè recitabat: & ea erat ani-
morum vbique permotio, id in Societatem ho-
norum omnium studium, vt, quidquid ad ædifi-
cium domus, & Dei cultum pertinet, vniuersum
ei se daturos vltro recipere ac sponderent. Qui
verò ex Brasiliensibus Patrum consuetudinem
nondum vsu tractandoque cognouerant, ij sola
fama permoti sese ad eos salutandos, & de legis
Christianæ mysterijs audiendos cupidissimè cõ-
ferebant. Quibus in conuentu auditis, eo non
contenti, priuatim etiam eos extra conuentum
adibant, vt ea ipsa, quæ cum cæteris audierant,
soli per otium regustarent, meliusque interro-
gando perciperent. Deinde ab eis, vt aquis se ce-
lestibus expiarent, multis lacrymis extorquebatur:
quòd animaduertent ritè tinctis atque lustratis
magis ad esse Deum, & externis etiam signifi-
cationibus plus eis fauere quàm reliquis.

Inter hæc Tituanin Africa Ioannes Nunnius,

Z

Ign-

81
*Ioannis
 Nunnij &
 Ignatij Bo-
 gati in A-
 frica patrii.
 benigna
 caritas.*

Ignatio Bogato comite, non intermisit captiuos Christianis, quos partim in nosocomio, partim apud se morbo oppressos habebat, misericordiam suam sollicitus impertire. Huius fidei integritati que tantum vel Saraceni tribuebant ipsi, ut magnam ei pecunia vim mutue captiuorum in usus persape darent. Ex ijs ille nonnullos, missis sibi ab Hispania Lusitaniaque subsidijs, non sine magnis incommodis ac molestijs, contumelijs ac colaphis, plagis, ictibusque saxorum, & seruitute redemit. Quibus tamen non peninde agebatur, ac leuitate quorundam, qui turpiter à Christo ad Mahometanas labebantur insanias. Quamquam accensa eius caritas tantum valuit, ut in acerbissimo seruitutis iugo, alios in auita religione, sanctissimisque ritibus cõtineret, alios ad eam, quam per summam impietate & inconstantiam eirauerant, reuocaret: nullum ipse neque mortis, neque seruitutis periculum subterfugiens, ut cuique laboranti succurreret, modò captiuarum cõsignandis infantibus, modò dispersiendis ministrandisque sacrosanctæ Ecclesiæ mysterijs.

82
*Goam ve-
 niunt ex
 Lusitania
 Melchior
 Nunnius,
 Antonius
 Heredia,
 Consaluus
 Rodericius,
 Emmanuel
 Morales, &
 alij.*

Apud Indos orientis Solis ex suis Europæa Societas incrementis auxit etiam Goense Collegium, quod hoc anno penitus in Societatis iura concessit. Viros eò lectissimos misit, in ijs Melchior Nunnium, qui primus scholasticorum in Conimbricenti Collegio Societate se adiderat, & Antonium Herediam, Consaluum Rodericium, & Emmanuelem Moralem sacerdotes Hos omnes cum socijs octo, multis maximisque defunctos in mari periculis, denique in tutum Septembri mense, vna Dei prouidentia prouexit. Illud inter cætera præsentissimum superauere discrimen, quod, cum errabundi cæca vada sulcarent, arenis impressa nauis, tam pertinaciter hæsit, ut nullis opibus extrahi, nulla arte circumagi conuelli que posset. Tentata erant nequidquam omnia, de que omnium salute fortunisque iam actum: cum præter spem atque expectationem nulla ad lenandum onus facta iactura nauis ipsa euasit in altum. Creditum id Patrum precibus, & tot supplicum votis fuisse donatum: quorum in iuandis animis accuratio toto illo navigationis cursu perspecta docere nautas vectoresque potuit, quæ causa fuerit euitata fortuna. Torti erant illi Patres in curandis & custodiendis humanis mentibus occupati. Excipiebant sedulis auribus, quos suorum facinorum, & ante actæ pœnitebat ætatis: reconciliabant inimicos in gratiam: collocabant in matrimonio stabili famulos & vagas: persuadebant inique parta restitui: ludendi, temereque iurandi consuetudinem minuebant. Denique nunquam cessabant: sed in animarum Dei que negotio delidiosum navigationis otium consumebant. Goam ut ventum est, vix enaufea maritima recreati vnâ cum Goensibus Socijs, Paulo que Camerte, qui pro Antonio Gomio Collegio præerat, & cuius ad nutum ac voluntatem se iam paratos & expeditos ostendiant, suos impetus renouarunt, actiuoque ad defendendos animos exarserunt. Interim Gomius tribus adhibitis socijs in Ceilanum cum Præore discedit: vbi Rege Ethnico iam interfecto, dum de successore deligendo, qui propensus ad Christum videatur fore, decemitur, Lusitanorum de-

83
*Pericula &
 pietas nauis
 gationis.*

siderabatur auxilium studiumque Prætoris.

Eodem tempore Gaspar Berzeus, de cuius iam virtute commemorata sunt multa, ex Atmuzia, cum Xauerij litteras, quibus accerfebatur in Iaponiam, accepisset, pijs retinere conantium firmiter elapsus insidias, re bene gesta, reuertitur: & in sua reuersione bimestri de animis egregie suo more promeruit. Cuius in locum successus est is, quem modò nominauimus, Consaluus Rodericius & Lusitania recens aduectus. Sub mediū ferme Nouembrem Goam attingit Gaspar. Inde cum Melchior Nunnio in eade Collegij concione habebat ad frequentissimum populum: quem cum ades illa non caperet, in laxiore aliam Franciscanos apud Patres, ijs scilicet enixè rogantibus, concio transferret: quantis quaestibus animorum quotidianæ gratiarum reconciliaciones documento fuerunt. Constat ciues centum & quinquaginta, cum inter se mutuis flagrantibus odijs, mensuro non amplius spatio suis inimicis in concordiam rediisse: conquerentibus actuarijs & scribis, quod, ex quo se Apostoli finiendis ciuim inter se litibus ac controuersijs interposuissent, ipsi serelictos sentirent, nec ad causam vllam atque iudicium adhiberetur: cum tamen antea duplo plures cum essent, multitudine litium, & varietate causarum, scribendo conciliandisque tabulis non essent satis. Quæ res si perpetua foret, constitutum in animo se habere, interuersis suis iam lucellis & molumentis, aliunde sibi prospicere, & alijs artibus atque vijs suis lucris commodifque seruire.

84
*Gaspar
 Berzeus ex
 Atmuzia
 reuertit
 Goam
 labore.*

Publicum propter Collegium S. Pauli Paulus Camers hospitium, quo eius loci Christiani Ethnicique se curandi gratia colligeret, quam inchoarat alacritate, ea sustinebat constantia, quibus ipse toto oppido emendicata cibaria, non minore caritatis, quam humilitatis significatione suis manibus ministrabat. Quamquam enim Socijs vniuersis, qui versabatur in India, cum potestate tum præerat; tamen hæc modestissimus vir prima sibi censebat munia, has potissimum partes, ut magis multiplici exercitatione virtutis, quam imperio ac potestate præferret. Instruebatur sexta feria, cum ad uesperaliceret, prodeuntium agmen ad eadem Collegij, vbi de acerbissimis Christi cruciatibus lugubris & miseranda habebatur oratio: quæ cum altius in auditorum animis infunderet, & multitudini lacrymas expressisset, subducto repente velo, quo Crucifixi obtendebatur imago, ad eius miserabilem speciem, modulatamque Psalmi quinquagesimi cæmen, durissima suorum corporum verberatio sequebatur. Qui sanè mos cum vniuersorum pietati, tum restituendæ veteri discipline tota in India mirifice profuit, ac prodest. Verùm, cum in tanta munerum occupatione, & contentione laborum pleque Patrum valetudini non satis parceret, et ceteros delabebantur in morbos: ut necesse Paulus Camers haberet, pro imposta sibi prouincia, noua sibi Sociorum auxilia ab vrbe depescere, qui pro agris Goæ docerent: vbi quamquam multi de Societate iam erant, ijs tamen occupationibus ac laboribus se frangebant, ut iam non esset, cui vires ad docendum, & studia mentis perpetuanda sufficerent. Bazaini Melchior Consaluus mul-

85
*Paulus Ca-
 mers Goæ
 valetudi-
 narium ne-
 cessarium
 curat.*

86
*Verberatio
 voluntaria
 populo ad
 virtutem
 magna vtili-
 tas.*

87 multos à suis sectis, multos etiam Tanaz in Bazaini Salfertis, non longo dierum spatio ad ouile Christi conuerit, minimum subducta summa non gentos, compluribus utrobique sublatis & eueris idolis. Dux sunt enim Salfertæ in India, prope Bazainum altera, altera prope Goam. Hæc certa sunt regio continentis, lex & sexaginta pagos complexa, vti vocabulum ipsum Salfertarū lingua gentis sonat, quas multis post annis Rodulphi Aquauia, sociorumque martyrum gloriola nex notas ac celebres fecit. Illa verò sunt insula non tam magnitudine, quam feracitate nobilis. Hic est Tanaz vrbs olim, quod vel hac tempestate vestigia monstrant, ingens atque magnifica, nunc mediocre oppidum, quod longè supra priscam felicitatem Consalium cepit euehere, multis incolarum in municipium celi conscriptis. Ibidem templum in honorem Dei Matris, contubernium instruendæ Christianorum soboli ædificanda curauit.

88 Ineunte anno Cocini Francisco Henricio moderator Sociorum aream exædificando Collegio, & pecuniam in sumptus elemosynæ nomine cottogratam, Præses oppidi cum Proceribus assignauit. Templum autem Dei Matris nomine dedicatum haud inelegans, & animarum vsibus opportunum concessit Antistes. Qua ciuium pietate Lusitaniæ Rex suis litteris commendata, cohortatus est, vt inchoata perficerent: simul & ad suum in India Prætorum scripsit, vt ex annua pecuniæ fructibus, quam Goano Collegio decreuerat, aureos mille circiter noui operis fundamentis addiceret. Henricus quancquam fabricæ inchoatæ principijs sollicitus imminebat; institutum tamen suum, seu tradendi pueris catechismi, seu audiendi rite peccata, quoad affecta valerendo permitteret, non deserebat. Collegij administrationi Antonius Heredia abeunte iam anno præficitur. Cuius ab aduentu ductum est scholarum initium è pueris Indis Lusitanisque ferè centum & quinquaginta: qui dum litterarum formas agnoscere, & stylo docentur effingere, bonis etiam moribus, quibus ex culti nondum erant satis, diuinæque legis notitia sensim imbuebantur, explorata propè spe, vt, cum hæc teneri combibissent, ea & sibi, & alijs vsui forent ad degendam perpetuò cum virtute vitam. Nec spes irrita fuit. Namque è ludo vix egressi, cum domum suam reuertissent, si cuiusquam ex ore maledictum, vel inane iurandum excideret; statim enim peccati è Christianæ doctrinæ præceptis insimulabant. Alij autem simulacris ac detestandis idolis, quibus suos aliquando filios parentum mactabat impietas, contumeliosas flammæ inijciebant. Ne in templis quidem eorum desideratæ sunt partes: in quibus stans horis atque diebus, aut Litaniarum vsitata carmina cantabant, aut cæli terræque Reginam ex concepta formula salutabant. Quam in rem, orphanorum, qui numero nonem hoc anno ex Lusitania aduecti sunt, & Cocinum appulere, cum essent in sacro cantu in primis exercitati, opportunissimus fuit vsus. Haud minor in tuendis Christianis antiquioribus locabatur opera: creberimæ habebantur ab Heredia conciones: condonabantur pro potestate peccata, inuisebantur agroti, mu-

89 tua odia placabantur. Qua officiorum sedulitate Mauri pariter, & Ethnici promouebantur. Ac rex quidem Maldiuanus à suis regno pulsus, Christianæ legis admiratione captus, ab impio Mahomete ad Christi signa se transtulit. Eius imperio modicæ insulæ ingenti numero subiacebant: quarum caput est Maldiuæ regni sedes, vnde cognomen cæteris. Has alioqui non admodum felices genus palmæ nobilitauit: cuius ex fructu (coccum, vel Indicam nucem Lusitani appellant) præter alios vsus complures, cannabinum quoddam factum extrahitur, cui nomen Cairum, ad pertexendos funes nauticos atque rudentes summæ præstantia. Igitur rex natus annos viginti tandem apud Patres fuit, quamdiu Christianis moribus & institutis imbutus per baptismum renasceretur in Christo; mox nouo auctus Sacramento honestissimi matrimonij (duxerat enim nobilem virginem Lusitanam) adhuc exul inter Christianos & extorris à regno vltimum diem clausit, meliore vtique potiturus, si è Christiana lege vixit, (vt credimus) quam quo exutus & spoliatus hinc fuerat. In promontorio quoque Commorino Trichinamali Princeps (ea est prouincia Ceilani regno subiecta) Parauarum operâ, quibus ad hanc rem vt abatur Henricus, adiunctus est Christo. Is puer cum esset annos natus non plures octo, magna est inter administratos & curatores de eius pueritiæ rectore facta dissensio. Quocirca ex eius familia numero quadraginta puero assumpto ad ore Piscariæ Christianos, quibuscum eis conueniebat, auxilij gratia contendunt. Nec magni admodum negotij fuit Christianis illis, quibuscum versabatur, quotidianis doctrinis atque præceptis molli persuadere ingenio, & ijs item qui cum puero venerant, vt se se Christo, nutritio non repugnante, dicarēt. Quos vt bene animatos Henricus & constantes in fide perspexit, vniuersos sacro baptisinate, admirabili Christianorū plausu ac gratulatione iustituit: qui pro suis etiam copiosis, auxiliarem præsidio cohortem discedentibus assignarunt, vt in possessione sui dominatus puerum collocarent. Ii in Ceilanum cum peruenissent, & perturbata omnia seditionibus offendissent, non ibi diu commorandum, deficiente comite putarunt; sed spatio iam ex æto bimestri, præsidium patruo pueri relinquendum, puerum verò ipsum vnde adduxerant, reducendum. Quem Goam illico Prætor, quo maiores in suscepra Christi fide radices agebat, dum eius prouincia pacaretur, deueniendum curauit.

90 Sanè Henricus Commorini agrum strenuè cū Socijs colebat: nec paruo labore, solatijs quidem certè maioribus, quæ Deus affatim dabat, in contrahendis ad Christum Ethnicis desudabat. Nec verò pro catechistarum industria, & singulari in tractandis Ethnicorum ingenijs humanitate facilitateque fuerunt fructus exigui. Tenebant enim Xauerij præceptum nulla re magis allici ad Christum Ethnicos, quam comitate, beniuolentiæque significatione. Atque ea nimirum causa erat, cur tantopere pij illi magistri non à neophytis modò, verum etiam ab ipsis Mauris & Ethnicis amarentur: quòd illos sæpè à Christianorum militum contumelijs conuicijsque prohibuerant.

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

91 Rex Maldiuarum fit Christianus.

92 Trichinamali Princeps.

93 Rei Commorinenses.

94 Benignitas in magistro maxime utilis.

buerant. Vfus autem ipse docet ad inferendam in humanis pectoribus laudem aliquam, breuem & compendiarum viam esse, si des operam super omnia, vt eorum capiantur amore, in quibus ea laus & virtus elucet. Ad cetera verò adiuuenta Henricus nouæ sibi linguæ subsidium comparauit, & ad Malabaricam Maleamicam adiunxit, quam & ad artem reuocauit, & in eam contulit vniuersa, quæ ad recentissimi cœtusque Christiani disciplinam scientiamque pertinerent. Deinde elucubrationem suam ad sacerdotes omnes, qui Cranganori versabantur, ne quid in ea insolens, & ab vsu communi consuetudineque abhorrens deprehenderetur, recognoscendam misit. Commorinensium quidam Christianorum sacrarum historiarum argumenta, quæ ab Henrico didicerant, depingenda sibi Goæ curarunt: quæ quoniam illitteratis videbantur vsui esse posse pro libris atque magistris, ad eò ceteris sunt probata Christianis, vt certatim omnes in suis locis & oppidis aliquam eius generis picturam, vnde præcepta vitæ disciplinamque cœlestem peterent, sibi compararent: vt quod non semper à libris, non semper ab Ecclesiaste magistroque possent, id à mutis illis imaginibus vno aspectu sine defatigatione, imò etiam cum delectatione perdiscerent. His industriæ præsidij ad eò propagabatur in Coriptomontoio lex Christi, vt in eo Christianorum iam millia quadraginta, præter eos, qui nimis longo terrarū tractu disiuncti per Patrum occupationes numerari non poterant, censerentur. Tot enim obruebantur Patres illi curis atque negotijs, vt sæpe secum deliberaret Henricus, præstaret ne ad tempus aliquod, animarum quæstibus intermissis, dulci in orto ditinæ contemplationis sine vilo curarum strepitu conuiescere, & Deo sese explere; an potius nunquam Deo saturum, animorum causis continenter insistere.

95
Vfus sacrarum historiarum pictura expressarum.

96
Alio cum hominibus miscenda consuetudini cum Deo.

97
Lib. 4. in 1. Regū c. 9.

98
Alexy Madeira seruator ingeni.

Atque ybi sensit, eo tutius in animis operam poni, quo se quisque arctius diuina cum mente coniungit; demique sic statuit, ita sibi temperandum vitæque, vt nec in degustanda suauitate diuini colloquij causas desereret animorum, nec in animorum licenda salute Dei familiaritatis oblitus, se ipse negligeret: sed hæc ita coniungeret, vt alterum alteri vsui esset, cum & frequens colloquij cum Deo studium aliat alienæ salutis, & animorum vicissim caritas mutuos foueat cum Dei maiestate congressus. Redemptor enim noster (Gregorius inquit) sic vult nos querere salutem alienam, vt non negligamus nostram. Vult vt vocentur peccatores ad penitentiam; sed non vult vt pereant ij, qui peccatores ipsos vocant: vult vt conuersus peccator iustitiam quam non habuit, habeat; sed non vult vt iustus eam quam habet, iustitiæ palmam perdat. Ceteram qualis esset eorum cœlestium pietas colonorum, potest vel inde conijci. Inter eos, quos ex Europa hoc anno aduectos modò narrauimus, fuit Alexius Madeira sacerdotum socius & adiutor, qui in Lusitania non receptus in Societatem, eam ad Indos ipsos sequi non dubitauit: neque potuere commoda, quibus honestè licebat frui, retinere; neque sollicitationes amplissimæ propinquorum. Et hi quidem ad extremum etiam pallium ei ademere, vt hominem Olisippone notum (quippe in Ludo-

nici Infantis aula versantem) ipse pudor arceret à publico; non considerantes ad nuditatem crucis & probra tendenti in beneficio esse spoliari ac vilipendi, vt inde primus oriatur gradus, in quo figendus est summus. Ergo Alexius, cui vel ipsum nomen supra res mortales omnes animum erigebat, & propinquos, & res, & vestimenta, denique sese contemnens; per urbem non modò sine pallio, sed etiam sine calceis, quasi vnus è turbæ nauticæ vilissimis mancipijs contendit, cados aquæ, & quidquid opus erat, suis humeris in nauim importas: vt, qui prudentiam hominis ignoraret, scilicet sanus esset, posset vereri. Hoc relicto in Europa generosi pectoris documento, clarum in India candidissimi ingenij, innocentiaque, & fidei specimem edidit. Baticala oræ Canariæ oppidum est vltra Goam in meridie passuum millia circiter septuaginta. Hic dum tendens in Commorinum Alexius, ex itinere ad Christi fidem homines hortaretur; interpellantibus his & dictitantibus se credituros, si mortuum, qui tum fortè efferebatur, reuocaret ad vitam; conditionem fidenter accepit, modò ea se illi sponcione serio obligarent, vt, si mortuus reuiuisceret, cultum Christi susciperet. Tum æstuarie dubitatione Barbari, animoque labare, & hominis demirati fiduciam, qui conditionem ab se latam, non modò non respueret, sed ad eam sine hæsitatione descenderet, capere inter se consiliū, pedemque referre. Summa deliberationis ea fuit, vt, cum rei exitum magnopere formidarent, ne sua numina in discrimen offerrent, acrius hominem non vrgerent. Rogatus deinde à suo Rectore Madeira, quid tandem in ea re consilij caperet, si oblatæ conditioni stare Barbari voluissent: eadem animi constantia & alacritate respondit, sine vlla dubitatione futurum, vt ad Christi nomen mortuus in clamatus rediret ad vitam. Tantra erat diuinæ fiducia vis, quæ in ipso necessitatis articulo candidum pectus, & simplices medullas imbuerat.

Dum hæc à Socijs in India è Xauerij præscripto geruntur, ipse apud Iapones Meacense iter vrgebat, quod extremò anno superiore institutum, hoc demum inchoato confecit. Duos in eo circiter menses posuit: cuius superandis incommodis & laboribus splendidissimam sibi patientiæ coronam in celo contexit. Erat non modò faxis asperum iter, & alta niue constratum propter anni tempus: verum etiam bellis, quibus tota illa regio flagrabat, & frequentibus latrocinij infestum. Id Xauerius ne sine certo duce, & viarum gnaro susciperet, haud indignum ratus proximio suo in Christum amore hominem homini famulari, Meacensi equiti famulum se adiunxit. Ergo equitantis impedimentis vnâ cum suis sarcinulis clatis in humerum, citatis gressibus præcurrentem subsequēbatur herum: cui non tam peditis alienigenæ commodum proposuērat, quam vt latronum ipse pericula equi velocitate vitaret. Durissimo (vti diximus) anni tempore facebat iter, tempestate perfrigida, & pede nudo, aquilonibus exulcerato, cum crebros amnes & torrentes intercurfantes vado traiceret: via ad eò lubrica, & conglaciata frigoribus, vt eam ingredi præsertim sub sarcinis & oneribus sine frequenti casu

99
Eiusdem magna pla

100
Xauerius in Iaponia per summa incommoda, & pericula stacum petiit.

casu & prolapsione vix posset. Exacto per has arumnas die, cum ad diuersorum vesperi peruenisset, fame & algore confectus, totulque imbris madefactus, subsidij nihil ad se reficiendum ac recreandum erat: totoque illo itinere nullo alio cibo nisi oriza emendicata & semitosta se aluit. In pagis autem & oppidis, qua transibat, vexabatur omnium conuicijs, ignominijs appetebatur & saxis, iisdemque excipiebatur in naui probis ac contumelijs, cum transmittendi essent sinus maris intercurrentes. Denique quocumque ingrediebatur homo longinquus & sui contemptor, exagitabatur vt stolidus. Sed hæc ille velut inferiora, multoque minora fragrantissima Dei caritate, & animarum siti, qua totus ardebat, non modo deuorabat alacriter, sed numerabat in lucris. Nec tamen in tot tantisque laboribus ac molestijs, ac ne medijs quidem presentissimisque periculis locum vllum prædicandi Christi, vel ab idolis Ethnicos abducendi prætermittebat. Fama Goæ fuit Alfonso Noronia Prorege, Xaue- rium priuquam Meacum attingeret, quod in idola grauius esset inuectus, semel atque iterum varijs in oppidis ad necem raptum: sed ex ipsa ceruici intentæ securi mirabiliter ereptum. Tantam enim, tamque horribilem coortam subito tempestaté, vt, cum extremâ cuique perniciem minitari quasi sumptis armis caelum videretur ac terra, perterritis omnibus, sibi quisque consuleret, & partidas illos, iam ad inferendam cædem paratos tanto piaculo prohiberet. Id Goæ quidem dictatum est. Et quanquam nobis consilium non est, nisi certa prodere; potest tamen argumento esse, quam omnes intelligerent diuinæ prouidentia tutelam fuisse Christi præconi necessariam, vt inter tam feroces populos sic agens, tot inter intolerandas asperitates, ac certa discrimina perseueraret incolumis. Denique non pretiosis modo cumulatus ærumnis: sed etiam aliquot Christianorum in itinere capta præda Meacum Februario mense peruenit. Meacum est vrbs amplissima totius Iaponiæ caput, & sedes imperij, que quondam familiarum millibus propè ducentis, vt vulgi ferebat fama, & murorum etiamnum ambitus & amplitudo demonstrat, celebrabatur. Hodie verò quamuis bellorum assiduitate ac depopulatione vastata, millibus amplius centum. Floret discipulorum collegijs, & Academia per celebri, innumerisque vitorum seminarumque cænobijs. Huius Xauerius imperatorem ac regem cum ex constituto sæpè tentasset adire, vt ab eo diuinæ legis promulgandæ potestatem & litteras impetraret, omnes aditus interclusos inuenit. Sed cum eius comperisset imperia atque decreta, quantumvis amplam potestatem faceret, à Regulis Dynastiæque contemni, abiecto regij diplomati impetrandi consilio, ad explorandos ciuium animos se conuertit, vt quemadmodum ad Euangelij futus accipiendos essent affecti atque animati, perspiceret. Sed horum etiam aures belli ingruentis expectatione suspensas, clausas & obstructas offendit. Ita cum in tanto armorum strepitu minime opportunum Euangelicæ prædicationi tempus animaduerteret, ne Meaci diutius operam perderet, Amangucium per eisdem itinerum difficultates, eodemque feruente spatio tem-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

poris remigrauit. In reditu ab ea barbarie digressus Dauidicum illum psalmum, cuius est initium: *In exitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro* piè admodum, nec minus appositè decantabat: & ad leniendum irritæ profectiois euentum, hoc identidem in reuersione canticum eructabat. Amangucium reuersus nihil habuit antiquius, quam vt eius vrbs regem pollentem virtibus opibusque, qui que rem Christianam sua auctoritate prouehere satis poterat, conueniret; eumque sibi donis etiam atque muneribus, quæ Meacensi regi animo destinauerat, Firandique reliquerat, obligaret. Et quoniam experiendo cognorat, plurimum Iapones, communi nature vitio, externa specie moueri, & ex cultu corporis, ornatumque vestis de vnoquoque existimare; statuit ad eorum sese mores, quoad salua religione liceret, tantisper fingere, & obsoletâ vestem cum eleganti ac splendida commutare. Firandum igitur cum celebritate regressus, ea dona sumpturus, Amangucium splendido cultu, & duobus tribusue Iaponibus, veluti pueris comitatus ad regem redit. Hac commendatione vestitus specieque comitatus protinus introductus, ab Indico Prætoro litteras, Antistiteque Goano, & sibi missa munera regi reddidit. Erat in ijs muneribus Lusitana vestis, & ad horas indicandas elaboratum è rotis horologium, cuius machinatione atque solertia mirè Iapones capiuntur. Hisce rex donis ac litteris magnopere delectatus, vt aduenæ munificentiam quam simillimo munere remuneraretur, magnum ei aurum argenti que pondus obrulit. Quod cum Xauerius actis de more gratijs, constanti animo recufaret, regemque potius enixè rogaret, vt, si quid gratum aduenæ dare vellet, diuinæ sibi legis in sua prædicandæ ditione, suis autem popularibus suscipiendæ potestatem, edicto faceret: hoc enim nullum ab eo maius, nullum sibi gratius munus posse concedi. Rex altitudinem animi, continentiamque suspiciens, primùm ei Bonziorum inane cænobium ad habitandum tribuit: dein publica per vicus edicta proponit, placere sibi, vt vnus Dei lex atque religio cunctis sui regni finibus promulgetur, & eam accipere liberum cuique sit: planissimeque vetare ne legis eius impediatur interpretes, aut vlla ratione lædantur. Inde igitur ad Xauerium nouæ religionis cognoscendæ studio concursus maximus. Bis in die dicebat ad populum, perorationem excipiebat bene longum de religione certamen. Ita perpetuò aut habendis pro concione sermonibus, aut profligandis curiosorum questionibus ad multam noctem distinebatur; vix vt curando corpori spatium esset. Celebrabatur assiduè domus eius omnij ordinum ætatumque, & vtriusque sexus auditoribus; ea que erat sæpè vis salutantum atque frequentia, vt recto excluderentur: percunctantium verò numerus tantus, siue eorum, qui priuatim nosse per otium, quæ publicè inaudissent, auebant; siue eorum, qui rursus captandi gratia balbutientem hospitem irritabant (non enim deerant, qui de indultia disputationem extraherent, & animi causa varijs eum questionibus fatigaret) vt respirare vix posset. Quibus ille tamen ita singulis respondebat, vt Deo illucescente non pauci, & quam futiles vanæque

102

Amangucium regressus regem sibi conciliat: & potestatem impetrat Euangelij prædicandi.

103

Disputatio- nes Xauerij cum Iaponibus.

suorum numinum religiones essent, & quam vera ac solida Christi religio atque doctrina, planè perspicerent. Pluribus diebus percunctando respondendoque consumptis, magnus eorum numerus manus dabat, nec Christi legem dubitabat amplecti, præsertim, qui se tam acres in concertationibus aduersarios Xauerio paulò antè præbuerant. Commendabat apud Iapones Christi legem in eius legis præconibus ac magistris non modò ipsum naturæ lumen, & humanæ vitæ dux ratio; verùm etiam doctrinæ comes sanctitas virtutisque perfecta. Docebat in triuio prononcione Ioannes Fernandus comes sociusque Xauerij, cum præteriens fortè Iapon collectam in ore saluam concionantis in faciem sordidus excreauit. Qua ille macula ignominiaque notata sine vlla animi perturbatione motuque, ac ne verbo quidem reddito, linteolo ora detexit, eodemque tenore sermonem ab se institutum, eodemque profusus vultu pertexuit. Id contemplantur ex auditoribus quidam, haud iniquus rerum æstimator cogitare apud se cepit, diuinum profectò Philosophiæ genus illud esse, quod homines ad tantam æquitatem constantiamque perduceret: dimissaque concione domum ad Fernandium venit, cognitisque probè legibus institutisque Christianis Amangucianorum omnium primus Christianus efficitur. Ab hoc fonte atque initio ducta est postea tot Iaponum ad Christiana sacra conuersio. vt apparetur quanto sint potentiora ad persuadendam virtutem facta, quam dicta; quantalque habeat vires cum moribus & vita consentiens concionantis oratio. Ergo primum illum alij deinceps subsecuti sunt multi. In his Laurentius Luscus, quem in Societatem Xauerius adlegit, insignis postea concionator, & suis popularibus salutaris. Namque alij alios deinceps ad cultum veri Dei, suis vel exemplis, vel sermonibus perducebant: ijque cum è varijs disciplinis antea fuissent, maximo erant vsu Xauerio ad rem Christianam in Iaponia gerendam, nimirum suis prodendis sectis ac disciplinis, enunciandisque earum omnibus accuratè mysterijs; quæ deinde Xauerius conquisitis rationibus & argumentis euerteret, Christianæque religionis hostes, nominatimque Bonzios suis quodammodo telis & institutis virgeret. Quos quidem, cum propius ad certamen ventum est, tam apertis argumentationibus reuincebat, vt capti vndique interclusisque qua effugerent, non haberent. Ad hæc gaudere & ouare neophyti, cum animaduertent silentium tumidis imponi magistris, & in suscepta fide ac religione firmari. Ethnici verò magistrorum perceptis erroribus vnà cum suis sectis, & ipsi labare, & Christo denique Xauerioque se dedere. At Bonzij distumpere sese, & suos grauitè accusare, quòd nouam sectam, desererent patriam: quibus illi respondebant, nimirum Christi legem magis quam suam naturæ congruere, cum oppugnatam à Xauerio suam defendere magistri ipsi non possent, nec decertantis imperum sustinere. E nouem sectis, quas tum virorum, tum seminarum supra diximus in Iaponia vigere, nullam Xauerius reperit, quæ de mundi & animorum procreatione quidquam traderet: omnes enim sectas in eo consen-

104
Ioannis Fernandij singularis æquitas in perfrenda inuena: vnde primus Amangucij baptizatus.

105
In sectis Iaponicis nihil de mundi origine, vel animorum.

tire, nullum earum rerum esse principium: atque adeò nihil de solis ac luna, nihil de stellarum globorumque caelestium, nihil de terræ, maris, cæterarumque rerum molitione præcipere. Quarum rerum omnium, & nominatim animorum, opificem & auctorem Deum cum Xauerius induceret; mirabantur quomodo Deus ille non modò Iapones, verùm etiam Sinas, vnde ipsi religiones petitas haberent, tot sæculis latuisset. Iapones enim in rebus, quæ ad factorum cultum ac religionem, quæque ad Reipublicæ administrationem spectant omnibus, prudentiæ ac sapientiæ primas Sinis deferunt. De hoc igitur principio multa ex Xauerio cupidè sciscitari. Et quoniam iam sæpè dictum est fuisse concertationes cum Bonzijs, Iaponumque gentem sagacem, & rationum vi maxime duci; locus postulat, vt præcipue interrogationum exponantur, additis Xauerij sociorumque responsis; & quidem his, vt omni lectorum generi consulatur, paulò interdum explicatiùs, quam extent in veteribus litteris, que ad earum quaestionum peritos scribebantur. Primum igitur cum libenter audirent vnum rerum omnium esse auctorem ac principem; studiosè percunctabantur bonus an malus esset. Cumque esset responsum summè esse bonum, hoc illi non probabant, quòd Deus tam bonus, vt dicebatur, diabolos tam malos, & tam capitales hostes humani generis procreasset: ac mentes quoque humanas non potius condidisset propensas ad bonum, quam procliuces ad malum. Ea nimirum quaestio, quæ in omni æuo extra diuinam scholam vagantis sapientiæ studia fatigauit, Iaponum Amangucianorum torquebat ingenia: vndenam, cum Deus vsque adeò bonus, ac potius bonitas summa sit, mala & vitia in opificium eius irrepserint. Cuius explicationem difficultatis docens Xauerius nunquam nisi in vera Dei Philosophia tradi, repetitio ab Angelorum procreatione exordio, demonstrabat, naturæ, que capax rationis sit, id maxime consentaneum ac proprium esse, voluntate libera atque arbitrio vt. Quæ libertas quantum sit bonum coniectari potest ex eo, quòd inter mortales scripturus & vincula, quibus tamen solum corporis, id est eius partis, quæ in homine deterior est, potestas minuitur, soluto etiamnum animo ac libero, vbi que gentium in malis maximis numerantur. Sapientissimum verò mundi opificem hunc habuisse honorem rebus ab se genitis, vt, quemadmodum earum naturæ maxime erat conueniens, ita progigneret, ita etiam regeret. Non enim fecit sapientissimam eius bonitatem, vt vel statim, quæ condiderit deserat negligatque, vel quos liberos genuerit, vt eos necessitate coactos ad quæ velit, compellat. Quis enim inter homines ille sit patrefamilias, qui filios, quos susceperit, non instituat ac regat; nec tamen similiter eos atque iumenta, sed paternè ac liberaliter. Cum igitur Deus quasdam naturas humana superiores, quippe ab omni concreione corporis abiunctas, intelligentia ac voluntate præditas condidisset, proque sua clementia oppidò instruxisset, vt possent vtrum mallent seu, vitium seu, virtutè complecti: ipsarum peruersitate factum, vt cæteris adhaerescantibus summo bono, seque piè procreatori

106
Iapones mortaliū sapientissimos putant Sinas.

107
Vnde malum, cum Deus sit summus bonus.

creatori suo subdentibus pars contumaciter rebellarent. Hos esse malos demones, qui libertate, quam suæ congruentem origini ad beatam sibi æternitatem querendam acceperant, contra suum Dominum & parentem abusi, ponis inde meritis torqueantur: hos pertinaciter in suo scelere inharerentes, odioque in Deum, à quo iustissimè cruciantur, iniquissimo ardentis; quoniam contra eum moliri nil possunt, iram & inuidiam in hominum genus effundere. Sed tamen præstò esse Dei potestatem, coercereque feroces: nec permittere nisi eatenus progredi, quoad utilitati nostræ, ad exercendam virtutem, magisque animos cum Deo iungendos, expediat. Neque verò admodum in Christiana lege esse terribiles, quin ipsi potius formidandos esse Christianos. Sed neque mirum, si in Iaponia, ubi verum Numen ignoratur, suam tyrannidem (cùm ubi eis ritè non resistitur, crudelissimi sint) intolerantius exercent. Porro & ipsum hominem natura liberum esse, Dei que præsidia (si modò vult) ad pugnam atque victoriam habere parata. In certamine congressuque cum aduersario, in peruicendis difficultatibus elucere animi magnitudinem, exacti exerceri que virtutem, atque in triumphos. Denique hominum genus ad honestatem natum satis intelligi; quòd laudat quisque virtutem, gaudetque honesta quapiam actione perfunctus, atque è contrario angitur, & latere optat in vitijs. Quia omne malum aut timore aut pudore natura perfudit: & quamuis tutus sit, qui peccat; sua tamen illum conscientia non sinit esse securum. Vifa est huiusmodi disputatio Iaponibus valde consentanea rationi: sed rursus argumentari cæpere, Deum bonum esse non posse, qui tenebrosos inferorum carcerem, eundemque sempiternum vexandis miserorum animis ædificasset, nec eorum vñquàm misericordia tangeretur, quos semel æternis & acerbissimis cruciatibus addixisset. id scilicet concoquere nullo modo poterant; quippe cùm eorum clementissimæ disciplinæ profiterentur, eos, qui suarum sectarum auctores & principes implorarent, vel è medijs inferorum ignibus emerituros. Hic verò Xauerius pio cum gemitu: Clementia, inquit, quam vestra præferunt leges, crudelitas est; quo in speciem blandior, eo te magis exitiosa. Non clementia ista est, fratres mei, sed fallacia dita, partim ab avaris hominibus vestras animas nundinatis, sed maximè ab Satana introducta, vt per impunitatis illecebram in omnem vos licentiam, & omnia scelera prouoluat, & inde in exitium sempiternum. Id enim demonibus humani generis teterrimis & astutissimis hostibus propositum est: id conantur semper, viam aperire peccatis. Qui cùm videant, pro ea procliuitate, quæ cuique inest ex vitio corruptæ naturæ, proque blandientium vi cupiditatum præsentium, nullos ad coercendam peccandi libidinem satis forte metus futuros, si redimi aliquando possint; verum timoris eleuant pondus, & pollicitatione veniæ fallacis, hominum cupiditates inflammant. Cæterum cùm animi sua inter peccata æternum victuri sint, miramini penas eis repositas immortales: Nonne quamdiu quis peccat, tam diu iustè plectitur? Atijs, quos mors in sceleribus oppri-

mit, si diuturnior vita, atque adeò sempiterna suppeditasset, ita erant affecti, vt nullum essent finem imposituri peccatis. neque aliter, verum deterius multò, sunt affecti post mortem. ita vt iusta omnino futura pœna non sit, nisi æternum peccatis affixos comiteretur æterna. Humanis legibus certa crimina nece plectuntur: nec earum leueritatem legum quisquam accusat. At cui vita eripitur, bonum humana vi nunquam reparabile, quem tandem finem id habet supplicium? quantum à pœna distat æterna? Agite, nonne grauiore multò dignus piaculo est, si quis regi optimo & maximo manus attulerit, quàm si incipio nequam? Ita est. Omnium sententia gentium, quo lædit humilior, quo præstantior persona læditur, eo est crimen atrocius. Diuini igitur maiestatem Numinis homuncionibus impiè violantibus, præstantissimam, optimam, infinitam, sempiternam, vnde nostra vita manat vigetque, vnde nostra omnia, vnde hæc pulcherrimarum moles rerum, quæ excogitari pœna par, quamuis sempiterna queat? Fac certum deberi supplicij spatium ei, qui regem inter mortales eminentissimum per summam iniuriam enecet; hæc certè iniuria finita cùm sit, exæquari fortè poterit certa die supplicij: verum immensam, nullisque comprehensam limitibus maiestatem violanti, spatium certum præscribi non potest. Quin adeò si capax humana natura esset pœnæ non solum in æternū viuacis, sed etiam in sua grauitate immensæ; eius esset reus, qui in Dominum maiestatis impiè contumax esse non dubitet. Et tamen ea est Numinis clementia, vt & supra merita rectè factis mercedem, & citra merita noxijs pœnam rependar. Nihil habuere contra hæc Iaponæ, quod afferrent: solum institere quærentes, cur Deus, si bonus vsque adeò erat, cæterarum regionum præterquam Iaponiæ memor, ante Xauerij aduentum non æquè se Iaponibus indicasset, ne maiores sui cælesti luce fraudati summa cum desperatione salutis ad interitum præcipites tuerent. Hic Xauerius diuinam legem omnium antiquissimam esse, & ante leges ab Siniis adscitas, Iaponæ potuisse perfacile natura duce, bonum à malo scernere: & ea magistra perspicere nefas esse hominem occidere, furari, peierare, & cætera illa, quæ diuinis legibus continentur. Argumenti loco esse, quòd, vt supra ostenderat, sua quemque conscientia morderet ac stimularet, cùm quidpiam sceleris in se admittit: nec vnquam finiret, quieta mente consistere. Id adeò experiri in homine agresti licere, qui sine vlla disciplina, vel litteris in solitudine aliqua vitam egerit: quem si interrogas malumne sit aliena diripere, iusiurandum violare, nec care hominem, & eiusdem generis alia, quæ diuina lex verat; responsurū vtique, malum esse; vt etiam ab ijs temperare, salubre: facile vt appareat nequaquam illum esse diuinæ legis expertem. Ex quo effici volebat ante latas ab hominibus leges, supremam illam Dei legem, in omnium mortalium animis impressam & consignatam esse, iustisque eos mulctari supplicij, qui diuinam legem naturæ iniustam violassent, quam si Deo adiuvante obseruassent & custodissent, cælestis eis oboritura lux esset. Atque adeò planè indignos commiseratione esse. Agnoscerent

108
De æterna
scelerato-
rum pœna.

109
Diuina lex
omnium
antiquissi-
ma, & in
humanis
mentibus
instita.

ferent tamen ipsi singulare in se beneficium Dei darentque operam, ut tanto impensius salutis suae confulerent, ne in eisdem miseris sempiternas inciderent, tanto grauius cruciandi, quanto plus diuini luminis acceperant. Haec rationes tantum apud eos ponderis habuere, planè ut acquiescerent: nec dubitaret eorum permulti suae Christi subire iugum: idque accepro baptismo scribit ipse Xauerius, duorum mensium spatio subijisse quingentos. Inde alij alia conuerti rogare, quae mundi fabrica, quae figura, qui solis, luna aëstrorumque cursus, unde crinitae stellae, fulmina, imbres existerent, & quae sunt generis eiusdem. Quorum Xauerius originem causaque cum explicaret, mirificè tenebat aures tum nouarum delectatione rerum, tum doctrinae admiratione suspensas. Quae opinio magnum ei ad ferendam in eorum animis religionem aditum patefecit: & quantum dempsit auctoritatis & commodi Bonziorum familijs, tantum addidit rei Christianae; ut affirmaret pro certo Christiani è centum Bonziorum Bonziarumque cenobijs (tot enim erant id temporis Amangucij) complura ciuium destituta subsidijs paucos intra annos ineritura. Tam secundis rei Amangucianae principijs, ne socio-rum auxilia deessent, Firando Cosmum Turrianum Xauerius accersit. Et obsecundabat eius conatibus Deus, interdum etiam signis atque prodigijs, ad confirmandam illustrandamque legem suam. Proditum est litteris, & in eo fama consentit, multos ad Xauerium adductos varijs oppressos impeditosque morbis, repente ab eo liberos & expeditos, vel salutari crucis signo, vel piaculari lustratos aqua fuisse dimissos: eundemque muto linguam, surdo aures, capto pedibus impedimèta soluisse. Nec minus mirandum illud: cum in conuentu, plurimaque turba eodem tempore multa à multis inter se discrepantia, maximeque disiuncta curiosissimè querebantur, Xauerium ad omnia vno eodemque responso perinde omnibus fecisse satis, ac si vnicuique separatim proprieque respondisset; idque ei non semel atque iterum, sed saepe vsu venisse. Bonziorum porro quanquam dolore ardentibus furebant in Christianos, & pro concione multa in Deum, multa in Xauerium contumeliosè iactabant; ut qui Christianae rei incrementum, suum esse decrementum sentiebant; non deerant tamen ex eorum disciplinis ac sectis, quibus diuina lex probaretur, praesertim in Banduensi Academia, quae nobilitate & numero celeberrima est, instituta. Mira enim Dei benignitate factum est, ut ea sic instituatur auditores suos (quorum tum erat numerus ad quatuor millia) ut rerum futurarum commentationi se dedant, & quid sibi futurum sit post mortem, quem uie habituri sint exitum, & alia generis eiusdem cum suis animis crebro reputent. Quorum commentationum beneficio complures eò demum delabebantur, ut statuerent in suis disciplinis nihil ad animi salutem opis, nihil esse praesidij. Namque oportere vnum rerum omnium esse principium, cuius in suis libris nulla fieret mentio. Si qui verò è suis maioribus cognitionem eius aliquam acceperant, eos profectò, quod nulla forte litterarum aut hominum auctoritate confirmare possent, sibi habuisse,

posteris occultasse. Quo ex numero academiensium nobilissimus doctrinae laude precellens, cum ante Xauerij aduentum in animo haberet sese ad Bonzios aggregare; postea comperita superstitionis Iaponicae vanitate, quod huius vniuersitatis opificem ac molitorem sibi colendum intelligeret; mentem mutauit, uxorem duxit, ac postremo ex B. Xauerij colloquijs atque praecipis ad Christum transijt. Eius accessu, quod sapientiae facile primas in sua ciuitate tenebat, plurimumque auctoritate valebat, quantum Bonzios doloris est auctum, tantum gaudij Christianis. Omnino florebatur in dies Christus Amangucij, & ad eius cultum atque baptismum ea quotidie fiebat accessio, ut trium millium summam annuo intervallo confecerint. Et quidem in ijs infulis ac regionibus, quae ne fama quidem & auditione, ut in suis Xauerius litteris eius rei diligens indagator affirmat, aliquid aliquando cognorant. Iam neophyti, & qui veritatis lucem repudiatis Iaponicis fabulis acceperunt, adeo firmi stabilescunt in proposito sunt inuenti, ut per varias deinde clades, bellicosque tumultus, suis saepe destituti magistris atque rectoribus, acceptam Christianam vitae disciplinam annos viginti quinque religiose coluerint.

Cum haec Xauerius ageret Amangucij, affertur ab rege Bungi litterae plenae humanitatis & officij: aucte se Lusitanorum sermonibus inflammatum, quorum nauis eò erat appulsa, videre eum, cum eoque colloqui: proinde ne in Bungum grauairetur accedere. Eodemque ferme tempore Odoardus cum Gama classis Lusitanae praefectus ad Bungi portum leucas ferme quadraginta ab Amangucio per litteras inuicarat. Itaque Xauerius relicto Turriano Fernandoque cura neophytorum, duobus ipse tribusque comitibus è neophytorum item numero, qui ut Goae instituerentur, ei se adiunxerant, in viam se dat. In domi suae nobiles Xauerij iussu vehabantur in equis decoro vestiti, ipse verò pedibus subsequebatur equitantes in obsoleta veste, sacraeque suppellectilis sarcina dorso imposita. Leucas à portu Bungeni duas aberat, cum Lusitani aliquo à Gama missi prope eum equis obuiam veniunt. Equum de via se illo statim admouent, & singularem hominis admirati modestiam, se ipsum despicientis & fatigantis, sarcinae onus extorquent. Sed cum precibus ab eo nullis, ut equum inscenderet, impetrarent, ipsi quoque pedibus, vel reclamantem, quod reliquum erat itineris, comitantur. Vbi cognitum in portu est iam sanctum Patrem adesse, extemplo Lusitani omnes ingenti cum gaudio & gratulatione obuiam effusi, crebra cum bombardarum dispendione saluantur. Bungense regnum ex tribus praecipuis Iaponiae partibus, quas supra descripsimus, in ea est, quae Ximus nominatur. Vrbs regia, unde nomen regno, Bungum, nomineque alio, Funaium. Rex annis adolefcens, consilio & prudentia praerexerat aetatem. Qui (cum portus ab vrbe non procul abisset) Lusitanorum strepitu excitatus insolito, veritus ne cum praedonibus depugnaret, confestim ad nauarchum mittit sciscitatum quid rei tandem sit: ut, si qua sit imposita succurrendi necessitas, cum celeritate succurrat. At ubi renunciatum

110
B. Xauerij
multa mira-
acula.

111
Banduensis
Academia
disciplina.

112
Ter mille
Christiani
anni spatio
Amangucij

113
Accitus à
rege Bungi
Xauerius
ad eum se
confert.

114
Excipitur à
Lusitania
partonari-
sied.

ciarum est festo illo bombardarum fragore Xauerium honoris ergo exceptum; admirari rex vehementer, & agrè sibi persuadere pannofo homini atque mendico (talem enim ei descriperat rumor) tantum honoris ab Lusitanis haberi. Studuerant quippe Bonziji eius apud regem ac populum nomen, ne Bungi similiter, vt Amangucij, suo nomini officeret, impudentissimis mendacijs & obtreccionibus obscurare, famamque omnem eius sanctitatis obterere. Sed eorum mox fraudes aspectus ipse Xauerij, in quo sanctimoniam quidam splendor ac dignitas elucebat, vulgò omnibus patefecit. Rex illum per adolescentem propinquum suum, triginta nobilibus viris, & morum magistro comitatum cum litteris non minùs reuerenter, quàm amicè scriptis, in insequentem diem inuitat. Quem vt regius adolescens aspexit nullo vestium nitore conspicuum, oris tamen habitu venerabilem, summoque in honore apud Lusitanos, obstupuit: redditisque ab rege litteris ad magistrum suum in digressu conuerfus, Prastantissimum, inquit, necesse est esse huius gentis Deum, qui Lusitanas naues pauperimo parere homini velit, tantoque bombardarum strepitu declarari, quanti sit apud superos, penè cunctis intuisa mortalibus, paupertas. Litterarum autè quas ab rege reddidit, exemplar hoc est. Fortunatus tuus ad nos aduentus Deo, quem colis, sit perinde gratus, vt eigrata est laus Sanctorum. De tuo ab Amangucio ad Figen (hoc erat portui nomen) accessu cognoui ex Quansio, quanto cum gaudio testes tibi sint omnes mei. Proinde rogo te etiam atque etiam, si studio, quo te complector, obsequi velis, priusquam lux insequens oriatur, pulses fores domus meae, vbi te expecto: nec importunitatem meam grauate feras, neue meos abhorreas amplexus, quibus ego proiectus ad terram supplico Deo tuo, quem Deum deorum, & optimum optimorum quotquot in caelo degunt, esse profiteor, vt clamoribus doctrinae tuae hominibus quo inlatis aperiat, quàm ei sit grata ista tua paupertas ac sanctimonia, ne nostrorum cecitas hiorum vanis huius vita pollicitationibus decipiatur. Ceterum de tua incolumitate nos adinone, vt per quietem noctis placidus obdormiscam, quoad me gallo rum cantus exiisset, de quo tuo ad nos itinere aduentuque praemoneat. His redditis litteris, postero die Gama consilio adhibito, summo omnium consensu decreuit, è re Christiana fore, si prima illa Xauerij cum Ethnico rege congressio quàm splendidissimo apparatu pompaque celebraretur: quæ Bonziorum obtreccionibus calumniasque prosterneret, & insolentissimorum hominum partam fraudibus atque mendacijs estimationem obtunderet. Exemplo igitur pretiosissimis Lusitani pro se quisque vestimentis induti cum Xauerio ad regiam pergunt. Triginta erant numero aureo torque decori, totidem instructi famulis & pedissequis non ineleganti vestitu. Xauerius quoque iisdem cogentibus Lusitanis egregiè togatus, exoletam mox rediturus ad vestem, catbalinam superinduerat. Sacerdotalis stola è serico villosa viridi ad genua vsque de ceruice pendeat aurea cum appendicula, qualium faceret vti consueuerant. Hos ini-

tio parua nauigia uehebant sericis intenta velis, & praclaris conspicienda vexillis. Nec deerant tubæ lituque per interualla modulatè canentes. Cuius rei nouitas tantos vndique indigenarum concursus ad spectandum exciuit; vt nili conferatissimam turbam regij satellites summouerent, locum omnem ad exiensum Lusitanis obstrueret. Praestò fuit ad litus Xauerio excipiendo lectica à rege missa, quam tamen ille gratijs comiter actis, cum remisisset, pedibus perrexit. Prosequerantur ex Iaponica nobilitate complures. Praebat nauarchus œconomi instar virgam praerens manu: proximi autè iuuenes lectissimi quinque ministrorum speciem gerebant. Vnus serico in inuolucro ad vsum sacerdotis Dei summi Breuiarium, alter crepidas holosericas, tertius è Bengalensi arundine scipionem aureo capulo praefulgentem, galerum alius, denique postremus Dei Matris praeferebat effigiem cum damascenæ rubra vestis integumento. Ceteri deinceps Lusitani quadrato velut agmine sequebantur. Atque hoc splendore pompaque nouem celeberrimis vrbis vijs ad regiam, incredibili indigenarum frequentia studioque visendi ventum est. Hic Xauerius praetorianos milites in propylæo luculenter armatos numero sexcentos offendit: eorumque ducem atque praefectum nomine Fingendum pro foribus obuium habuit: dein in spatiosa porticu è regia cohorte complures. Hic quinque illi, quos dixi, iuuenes venerabundi quod quisque ferebat, submisso genu Xauerio reddunt, attonitis admiratione Iaponibus, inque suos frementibus Bonzios, qui longè alium sibi regique Xauerium atque oculis cernerent, descripsissent. In aulam deinde ingredienti plurima nobilitate refertam regius adolescentulus ab sene ductus occurrit, ratae prorsus indolis, vt indicauit oratio; qui beatum virum patrio more salutans, Tuus, inquit, felix ad nos aduentus perinde regi gratus erit, vt tempestiuus imber segeti sitienti. Ingrede re igitur ad nos latus, bonis iuxta caris, ac malis inuisus. Cui cum Xauerius comiter, & eius salutationi consentanea respondisset, rursusque alia puer adderet supra ætatem de rebus grauissimis disserens, deductus est cum Lusitanis vltiorem in aulam, vbi Procerum liberi expectabant. Hi pro gentis more, statim vt apparuit, exquisitis humanitatis indicijs exceperunt. Sed ex eo numero duo pro omnibus elocuti: Tuus, inquiunt, faustus & fortunatus aduentus, sacerdos sancte, tam erit regi nostro carus quàm mammas praebenti puerperæ dulcissimi risus infantis. Hæc & alia eiusdem generis cum dixissent, in interiorem Xauerius deductus aulam, vbi regis frater, qui mox Amangucianum in regnum adscitus est, primis cum Proceribus versabatur, omni item verborum honore consalutatur. Illud in ceteris verborum officijs germanus regis pronunçiauit, beatorem sibi visum esse regem peregrini sacerdotis aduentu, quàm si cunctis Sinarum thesauris (ij tres & triginta numerabantur) auctus ditatusque esset. Tum prehensa Patris manu in intimam cum aulam magnificè ornatam, vbi rex stans venientem praestolabatur, induxit. Procumbentem de more ad genua manu confestim alleuans rex inhibuit, vicissimque ipse Xauerium ter more patrio, inclinatis

175

Epistola
Bungensis
regi ad
Xauerium.116
B Xauerius
cum splen-
dido comi-
tatu ad re-
gem adit:
magnoque
apparatu
ab eo recipi-
tur.

clinatis ceruicibus veneratus, pari in strato sede-
 que collocat. Secundum hæc gratulationis offi-
 cia fratrem Proceresque respiciens, elata voce
 rex, Vtinam, inquit, ex huius calti terra que opi-
 fice sciscitari fas nobis esset, cur aut nos in tanta
 errorum caligine, tantisque tenebris iacere pas-
 sus sit; aut his, qui ultimo ex orbe venerunt, tan-
 tum lucis sapientiæque donarit! Constat enim
 inter omnes, quæcunque ab his dicantur, quan-
 tumuis nostris religionibus aduersaria, consenta-
 neis firmari rationibus: vt, si rationem ducem se-
 qui velis, nihil omnino habeas, quod opponas:
 Bonzios verò nostros in explicanda religione,
 institutisque maiorum miserabiliter hæsitare. tam
 in docendo varios, tam inconstantes videmus.
 Huic orationi Faciandonus haud ignobilis Bon-
 zius, qui fortè aderat, confidenter libereque re-
 spondens, Religionis, inquit, causa non est cruf-
 modi, o rex, de qua ipse doctrinæ non satis gnarus
 statuere queas. Si quid ambiguam mentem tor-
 quet atque sollicitat, præstò est, quem consulas.
 Næ ego non modò scrupulum tibi omnem exi-
 mam, verum etiam perficiam, vt id ipsum, de quo
 ambigis, hoc ipso sole clariùs aspicias: liquidò vt
 omnes iudicent, & vera esse, que Bonzij doceant,
 & rectè apud eos doctrinæ prætia collocari. Ergo
 à rege iustus homo confidentissimus abstrusa suæ
 religionis enunciare mysteria, cum multa de suis
 fabulis commentitijs, multa de Bonziorum fu-
 cata sanctitate incredibili deliratione dixisset; ad
 extremum iracundia pronectus contra Christia-
 norum disciplinam, & regem ipsum insolenter
 exarsit. Quapropter imposito ei per summum
 dedecus & ignominiam silentio furibundus &
 æstuans è regia se repère proripuit; regem ipsum,
 qui talia in deorum auderet antistitem, exetras,
 eique subitum de cælo ignem ac pestem impre-
 cans: vt satis magnum ex eo summa Bonziorum
 sanctimoniam specimen capi posset. Xauerius au-
 tem, vbi post multa potestatem abeundi, regem
 rite venerans impetasset; enixè ab eo rex ipse
 contendit, vt se ex interuallo reuideret, & Chri-
 stianis mysterijs imbueret, simul & appositi cibi
 particulam sua manu comiter obtulit: quam ille,
 ne regis humanitatem aspernari videretur, præ-
 fertim quòd Iaponicarum mensarum insolentiam
 excusauerat inuitatus, accepit. Lusitani porro
 vniuersi, & nauarchus in primis, qui circumste-
 terant, in genua pariter procumbentes regi gra-
 tias egerunt, quòd tanto honore sacerdotem Dei
 inuitis Bonziji atque furentibus affecisset. Xa-
 uerio autem quamdiu regia in vrbe substitit (sub-
 stitit autem sex & quadraginta dies) antiquissi-
 ma cura fuit, arcta sibi regem consuetudine de-
 uincire, eumque prauis Bonziorum moribus ac
 doctrinis imbutum contrarijs dedocere præcep-
 tis: detrahitque quam plurimis vitijs, in eius pe-
 ctus Christum inferere. Dum in hanc curam ex-
 cubat, nemini Bonziorum ad sese aditum patere
 rex voluit, vt quem flagitiorum nimis inceserat
 pudor, quibus Bonziorum se nefarijs hortatibus
 inquinarat. Sed meliore inuento magistro sua vi-
 tia quam plurima exuit: delicias & amores eiecit,
 & contra Bonziorum præcepta ad lenandam fo-
 uendamque multorum inopiam animum adie-
 cit: vt iam præter baptismum ab eo quod requi-

117
 Faciandoni
 Bonzij con-
 tumacia.

118
 Rex Xaue-
 rij vsu fit
 melior.

reris, non multum esset. Castigatis damnatisque
 moribus suis, corrigere & alienos instituit. Infi-
 tam peccandi licentiam impunitatemque coër-
 cuit: tetra multa ac facinorosa, quæ Bonziorum
 inuenerat impudentia, de ciuitate sustulit: infan-
 tium eadem, vltatum apud eas gentes facinus,
 seueris legibus vindicauit. Ex altera parte Xaue-
 rius, regis cura non intermissa, multas quotidie
 horas in erudienda multitudo collocabat, &
 suas quoque Lusitanis impertiebat: vnam ante
 lucem ad eorum animos expandios, alteram sub
 noctem ad eos cohortandos & incendendos. Ita
 diem totum per summam sui corporis negligenti-
 am distinebatur. Querentibusque domesticis
 & amicis, quòd nimium serò se recto reciperet,
 respondebat nihil esse quòd sui rationem duce-
 rent, cum instaret hora conuiuij, aut se de die nu-
 merarent in viuis: si secus facerent, apud se graui-
 ter offensuros: suum cibum animarum esse salu-
 tem; & in summis se habere delicijs, si Deo suo
 vel vnus Iaponis animam lucrificeret. Esca quippe
 iustorum, vt Gregorius Pontifex rectè dixit, con-
 uersio est peruerlorum. Ad hanc pellendam ex-
 plendamque famem, vel potius lenendam appo-
 nebat ei subinde Dominus Ethnicos: de præ-
 cipuis, qui in ipsum crederent, & ei se dicarent,
 Bonzio primario insigni nobilitate atque doctri-
 na Xauerij rationibus mutua concertatione deu-
 uicto ad eò Christus illuxit, vt in medio foro fre-
 quentissimo procumbens in genua non dubita-
 rit eum vtilissimum Deum, Dei que filium libera-
 clarissimaque voce profiteri: sublatisque in cæ-
 lum manibus oculisque genis rorantibus ei se
 totum tradere: dein de madidis item oculis à cir-
 cumfusa Iaponum multitudine, omni animi de-
 missione contendere, vt & ipsi sibi ignoscerent,
 & id ab alijs, quos obuios forsitan haberent, suis
 peterent verbis; quòd toties ea pro veris populo
 venditasset, quæ tum demum ipse, quam essent
 falsa & inania, intelligeret. Tam egregia fidei
 contestatio à Bonzio nobilissimo, eodemque
 doctissimo in maximo Ethnicorum conuentu e-
 dita, quantos in eorum animis motus effecerit,
 existimare, me tacente, quiuis potest. Constat
 suo ore affirmasse Xauerium nullo se negotio, si
 collibitum esset, quingenta amplius Iaponum
 capita statim potuisse lustrare. Sed temperadum
 suis putauit ardoribus, ne quid tentaret auidius,
 quod incredibili dolore sancios rei Christianæ
 successu Bonzios exulceraret. Iam enim cum Xa-
 uerio sæpe congressi è certamine victi discesse-
 rant, iam absentis famam falsis criminibus & ca-
 lumnijs obterere, præsentis autem lacerare con-
 uicijs ac contumelijs conati erant tum, cum per
 ludibrium egentissimum illum mortalium om-
 nium, canem putidum, voratorem humanorum
 cadauerum appellabant. Iam caelestes iras frustra
 populo denunciant, si relictis patrijs religioni-
 bus susciperet nouam: denique cum suam in ani-
 mis ciuium auctoritatem exoleuisse iam cerne-
 rent, tentatisque rebus omnibus nihil se contra
 Xauerium Christianosque proficere; vltima ex-
 periri decreuerant, nimirum vt eum Lusitanos-
 que per tumultum ex composito excitatum, de
 medio tollerent. Quæ cum Lusitanos Xauerium-
 que non fallerent: quanquam is in maximis Dei
 bene-

119
 Xauerij su-
 diam, &
 famam ani-
 marum.
 Lib. II.
 mor. c. 11.

120
 Bonziorum
 odia in Xa-
 uerium.

121
Fucarandonus
nobilitati
Bonzi
cum B. Xa-
uerio dispu-
tatio.

beneficij id, quod hostes minabantur, enu-
merabat; tam non committendum putauit, vt in-
caute imprudentique præcipites ad iram ani-
mos incitaret. Quorum minas atque terrores
cum regis te cti præsidio Lusitani contemperent,
aliò videlicet suos impetus conuerterunt. Bon-
zius erat atate prouectus nomine Fucarando-
nis, doctrinæ præstantia inter suos vnus excel-
lens, qui celeberrima in Academia reconditas la-
ponum litteras annos triginta docuerat. Is tum
Bonziõrum cænobio præerat ab eò loco passuum
millia quadraginta. Hunc Bonziõ ad delendam
superioris congressus libi victoriam, & domi quo-
dammodo cõditam de peregrino sacerdote pol-
liciti. Cum is Bungum celeriter aduolasset, ho-
mo inflatus opinione sui, audacter in regiam ve-
nit sex septemue Bonziõs doctissimis comitatus,
vt per salutationis officium Xauerium ad certa-
men eliceret. Contulerat eò se commodum cum
Lusitanis Xauerius, vt Amangucium remigandi
commearum & veniam ab rege postulare. Rex
vt Bonziõrum consilia sensit, rem esse existimans
alea plenam atque periculi (quippe qui Xauerio
quamuis satis consideret, verebatur, ne docto-
rum multitudo suis vel clamoribus, vel contem-
tionibus veritatem obrueret) principio cœpit
hætere: postea tamen eodem hortante Xauerio,
pro quo veritas stabat & loquebatur, ea cura li-
beratus, cõlumen illud Bonziõrum introduci
iussit, & ad colloquium adniti. Qui facta à rege
potestate cum Xauerio certamen ingressus, deli-
ramenta loqui cœpit, & ea obijcere ac percun-
ctari barbara quadam arrogantia elatus, quæ si
mandentur historiæ, risum lector hoc loco vix
teneat. Summa tendebat ad Pythagorica somnia.
Iam pridem ante mille & quingentos annos Xa-
uerium sibi ipsa in Iaponia cognitum mercatore
mercatori, & ab eo se emisse sericam vestem, qua
reuerenda vberem questum fecerit: tum irride-
re Xauerium, quòd talianon recordaretur, & deli-
ramenta alia. Quid enim homine consilij ac
mentis compote, aut litterata alrecreatione digni
asserat, qui huius vniuersitatis parentem ac Do-
minum non agnoscat: qui dominatu rationis ex-
cusso, cæco cupiditatum impetu rapiatur, qui
denique vitiorum probra pro virtutibus colat, &
nefandorum scelerum turpitudinem dedecus-
que non sentiat? Tales sunt ferè Bonziõ, & eorum,
de quò agimus, signifer ac dux Fucarandonus: vt
iam non ambigas vter de duobus astuauit in eo
certamine magis, Bonziõs ne pro mendacio, an
dumicans pro veritate Xauerius. Procliuè quippè
est pro veritate pugnare, quæ pro se mittit voces,
nec cuiusquam desiderat patrocinium. Et quidè
minimo Xauerius negotio, & ea quæ Bonziõs
obijciebat eluit secundis regis ac Procerum
acclamationibus, & ea ipse obijcit elato, quibus
se expedire sine furore & rabido clamore non
posset. Cuius perniciam atque proteuitiam, in-
lanissimisque vociferationes rex ac Proceres
stomachati pariter vniuersi exclamant, si bellan-
di causa eò se contulisset, facesseret Amangucia,
vbi tum armis cuncta pestiferent: ibi belli co-
piam, quam vellet, inuenturum: sin autem dispu-
tandi gratia venisset, rabiem eijceret, poneret

iracundiam, & peregrini sacerdotis amularetur
in differendo modestiam. Quæ cum homo im-
potentissimus audire non posset, exarsit acrius,
& regi Proceribusque petulantissimè maledixit,
vt exturbandus illico è regia fuerit, insigni Bon-
ziõrum dedecore atque dolore: quo efferati &
in rabiem versi, sanorum valuas tota vrbè præ-
cludunt, populumque ac Proceres sacris prohibent.
iamque ad seditionem plebis deducta res
erat, cum gliscentem Bonziõrum furorem, popu-
lique motum callida rex dissimulatione sedauit.
Inter hæc Lusitani Bonziõrum iras tumultumque
multitudinis veriti, in portum properè se receperant,
auctoresque Xauerio fuerant, vt ipse quoque
tempori cederet: neque vitam suam in periculum
audacius temereque prouerteret. Cum ille prorsus
abnueret de catechumenorum magis, quam de sua
salute sollicitus, Præfectum ipsum hortantur
Odoardum, in urbem redeat, indeque Xauerium
abstrahat, priusquam ei à Bonziõs periculum
procreetur. At ille ad omnia pericula subeunda
paratus, mortisque oppetendæ pro Christo sitientis-
simus, nullis neque precibus, neque rationibus
adduci potuit, vt procellam temporis euitaret.
Quam enim perniciem ijs accedere posse maiorem,
quos in Domino genuisset, quam vt à suo deserto
ac destituti parente, Bonziõrum iræ furorisque
obijcerentur? Quid porro Bonziõs ipsis optabilius,
quam vt qui eorum argumentis ac rationibus non
cessisset, is eorum minis terroribusque concederet?
partaque de ipsis victoriam ad extremum turpi fuga
sedaret? Proinde cum lacrymis rogare Præfectum,
reuerteretur ad socios eius reditum præstolantes.
Quæ cum Præfectus Lusitanis eodem animi sensu,
vti acceperat, renunciaisset: & simul addidisset
fixum sibi & statutum esse in urbem redire, vt
vel Xauerium, si qua posset ope, protegeret, vel
cum eo mortem pariter occumberet; Lusitani
egregia eius collaudata fide, certatim & ipsi in
tam gloriosi periculi societatem sese offerunt,
obuersaque protra (nam prouectam in altum
habebant in anchoris naum) portum repetunt,
expectantes quorsum tandem eruptura res esset.
Is nuncius vt Xauerium & catechumenas
recreauit, ita Bonziõs debilitauit ac fregit, genus
hominum tale, cui si os ostenderit, experiaris
ignauum; si terga verteris, animosum. Instant à
rege tamen, vt ad intermissam disputationis
pugnæ contentionemque redeatur. Idque à rege
certis conditionibus est concessum. Primum vt
sedatis animis vocibusque tota res gereretur.
Deinde vt ad ea finienda ac diiudicanda, quæ
in controuersiam vocerentur, darentur arbitri:
quorum etiam esset disputantium argumentationes,
si quando delirarent, ad rectæ rationis normam
regulamque dirigere: tum vt post disputationem
de vnoquoque religionis capite eorum staretur
arbitrio, & cæterorum auditorum, quodque plu-
res iudicassent, id ratum ac fixum esset: denique
vt Bonziõ nemini essent impedimento, si quis vi
rationum ac momentis inductus Christiana sacra
susciperet. His conditionibus dicuntur Bonziõs
agere cessisse, quòd essent laici homines de re
sacra iudicaturi: nec dubium est, quin Xauerius
quoque indignissimum existimant arbitros de
luc.

122
Xauerij
magnitudo
animi.

123
Instauratur
disputatio
cum Fu-
candonis.

luse assumi cecos, ac de religione Ethnicos, eosque solos, quorum causa agebatur: tamen & regi sciens summè probari Christianas res, & quia salua religionis diuinæ exultatione declinati nequibant, veritatis vi, causaque bonitate, atque imprimis Dei ope confidens, magno animo suscepit. His igitur propositis conditionibus postmodum Fucarandonus tribus Bonziorum millibus stipatus atque succinctus, quasi proficisceretur ad bellum, in regiam animosus ingreditur. Sed ex ea turba rex per speciem euitandi tumultus, consulendique Bonziorum dignitati, quatuor dumtaxat admisit. Negabat enim Bonzijs satis decorum fore, aut satis amplum ad famam, si dici posset tria ipsorum millia cum vno peregrino suscepisse certamen. Lustiani ad hanc noui certaminis formam in urbem reuerti, hucletiore adhuc, quam antea, comparuere vestitu, ut eorum inuitatus splendor, & singularis erga Dei famulum veneratio Bonziorum acies sensusque perstringeret. Simul in confessum ventum est, rex ex Fucarandono quaesivit, quid tandem causæ afferret, cur non censeret allatam ex alio orbe religionem, rationi tam consentaneam in vbe regia peruulgandam. Cui ille, probro iam mitior factus, leniter & quietè respondit; quòd nihil magis auitis religionibus & institutis, nihil tam reipublicæ, Bonziæque nationi, quæ deos pura & incorrupta mente coleret, aduerfaretur, quam noua numina, nouas religiones inducere. Eius rei grauissima Iaponiarum regum extare iudicia, & locupletissima testimonia, ut nefas esset eos aliunde salutem petere, quam vnde patres eorum maiorefque infinitis propè sæculorum ætatibus hausissent. Ad ea iussus respondere Xauerius postulauit à rege, ut Fucarandonum, si videretur, ea nominatim iuberet exponere, quæ vel ipse, vel ceteri Bonziji in Christianis doctrinis atque dogmatibus improbarent, ut respondendi ad singula copia fieret, & hoc manifestius demonstrari veritas posset, quo distinctius tractaretur. Cùm rex annuisset, nec Bonzius abnuisset, is quaerere de Xauerio cepit, cur ipse Iaponum dijs, quos ipsis tanquam per manus traditos reliquisset antiquitas, obrectaret. Et ille, Quia, inquit, tam insignè nomen in eum dumtaxat conuenit, qui natura æternus & immortalis est, qui que fabricatus est omnia, & suo nutu regit omnia. Nam Xacam, Amidam, & alios, quibus vos deorum vocabulum consecratis, & quos vestre litteræ ac monumenta docent homines fuisse mortales, hos deos numerare qui decet? Namque hic tantus ornatus mundi, tanta varietas pulchritudoque rerum celestium atque terrestrium, tam illustris siderum ordo atque descriptio, quæ in omne tempus conseruant progressus atque regressus admirabili incredibili que constantia; æquabilitas motus cæli, solis lunæque circuitus conscientium vicissitudines anniuersarias cum summa salute & conseruatione rerum omnium, in quibus nulla temeritas, nec vanitas, nec erratio, contraque omnis ordo, veritas & ratio apparet: tanta etiam vis & magnitudo maris atque terrarum, tantarum herbarum, arborum, frugumque fecunditas, quorum omnium incredibilis multitudo infatigabili varietate distinguitur; hæc, inquam, &

124
Non potest
esse nisi
vnius Deus.

innumerabilia ex eodem genere, quæ magnis vocibus Dei gloriam enarrant, nonne satis indicant architectu tantu operis, tantique muneris ipsum esse verum æternumque Deum: cui propter excellentem præstantemque naturam omnis ab omnibus adhibendus sit cultus ac veneratio? Nec verò id nomen cadere vllomodo in multitudinem potest. Sed quemadmodum vna in domo vnus est paterfamilias, vnus in regno rex: ita in hac quali magna domo, magnoque mundi regno vnum necesse est parentem, vnum principem esse. Quippe diuinitatis maiestas eiusmodi est, quæ non nisi in eam naturam iure conueniat, quæ ex se ac per se sit rerum fons omnium & origo, nullo ipsi ortu, nullo occasu, summam bonorum omnium perfectionem complexa, cui nihil addi queat, qua nihil præstantius, nihil ditius, nihil potentius, nihil in vlla laude possit excogitari perfectius. Quæ perfectio nisi vnica cogitari non potest: quia si cogites plures, poterit earum vnaqueque additis aliarum bonis augeri: atque adeò omnes erunt finita, omnes indigæ, nulla Deus. Qui locus à Xauerio tractatus vberius, fidem mirum auditoribus fecit, & eos plausus excitauit, ut omnium iudicio primæ litis contentione dirempta, pergendum porro videretur ad alia. Ergo aliam Bonzius ponere quaestionem iussus, quaerere de Xauerio cepit, cur Bonziorum chirographa, quibus pecunia mortuis permutaretur in cælo, vitio verteret: præsertim cùm illorum beneficio vita functi apud superiores repente diuites & abundantes existeret. Bonziji enim, quem admodum supra demonstrauimus, ut argento suos ciues emungat, pro concione pronunciant, qui pecuniam Bonzijs in vita dederint, eos deinde post mortem decuplo cum fœnore eam exigere: ipsique suo Bonziji chirographo cauēt, quod illi diligenter asseruant, & ut secum efferatur, cùm hinc abierint, curant. Quas Xauerius Bonzianæ auaritiæ artes, superiori capiti, quo vnicum esse verum ac summum Deum docuerat, orationem atrens: nec nisi ab eo expectanda esse post mortem præmia demonstrans: & quidem pietatis veræ cultoribus argento auroque longè superiores repositas in cælo diuitias, haud magno negotio dissoluebat. Sed ea re planè euidenter, quòd iniquissimum esse Deum concluderetur, si acceptam ab hominibus pecuniam potius, quam eorum facta remuneraretur. Ergone si pecuniam des Bonzio, & auferas innocenti, mercedem à Deo decuplam capies? Si ciues, si exteros spoliés, & vnde cun que rapias, dummodo Bonzium locupletes, tibi non solum impune apud Deum, sed etiam quaestuosum erit? Summa est iniuria maiestatis illius iustissimæ & optimæ, existinare tum tibi propitiam fore, cùm prædam iniquam eris cum ea partitus, & in societatem latrocinij vocaris. Tum verò Deus sit peior hominibus pessimis. Namque homines iudices, si pecunia corrupti inique iudicent, digni pena, & infames habentur: at Deus non solum pecunia deprauatur ista Bonzioru opinione, sed etiam decupla mercede corruptelam suam mercatur. Quid? igitur pauper quantumuis bonus piusque sit, ista sententia cælo excluditur. Rapiat igitur, latrocinetur, vnde vnde faciat rem, ut rapinaru ex affluentia

125
Chirographa, quibus Bonziji pecunia accipitur promittitur post mortem largi præmia, cum damnanda.

ria super sit, unde Xacæ Amidaq; gratiam emat; eoq; præmium luculentius ferat, quo grauiore debuit poena mactari. Quid verò tum certi, quid fidei, quid iuris inter homines reliqui fiet? quomodo stabit humana societas, si impij & consccleratis (modò à Bonzijs chirographum emat) non solum impunitas propoita est, sed etiam felicitas? Audite igitur quid Christiana religio, quæ sincera est, quæ verum Deum purè, integrè, incorruptèq; colit, quam Christus Dei filius deuocauit è cælo, ac miraculis maximis confirmauit; audite quid doceat. Aditum ad æternitatem non pauperibus, non feminis, non vlli hominum generi interclusum esse, qui piè conuenienterq; disciplinæ viuunt. Quippe cum Deus cæli terræq; dominator feminas iuxta aomares, pauperes æquè ac diuites procrearit; omnes amplectitur, omnes sine discrimine saluos ac beatos vult, modò vitam cum virtute ac pietate degant, fidem colant, communè societatem tueantur, præsto sint inopiæ miserorum, abstineant dolis ac fraudibus, denique in religione vera rectè factis insistant. Itaque non in pecunia, qua vel reges ditissimi subita rerum commutatione possunt carere, sed in voluntate cuiusq; ac potestate, ipsomet benignè, vt facit, iuuante Numine, situm est, æternas sibi quaerere opes, & nunquam perituram felicitatem. Huic quoque disputationi vehementer à rege caterisque arbitris assensum est, ingenti Bonziorum pudore, nec animi cruciatu minore, quòd regis Procerumq; iudicio victi explosiq; discederent. Alij deinceps Bonzij doctrinæ & eloquentiæ laude celebres, ne debellati viderentur, Xauerium agentem ad populum, redintegrato quodammodo bello, multis ac varijs interrogationibus fatigauerunt. Tenuit ea pugna quinque amplius dies, nec rex vquam abfuit: seu vt fructu è quotidiana illa disputatione capesseret, seu vt receptum in suam fidem hospitem suo patrociniò atque auctoritate defenderet. Is vociferantes Bonzios, & ceteruatim in eum irruentes inhibuit, clara voce contestans, si quis congruentem rectæ rationi religionem explorare vellet, eum non oportere similiter vt illos à ratione discedere. Surgensq; è vestigio Xauerium manu prehensum honorificentissimo Dynastarum comitatu ad eius deduxit hospitium. Quin honos Xauerio habitus nouum Bonzij nominis probum, nouus sibilus fuit. Distumpebantur inuidia, & deos suos magnis vocibus inelamabant, vt vim coruscam fulminis in regem iacerent, eumq; momento consumeret, qui patriam auitamq; religionem tot regum auctoritate firmatam, peregrina secta posteriori duceret, & Bonzij nominis auctoritatem præ vili atque ignobili homuncione contemneret.

126
Res gestæ à
Cosmo Tur-
riano, &
Iano Fernan-
diano
Amangucij.

Dum hos Xauerius triumphos de Bonzijs Bungenibus victor ageret, de iisdè socij eius crebras Amangucij victorias referebant. Nam protinus vt videre Amanguciani abijisse Xauerium, rati Cosmum Turrianum, Ioannemq; Fernandium, tanquam patrono ac magistro spoliatos facile opprimi posse; magno numero confluunt, domum complent, totosq; dies inopes peregrinos quasi obsessos habent, alijsq; super alias quaestionibus assidue vexant. Adfuit Christi lux

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

disputatoribus suis, Cosmoq; quamuis non ita docto, rationes suggerente, ac Fernandio, qui iam linguam gentis probè tenebat, eloquente, omnibus abunde factum est satis; cum tamè quaestiones quaedam essent eiusmodi, quas ne Sanctus quidem Thomas, aut Scotus ingenij sui ac litterarum magnitudine (vt loquitur Cosmus) posse viderentur ita dissoluere, vt genti doctrina fidei destituta probarentur. Ex quo, inquit, planè apparuit, nequaquam esse nos, qui loquimur. Explicabant igitur religionis Christianæ dogmata, oppugnabant impias fabulas, anilesq; superstitiones, conuincabant insanos errores, exagitant disputando fraudes, & intoleranda flagitia. cuius pugnae genus cum diu ferre mendacissima Bonziorum natio non posset, non argumentis ac ratione, sed dolo atque fallacijs sibi repugnandum peregrinis doctoribus existimauit. Itaque ad opprimendam eorum auctoritatè, abrogandamq; doctrinæ fidem tale commentum excogitant. Protinus in vulgus iactant, deorum simulacra locuta, & ex ijs diabolus pronunciaffe, duos illos nouæ sectæ doctores suos fuisse discipulos, nimirum ad euertendas religiones auitas & instituta summissos: proinde cohortari omnes vt, si regnum ac regem incolumes vellent, infensissimos deorum hostes, & tartaræ scholæ discipulos enecarent. Id quo probabilius facerèt, nouum mendacium asingunt, fulmen se vidisse de cælo supra regis caecidisse fastigium, quo suam dij significaret iram, regi q; celerem denunciant exitum, nisi nouæ sectæ, & eius interpretibus atque internuncijs fauere desisteret. Commodum Satanas mendacij parens & architectus, qui nimirum totam fallaciæ seriem præstruxerat, vt ea commenta firmaret, & rata faceret, potentissimum totius regni Dynastam in suum regem incitabat. Qui cum vrbem ex improviso magna manu, ciuibus nec opinantibus, aut suspicantibus, occupasset, regem ipsum exegit, in easq; compulit & coniecit angustias, vt, cum popularis sui vim effugere manusq; non posset, ne in eius potestatem veniret, filio quem secum duxerat interfecto, in sua quoque viscera ferrum strinxerit: admonitis autè domesticis, vt & filij cadauer & suum, ne vel mortui in tyranni manus incidere, cremarentur. Tenuit vrbs vastitas depopulatioq; dies octo, magna corporum strage, igne ferroq; glifcente. Tum verò fatidici Bonzij suis inflati prædictis apud populū & nostros intolerantissimè gloriari, & subitam illam rerum conuersionem, clademq; communè, deorum interpretari supplicium, quo Iapones monitos vellent nouam vt sectam cum suis auctoribus exvniuersi regni finibus exturbarent. Plebs etiam omnis, quæ plerumque res euentis, non ratione iudicioq; ponderat, maxime perturbari, tot memor cladum, quas ante Christianorum aduentum ea ciuitas perulisset: nec satis animaduertens quàm crebra id temporis in reliqua Iaponia, vbi nondum Christianus aliquis apparuerat, conuersiones, rerumq; mutationes existerent. Verum enimvero antiquissimum Satanae inuentum est, vt ad infamandam Christi legem, ab eoq; mortalium animos auertendos, vulgò existimèt homines, omnis publicæ cladis, omnis

127

Adejsi-
gulari Dei
auxiliū
Turriano
ac Fernan-
diano dispu-
tantibus.

128

Fallacia
Bonziorum

129

Amangucianus rex
manu sibi
offerri, vrbs
vastatur.

130

Vetus ca-
lumnia
Christiana
legi, per eā
offerri ca-
lamitates.

A *

po-

In Apol. cap. 39. popularis incommodi causam esse Christianos. Si Tiberis ascendit in mania, Tertullianus inquit, si Nilus non ascendit in arua, si cælum sterit, si terra mouit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem. Et tamen ante Christi aduentum magnis cladibus urbem & orbem vir doctissimus caesa cõmemorat, & tum accidisse leuiores, cum à Deo Christianos terrarum orbis accepit. Quem etiam locum, vt omittam martyrem Cyprianum, in ijs libris, quos de Dei ciuitate conscripsit, fusè persequitur Augustinus, cum quosdam confutat imperitos, qui affirmare nitebantur in vulgus, clades, quibus per certa locorum ac temporum interualla necesse est affligi genus humanum, à dijs inuelli Christiani nominis causa, quòd contra deos suos ingenti fama, & præclarissima celebritate longè lateque manaret. Recolant ergo nobiscum, inquit, antequam Christi nomen, ea cui inuident, gloria populis innotesceret, quibus calamitatibus res Romana multipliciter varieque contrita sunt; & in his defendant, si possunt, deos suos, si propterea colantur, ne ista mala patiantur cultores sui, quorum si quid nunc passi fuerint, nobis impatandum esse contendunt. Eadem igitur, edocti à Satana Bonziji, vt in duos illos Xauerij socios populum inflammarent, Christi que disciplinam in inuidiam vocarent, multitudinis auribus inculcabant. Sed Dei prouidentia, quæ maximè in opportunitatibus est adiutrix, in tantis periculis suos famulos non deseruit. Namq; opulentissimi Dynastæ Naeron domini coniugem excitauit, vt in suam fidem atque tutelam turbulentissima illa tempestate Cosmum Ioannemque reciperet, & in cœnobio primum, quod suis sumptibus Bonziji extruxerat & alebat, deinde in politis suarum adiun partibus occultaret. Hic eorum salutem ac vitam, fideli adhibita ministrorũ custodia tam diu tenuit, quoad sedatis tam feris fluctibus, exarataisque regis interitu inimicorum odijs, rex nouus eligitur. Ad regis Bungensis fratrem (de quo supra meminimus) Procerum consensu per legatos delatum est imperium Xauerius, vt cum Amanguicij neophytis locijsque suis conciliaret, precibus à Bungensi rege contendit, vt eos tutela fideique fraternæ commendatos veller. Fecit rex, quod rogabatur, impensè; & vt verbis pondus adderet, facere aggressus est ipse sua in vrbe, quod fratri suaferat. Nam & defendendos singulari fide neophytos fouendosque suscepit, & certum Funaij domicilium Societatis Patribus destinauit. Ergo rex regi, & frater fratri benignè omnia prolixèq; pollicitus, summa deinde fide promissum suum exoluit. His rebus ita compositis, domicilijque disputatione iam Bonziji, reliquum Xauerio fuit, vt, quod iam dudum agitabat, reditum in Indiam maturaret. Maturandea causa fuit, quòd apud nobilitatem & Proceres Iaponios, quorum in vtramque partem plurimum valet auctoritas, nihil omnino proficeret: siue quia propositum ante oculos ipsius Bungi regis habebat exemplum, qui cum tantum vna ex parte Christianis rebus faueret, ex altera verò domestica retineret sacra, suo damnare iudicio eos, qui peregrina susceperent, videbatur: siue quia Bonziji Christianis institutis infensi, vt ab eis suos quoque ciues auer-

131
Cyprian.
ad Deme-
trianum.
August. li.
2. de Ciuit.
cap. 39.

132
Cosmus, &
Ioannes ex
magnis ser-
uantur pe-
riculis.

133
Creatur
rex Aman-
guicij regis
Bungensis
frater.

134
Xauerius
statuit re-
dire in In-
diam mul-
tu de causis.

terent, Sinarum auctoritatem, quam apud Iapones maximi ponderis fuisse docuimus, obtrudebant: illud identidè vulgò iactantes: Si vera esset religio, quam Christiani colerent, vique futurum fuisse, vt eam Sinæ tanta præditi sapientia susceperent. Quocirca ad eos protinus excurrendum sibi esse Xauerius censuit: vt expugnata superstitione Sinarum, ea deinde facilius illato Euangelio Iapones liberaret. Ad hæc magnus ille animus nequaquam tot antè exhaustis saturatus arumnis, vel regionibus Christo apertis contentus, ad labores & pericula noua, nouasq; tenendas prouincias ferebatur. Hoc enim fuit sapientissimum Xauerij institutum; vt certo loco se non contineret, sed alijs atque alijs regionibus aditis, ijsque Sociorum tanquam presidio imposito, ipse vltè sanctæ crucis signa proueheret. Ita cum primum in Indiam venit, ipsa in vrbe Goa rem Christianam aggressus, statuto ibi omnium Sociorum seminario, primum in Commorientum expeditionem suscepit: ibique Societate relicta, Malacam, & in Molucas tetendit, ac Socios vtròque indaxit: postremò in Iaponiam cum penetrasset, & felicitate rei Christianæ fundamenta iacisset, relicta ibi quoque opus qui promouerent, simul presidij que iam statuerat muniendis impinebat, simul statuendis nouis. Ita factum est, vt Socios nullum ferè Xauerius in locum dimiserit, quem non ipse antè iustitasset, magno cum publico, tum domestico bono: cum & primordiorum ipse difficultate perueniret, morumq; gentium ac locorum peritus, totum tam vastæ prouinciæ statum ordinare aptius ac regere posset. Denique etiam domestica Sociorum sibi tradita ab ignatio cura reuocabat tantisper in Indiam: quia nec omnino in tanta Ethnicorum inuandorum sedulitate erat posthabenda carissimum institutio fratrum. Nec alioqui propagatio Euangelij cursum tenerè prosperum poterat, nisi propagatores ipsi solidarum virtutum stadium line defatigatione decurrerent.

Hæc igitur voluens animo meditantisque Xauerius, Cosmo Turriano, quem cum Ioanne Fernando Amanguicij relinquebat, Iaponicis rebus Socijsque etiam venturis iusto præesse, ex Iaponia se quanquam inuitus auellit. Discedente comitem è suis familiaribus rex Bungensis cum literis ac donis ad Indiæ Prætorum dedit. Ipse verò duos secum è neophytis egregiè cordatos, Mattheum & Bernardum, quos ad urbem vsque Romam Iaponicæ speciem in dolis destinaret, assumpsit. Digressum eius multis rex ipse profecturus est lacrymis, simul illud Lusitanis, qui eum comitabantur affertans, talem se illis comitem inuidere, quo carere ipse sine dolore non posset. Cui Xauerius actis impensè gratijs de tanta humanitatis indicijs, celere spem reditus, si vita suppetere, cum saluberrimis monitis dedit; precipuè, vt meminisset se esse mortalem; & sæpe se cum animo reputaret, quor & quanta mortem eius essent subsecutura piacula, nisi ea dum viueret, expiaret: simul & in animum illud induceret, qui Christum non agnosceret, nec veri Dei cultum amplecteretur, cum sine controuersia funditus periturum, eternisque apud inferos cruciatibus tortum iri: qui verò diuina accepta lu-

135
Xauerij se-
pientiam
regionibus
semper na-
uit Euas-
gelo app-
riens, &
Societas in
ijs consi-
tenda.

136
Discedit
Iaponia
cum Ma-
thæo &
Bernardo
Iapony,
quos ad
Prætorum
Romanam
militat.

ce, ex ea mores vitamque componeret, æternam ei in celo beatitudine à Deo paratam. Quæ cum rex audisset, lacrymis temperare non potuit. Ad eò in eius animo sancti viri infedit oratio. Bonum videlicet eum natura genuerat, & quamquam religionem, quam tantopere probabat, amplecti diu nimis ille quidem seditionis metu cunctatus est: tamen ex quo Lusitanorum in amicitiam venit, & Christianæ religionis causam partesque suscepit, in fide officioque colendo sui similis semper fuit. Is cæteris è Societate, qui in Iaponiam postea sunt missi, proprium in suo regno domicilium, vti de sinauerat, assignauit. Is eis ad regum finitimorum gratiam & amicitiam litteris & nuncijs aditum munijt. Is in maxima temporum varietate, grauissimisque bellorum ac seditionum procellis, eorum incolumitari præcipua quadam sollicitudine curaque, consuluit. Denique eo fauente mirum in modum amplificata & propagata Christiana res est. Quibus ille officijs ac beneficijs diuina iuuante gratia, certissimam sibi viam ad animi salutem munijt, misericordiam extorsit: sexto & vigesimo anno ab Xauerij è vita discessu sacro tandem renatus est fonte, de quo tanti Patris nomine Franciscus est appellatus. Hic est eorum princeps regum ac Dynastarum, ex quibus anno millesimo quingentesimo octuagesimo quinto legati ad Gregorium Decimum tertium Pontificem Maximum venerationis & obsequij nomine peruenerunt. In numero quatuor indole & stirpe clari adolescentes in Europam toto triennio incipiti nauigatione deuecti, quam iucundo populorum spectaculo, quanto hominum concurfu, admiratione, fauore, quantis & Philippi Regis & aliorum Principum studijs Hispaniam Italianamque peragrarent, & ab alijs mandatum est litteris, & nollit, Deo adiuuante, suo loco tradent annales. Bientio igitur Xauerius in Iaponia exacto, soluit Nouembri mense prospero statu. Sed die septimo coorta tempestas nauim in ignota nautis loca vi æstu abreptam, cæcisque in fluctibus errandam summo cum naufragij periculo transuersam egit. Totos quinque dies, intenditibus sese nubibus cali horror, perpetuaque penè tenebræ vix vsquam intermicante fidere, tenuerunt. In tanta ætheris perturbatione salique, tam aperto rerum omnium discrimine, sedula Xauerij caritas nullo loco desiderata est, seu nautis diuino nocturnoque labore iuuandis, seu tranquillandis animis pauore percussis. Mox cum seuire cœpisset ventus, tumidioreque iam fluctus tollerent, nautæ, ne gravior aliqua procella vis scapham ex oculis repente surriperet, validis eam rudentibus ad onerariam deligant. sed validior nimium procella fuit, quam retinacula: quibus mox abruptis scapham, & in ea præter alios facile quindecim, duos è nautico ministerio Mahometanos ex omnium conspectu momento sustulit. Cumque illuc nauarchus onerariæ cursum, quò illam terri senserat, direxisset, pelago in horetescente, & effenscente turbinibus, incurfantiu vndarum impetus onerariam ipsam propè demersit. Supplicabat tum Deo Xauerius in nauarchi cubiculo, cum nautarum vectorumque exaudito clamore Deiparam innocantium, festinus accurrit:

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

& ijs præsentibus Christi nomen inclamans, præfens periculum deprecatur. Vix precem absoluerat, cum nauis iam penè demersa vndis superatis emerfit. Hoc perfunctos periculo, scaphæ adhuc discrimen angebat. Nam & subsidium necessarium inter maritimos casus desideraturi erant, si illa periret: & vt in ea quisque propinquos ac necessarios habebat, ita certatim eorum casum ac vicem miserans deplorabat. Quos Xauerius collymantes intuitus, bono animo esse iussit, omni asseueratione confirmans filiam reditutam ad matrem, scapham ad onerariam. Postridie eius diei prima luce nauiculario speculari de malo iubet, num scapha compareat. Cui senior experientisque nauicularius illudens, Tum demum, inquit, amissa scapha recipietur, cum amitteretur altera. Atqui ego non diffido, Xauerius inquit, eam benignitate Dei, Deiparæque Malacensis præsidio propediem incolumem affuturam. Nihil difficile Deo, vbi fides in promptu est. Verum vbi renunciatum est, eam de malo omnino non conspici; Xauerius regressus ad preces, bonam diei partem ante Deum lacrymabundus extraxit. Exin lætus ab oratione digressus, eadem ille rursus canit, & sine hæsitatione confirmat scapham propediem affore. Erant enim eius præcordia diuinæ fiduciæ plena: quæ plerumque ex vsu Dei colloquioque concipitur, luculentissimum exorati Numinis testimonium. Sed vt egrè persuaderi solet ijs, qui animo perturbantur, minor est habita ab hominibus pauore perterritis prædictioni fides. Reditur ad speculam Xauerij iussu, obseruatur acriter scapha, expectatur cum ingenti onerariæ periculo, arumoso fluitantis in salo, dum aliquando compareat: nec tamen læti aliquid à speculatoribus renunciatur. Cum ille iterum ac tertio idem vaticinans affirmaret, nec factis audiretur, agreque impetraretur à nautis, vt vel scapham in tantis fluctibus opperirentur, vel eam identidem in speculis obseruarent; tandem in maxima omnium desperatione, tristitia, pauore ecce tibi scapha repente conspicitur, & quidem recto cursu ad onerariam aduolans, quasi manu duceretur à Deo. Extemplò versus est fluctus in gaudium, & ad insperatum scaphæ reditum mæror omnis absterilus. Tum demum senserunt omnes vera cecinisse Xauerium, & ea animo præsensisse, quæ si ipsis oculis perspexissent, vix sibi persuadere potuissent. Is Dei adhuc concitatus afflatu, cum aduentanti scaphæ funem pararet in iicere, Nihil opus est, inquit, funem ipsamet sua sponte ad onerariæ latus accedet. Neque aliter factum est: ipsa sese ad onerariam cunctis inspectantibus, miraculoque obstupefactis applicuit: ipsa retinente nemine in medijs fluctibus stetit, dum religaretur ad puppim. Super hæc Ferdinandus Mendius Pintus Lusitanus vir honestus & grauis, qui rei præfens interfuit, narrabat reduces illos in onerariam receptos, cum inanem iam scapham religatamque submouere nauicularius veller; inhibuisse clamantes, vti prius Xauerio manum, qui adhuc resideret in scapha, porrigeret; respondentique nautæ Xauerium in oneraria semper fuisse, nunquam abfuisse, certatim illos affirmasse, quamdiu ipsos afflictalet in scapha tempestas, prorsus affuisse cunctos solantè,

138
Prædictiones Xauerij.

139
Xauerij præfens in scapha periclitantibus adest.

139
Xauerij præfens in scapha periclitantibus adest.

A a 2 &

& confirmantem, seaphæque cursum ad onerariam sollicitè dirigentem. Tunc demum intellectum est Xauerij speciem periclitantium oculis obuersatam pro eorum salute supplicantis, & facientis, ut intelligerent eius ope à præfenti illo discrimine fuisse seruatos. Quæ res cum omnium sermone celebraretur, summa cum admiratione Xauerij; modestissimus Christi seruus nihil sibi ex ea laude decerpens, totum id Deo, ut par erat, adscripsit, simul & gubernatorem admonuit, vella celeriter expediret, mox enim secundos ventos aspiraturos, & fore omnia tranquilla. Vix nauta vela sustulerant, cum secundissima aspirans aura, mari tranquillitatem reddidit, nauimque ad Sancianum Sinarum insulam, quæ Lusitani eo tempore commeabant, prospero cursu prouexit. Ad eius rei miraculum illud per Saracenos, quos cum cæteris in eadem seapha periclitatos significauimus, haud ægrè Xauerius induxit, ut Christo nomen darent, & aquis salutaribus lustrarentur: quorum potissimum animis valdè metueus, ne simul cum corporibus interirent, seaphæ incolumitatem tantopere concupierat. In Sanciani portu sanctus Pater per opportunè Iacobum Pereriam nauarchum experientem & industrium, nec minus diuitijs nobilem, sui que studiosum, qui propediem Indiam versus navigationem adornabat, offendit. Cum hoc de sua profectioe Sinesi, suo que ad regem introitu consilia contulit. Ea erant eiusmodi: ut, quoniam acceperat peregrinos omnes præter legatos, Sinarum aditu antiquis eorum legibus prohiberi, in Indiam reuersus à Pratore, Goanoque Antistite legatione curaret ad regem; cuius ipse legationis comes, inuento sic aditu, & admissus ad regem, vel palam si per eum liceret, vel certè dissimulanter Euangelium Sini inferret. Probat Xauerij consilium Pereria vir prudens, & simul addidit commodissimum esse, si cum legatione munera iungerentur. Ad eam rem suam ipse operam, fortunas ac nauim liberaliter offert: decretisque in idipsum aureorum triginta millibus, certum cum eo hominem Goam destinat. Naui consensâ de Malacensi obsidione Pereriam sollicitum omni cura Xauerius esse liberum iussit, quod frustra vrbe tentata hostis abscellerat. Prædixerat triennio antè Xauerius cladem Malacæ aliquam ob insigniter deprauatos mores, diuinitus impendere. In Iaponia deinde apud Bungum, cum iam graui vrbs illa Iauorum obsidione premeretur, conuocatos Lusitanos iussit auxilium ferre si possent. Nec multo post precibus, ut creditum est, Xauerij, cui propterea rem Deus, quod placari per eum vellet, patefecisset, soluta obsidio est. Quod cum Pereria obsidione

dumtaxat siue aduectorum ex Iaponia sermionibus, siue aliunde cognita, ignoraret, non temere angebatur: cupiebatque antequam propius accederet, rerum statum cognoscere. Verum Xauerius, & saluam penitus vrbe sine ambagibus denunciavit, & loco insuper opportuno, quidquid de statu rerum cuperet, cogniturum. Ad hæc cum idonea profectioe tempus penè iam abijisset, sollicito suspensoque Pereria, ne vlla iam foret reliqua Malacæ nauis, quæ Xauerium in Indiam transportaret, Omittit curam istam, Pater inquit, Antonius enim Pereria parata iam dudum nauis ad iter expectat. Quin & tempestiue Cocinum deuehar, ut in Europam quod opus est scribam. Quæ pleius Deo vir vsque eò habebat certa, ut cum ad P. Franciscum Petrium venisset, triginta ab Malaca leucis, prægredientis nauigij facultatem nactus, tum ad ipsum Antonium Pereriam litteras daret, rogans ut sibi præstolaretur, tum ad P. Franciscum Petrium, admonens, ut sibi Ioannem Brauum obuiam mitteret. Quem cum ipsemet anno antè mitti Goam iussisset, missum non esse, ut Petrus obseruauit, humanitus nosse nequiebat. In hoc ipso ab Sini Malacam cursu coniectura est & illam admodum celebrem prædictionem accidisse, qua, dum oborta fauere procella, dixit, propediem oneraria, quæ ante ipsos è Sanciano solterat, Iparfas mari reliquias conspecturos: nauim autem Pereria, qua ipsi vehebantur, cui nomen sancta Crux, non nisi lenio, vbi ædificata fuerat, nempe in litore Cocinensi, soluendam. cuius vaticinij priorem statim partem fluitantia in salo corpora, tabula, cæteraque naufragij argumenta, non sine commiseratione spectantium affirmarunt: posterioris exitum trigesimo ferme post anno, cum interim mira fiducia ex Xauerij fausta pollicitatione Orientis maria nauis ea peruolisset, facile Cocinum totum perspexit, cum vt reficeretur ventustate fatiscens, eadem quæ coagmentauerat, napolis officina dissoluit. Has inter prædictiones Malacam ventum. Continuoque ciuitas, ut antea incolumi eius in Iaponiam aduentu cognito, diem festum egerat, publica ad ædem Societati traditam supplicatione gratulationeque decreta: ita in præsens optato felicique reditu, tam lætis Iaponum nuncijs, tantis iam positis apud vltimas gentes rei Christianæ principijs, nullam lætitiæ gratulationisque significationem prætermisit. Sed Xauerius in effectum rerum maximarum, quas moliebat intentus, Antonij Pereria onerariam, quæ prorsus, vt ille pronunciarat, instructa ad cursum opperiebatur, ingressus, Cocinum, inde nouo iam suborto anno Goam celeriter aduolauit.

140
Deliberat
Xauerius
cum Iacobo
Pereria de
legatione ad
Sinarum
regem insti-
tuenda.

141
Prædicit
obsidionem
Malacæ, &
eius solutio-
nem, & alia